Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Diplomová práce

Simona Kurcová

Zkušenosti žadatelů o pěstounskou péči s přípravou a procesem prověřování v Plzeňském kraji

Experience of foster care applicants with the foster parent licensing, including verification and preparation in Plzeň Region

Vedoucí práce: PhDr. Hana Pazlarová, Ph.D.

Praha 2010

Poděkování:

Chtěla bych poděkovat PhDr. Haně Pazlarové, Ph.D. za podnětné názory a připomínky při vedení diplomové práce. Dále děkuji všem pěstounům, kteří mi věnovali čas a byli ochotni podělit se o své zkušenosti. Také děkuji pracovnicím Krajského úřadu v Plzni za poskytnuté informace v oblasti zprostředkování náhradní rodinné péče.

Prohlášení:

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.“

V Praze, dne 27. 7. 2010 podpis

Anotace

Diplomová práce se zabývá pěstounskou péčí. Jejím cílem je zjistit, jaké jsou zkušenosti žadatelů o pěstounskou péči s procesem prověřování a přípravou v Plzeňském kraji. Dalším cílem je na základě získaných zkušeností navrhnout metodický pokyn pro odbornou přípravu. Zkušenosti žadatelů o pěstounskou péči mohou posloužit jako zpětná vazba pro pracovníky, kteří se podílejí na vedení příprav v Plzeňském kraji a další pracovníky, kteří pracují s žadateli v průběhu prověřování.

Annotation

My diploma thesis deals with the topic of foster care. The objective is to research experience of foster care applicants with the foster parent licensing, including verification and preparation in Plzeň Region. Next objective is to propose a guideline for special training coming from the gained experience. Such gained experience of foster care applicants might serve as a feed forward for researchers participating in methodology preparation in Plzeň Region and others working with applicants in the period of licensing.

Klíčová slova

Náhradní rodinná péče, pěstounská péče, proces prověřování, odborná příprava, žadatelé o pěstounskou péči

Keywords

Substitute family care, foster care, proces of checking, special training, foster care applicants

OBSAH

Úvod 8

1. Rodina 10

1. 1 Historie a vývoj rodiny 10

1. 2 Funkce rodiny 11

1. 3 Význam rodiny pro dítě 12

1. 4 Problémy ústavní péče 13

2. Náhradní rodinná péče 16

2. 1 Náhradní výchovná péče X náhradní rodinná péče 16

2. 2 Rodičovství biologické X rodičovství psychologické 18

3. Typy náhradní rodinné péče 19

3. 1 Adopce (osvojení) 19

3. 2 Pěstounská péče 20

3. 3 Poručenství 21

3. 4 Opatrovnictví 21

3. 5 Chybějící formy náhradní rodinné péče 22

4. Pěstounská péče 23

4. 1 Historie pěstounské péče 23

4. 2 Pojetí pěstounské péče 24

4. 3 Formy pěstounské péče 27

4. 4 Děti, které směřují do pěstounské péče 28

4. 5 Zákony, které upravují pěstounskou péči 29

5. Problematika náhradní rodinné péče z pohledu OSN 31

5. 1 Stanoviska Výboru pro práva dítěte k oblasti náhradní rodinné péče 31

5. 2 Národní akční plán 33

6. Příprava a proces prověřování žadatelů 36

6. 1 Proces zprostředkování 36

6. 1. 1 Postup obecního úřadu při zprostředkování pěstounské péče 36

6. 1. 2 Postup krajského úřadu při zprostředkování pěstounské péče 38

6. 1. 3 Období po zařazení do evidence žadatelů 40

6. 1. 4 Metodické doporučení MPSV č. 8/2009....42
6.2 Příprava....47
6. 2. 1 Metodické doporučení MPSV č. 7/2009....49
6. 2. 2 Zahraniční zkušenosti....53
6. 2. 3 Jak probíhá odborná příprava v Plzeňském kraji....58
7. Zkušenosti žadatelů o pěstounskou péči s přípravou a procesem prověřování v Plzeňském kraji....61
7. 1 Respondenti....61
7. 2 Popis rodin a průběhu rozhovoru....63
7. 3 Výpovědi respondentů....70
7. 3. 1 Prověřování....70
7. 3. 2 Příprava....80
7. 4 Pohled sociálních pracovnic Krajského úřadu v Plzni....101
7. 5 Celkové zhodnocení....102
8. Metodický pokyn....105
8. 1 Návrh metodického pokynu pro přípravu....105
Závěr....111
Resumé....113
Resumé (English)....114
Seznam použité literatury....115

Seznam zkratek

DD – dětský domov

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

NRP – náhradní rodinná péče

PP – pěstounská péče

Úvod

Některé děti nemají to štěstí vyrůstat ve své vlastní rodině, a to z nejrůznějších důvodů, jejich rodiče se o ně nemohou, nechtějí a nebo neumějí postarat. Pro tyto děti jsou hledány rodiny náhradní.

Párování dětí a náhradních rodičů nebývá jednoduché a pracovníci zprostředkovávající náhradní rodinnou péči stojí před nelehkým úkolem. Aby si byli ve svém rozhodování jistější, jsou žadatelé v procesu zprostředkování prověřováni a procházejí odbornou přípravou.

Problematika této oblasti procesu prověřování a přípravy žadatelů o pěstounskou péči či adopci však neměla v dřívějších letech stanovenou jednotnou strukturu a především odborné přípravy se kraj od kraje lišily. Tato diplomová práce nabízí zmapování procesu prověřování a přípravy v Plzeňském kraji.

O oblast náhradní rodinné péče jsem se začala zajímat po absolvování praxe na Městském úřadě v Praze 9, na oddělení sociálně-právní ochrany dětí. V rámci této praxe jsem měla možnost seznámit se blíže se zprostředkováním náhradní rodinné péče a jejími formami. Společně se sociální pracovnicí jsem navštívila několik pěstounských rodin, kde probíhala sociální šetření. Měla jsem tak možnost poznat osobně některé členy těchto rodin a jejich příběhy. Praxe se stala inspirací pro téma diplomové práce. Z hlediska náhradní rodinné péče jsem se rozhodla více zaměřit na pěstounskou péči, konkrétně na proces prověřování a odbornou přípravu žadatelů v Plzeňském kraji.

V Plzni jsem navázala spolupráci s místním klubem náhradních rodičů „Sovička“. Tento klub zaštiťuje Asociace náhradních rodin České republiky a má podobu svépomocné skupiny. Tvoří jej převážně pěstouni, kteří se spolu scházejí a pořádají řadu akcí nejen pro děti, ale také pro náhradní rodiče. Díky ochotě a vstřícnému přístupu pěstounů jsem měla možnost získat řadu informací, které jsou pro tuto práci stěžejní.

Cílem této práce je zjistit, jaké jsou zkušenosti žadatelů o pěstounskou péči s procesem prověřování a přípravou v Plzeňském kraji. K naplnění tohoto cíle jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru s 10 pěstouny, kteří prošli prověřováním a přípravou a v současné době vychovávají dítě nebo děti v pěstounské péči. Tento rozhovor jsem doplnila o pohled sociální pracovnice a psycholožky Krajského úřadu v Plzni, které se podílejí na procesu prověřování a jsou s pěstouny v kontaktu během zprostředkování pěstounské péče.

Dalším cílem práce je vytvoření metodického pokynu, jak postupovat při přípravě žadatelů o pěstounskou péči v Plzeňském kraji. Tento pokyn bude vycházet z osobních výpovědí respondentů, z jejich osobních zkušeností, námětů a doporučení.

Věřím, že se tato práce stane zpětnou vazbou pro pracovníky Krajského úřadu v Plzni a také pro pracovníky, kteří se podílejí na pořádání odborné přípravy v Plzeňském kraji. Společně v ní najdou inspiraci pro možná zlepšení v oblasti zprostředkování náhradní rodinné péče. A nové náměty a připomínky přispějí k vzájemnému pochopení odborníků a pěstounů. Může zároveň posloužit široké veřejnosti, která jejím prostřednictvím nahlédne do života pěstounských rodin.

1. Rodina

V úvodu tato kapitola popisuje, jak se rodina vyvíjela a jaké má funkce. Dále zdůrazňuje důležitost rodiny pro dítě a zmiňuje se o péči ústavní, jenž s sebou přináší celou řadu obtíží, s nimiž se děti musejí později vyrovnávat.

1. 1 Historie a vývoj rodiny

Rodina je nejdříve chápána jako primární sociální skupina. V souvislosti se společenským vývojem dochází postupně ke změně postavení jednotlivých členů v rodinném společenství. Rodina se začala vytvářet jako volné skupinové sdružení, které společně pečovalo o potomstvo, obranu a výživu. Později se začaly formulovat rody pokrevně příbuzných osob, kde lze již vysledovat trvalejší vztahy, převažovala tzv. matriarchální forma manželství. Později s rozvojem zemědělství začala převažovat patriarchální forma rodiny. Hlavním účelem manželství bylo narození legitimních potomků.

Pokud se ohlédneme do historie rodiny, zjistíme, že *„rodina byla od pradávna prvním a mnohdy i jediným zdrojem podpory lidí, kteří se dostali do nesnází.“* (Matoušek, 2003a, s. 183)

Postavení jednotlivých členů i rodiny jako celku se v důsledku společenských a historických změn vyvíjí. Výrost poukazuje na to, že *„ve feudální společnosti se manželské a rodinné vztahy dostaly pod přísnou kontrolu církevní jurisdikce.“* (Výrost, 1998, s. 321)

V období kapitalismu se objevila snaha vymanit manželství a rodinu z církevního vlivu. *„V roce 1783 převzal stát od církve manželskou jurisdikci a v tomto období byla zformulována práva, jejichž principy se u nás zachovaly až do roku 1919.“* (Výrost, 1998, s. 322)

Společenské změny v povalečném období se promítly i do české rodiny. Stát začal v této době přebírat zodpovědnost za výchovu dětí a mládeže. Státem byly zřizovány a také financovány dětské domovy, jesle, mateřské školy, školní družiny, domovy dětí a mládeže a další zařízení denní péče. To umožnilo ženám v produktivním věku zařadit se do pracovního procesu. Důvody, které stát k tomuto opatření vedly, byly nejen ekonomické, ale i ideologické.

Ve vyspělých zemích západního světa se od 60. let 20. století začínají projevovat trendy v rodinném chování. Matoušek se zmiňuje o následujících trendech: pokles počtu dětí v rodině, rostoucí věk uzavření prvního sňatku, rostoucí počet rozvodů vzhledem k počtu sňatků a počet nesezdaných soužití, rostoucí počet matek vychovávajících dítě bez manžela i počet rodin dobrovolně bezdětných, rostoucí počet lidí žijících v dalších netradičních formách rodiny. Tyto změny jsou důsledkem společenského klimatu, v němž mají vysokou hodnotu individuální svoboda a nejvýhodnější uplatnění na trhu práce. (Matoušek, 2003b, s. 187)

Ke změně postavení rodiny v současné době se vyjadřuje také de Singly. Je si vědom toho, že rodina je stále více kontrolována státem, který v některých situacích může přejímat odpovědnost za rodinu a především výchovu dětí. Upozorňuje na to, že současná rodina je „soukromou záležitostí“, ale zároveň také věcí „veřejnou“. To znamená, že je zde zvýšená kontrola soukromého života rodiny státem, který také zaručuje určité podmínky jejího dobrého fungování. Rodina se tak ocitá pod dohledem. Jsou zde větší možnosti zásahů státu a dalších institucí (Singly, 1999, s. 12).

1. 2 Funkce rodiny

Rodina zastává pro své členy důležité funkce. Některé z nich si rodina ponechává i přes určitý vývoj a změny ve společnosti, je v nich nezastupitelná. V jiných funkcích je rodina zastupitelná např. státem. Mezi tyto funkce patří výkon práva, vzdělávání dětí, ekonomické zajišťování členů rodiny v průběhu celého života. Hlavními soudobými funkcemi rodiny zůstávají i nadále výchova dětí a emocionální podpora. (Matoušek, 2003b, s. 187)

Podle Jandourka rodina zůstává důležitým prostředím socializace, intimity a sociální podpory. (2001, s. 206)

Jsou rozlišovány 4 základní funkce rodiny (Výrost 1998): reprodukční, materiální, výchovná a emocionální.

Reprodukční funkce rodiny je jedním z nejobvyklejších a nejpřijatelnějších důvodů pro existenci rodiny. V současné době rodina ztrácí svou nezastupitelnou úlohu v procesu reprodukce vlivem rozvoje genetiky a technického rozvoje v oblasti medicíny. (Výrost, 1998, s. 325)

Dříve byl na materiální funkci rodiny kladen větší důraz než je tomu nyní. Někteří její členové, zejména děti, se museli spoléhat na pomoc ostatních z rodiny. V současné době je ve společnosti vybudovaný fungující systém sociálních podpor, který zabezpečuje rodinu v případě nepříznivých životních situací. I v této funkci je již rodina zastupitelná.

Výchovná funkce je v rodině velice podstatná. V nedávné historii u nás panoval názor, že právě tato funkce bude snadno nahraditelná vlivem kolektivu, působením výchovných institucí a růstem významu skupiny vrstevníků. Ukázalo se však, že rodina je pro dítě prostředím, které mu poskytuje vše potřebné pro plynulé zařazení do společnosti. Dítě si v rodině formuje postoje ke světu, blízkému okolí i sobě samému. (Výrost, 1998, s. 327)

Emocionální funkce je zcela jedinečná a nezastupitelná. Rodina dítěti poskytuje zázemí, podporu, klid, uvolnění. Dítě také potřebuje mít prostor k uspokojování svých potřeb: sdílení zážitků, vytváření společných rituálů, perspektiv a plánů. Potřeba jistoty, důvěry a vztaženosti sebe k něčemu trvalému je nutná pro všechny věkové kategorie. Z tohoto hlediska je rodina v této funkci nenahraditelná. (Výrost, 1998, s. 327)

1. 3 Význam rodiny pro dítě

Rodina je pro dítě nezastupitelná. Prostřednictvím rodiny jsou uspokojovány jeho základní psychické potřeby. Dítě si díky nim uvědomuje samo sebe, buduje vztahy k ostatním lidem, připravuje se na život. Rodina je pro dítě oporou a zázemím, kam se může později vracet.

Matoušek chápe rodinu v užším, tradičním pojetí *„jako skupinu lidí spojenou pouty pokrevního příbuzenství nebo pouty právních svazků, kterými mohou být sňatek, adopce. V širším pojetí se za rodinu začíná považovat i skupina lidí, která se jako rodina deklaruje na základě vzájemné náklonnosti.“* (Matoušek, 2003b, s. 187)

Rodina je podle Matouška prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Předurčuje jeho osobní vývoj, jeho vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům, poskytuje mu určitý typ podpory. Předává mu sociální dovednosti, bez kterých se v dospělosti neobejde. (Matoušek, 1997, s. 8)

Matoušek poukazuje na to, že dítě nemůže získat základní pocity jistoty bez jistoty v blízkých lidech. Dítě si nemůže osvojit žádoucí dovednosti, postoje a hodnotovou orientaci, aniž by nebylo vystaveno trvalému působení angažovaných dospělých pečovatelů. (Matoušek, 2003a, s. 183)

Důležitá je stálost prostředí, v kterém dítě vyrůstá. Matoušek uvádí, že *„aby mohlo dítě v klidu vyrůst, a aby si osvojilo, co si osvojit má, potřebuje uzavřené, stálé prostředí chráněné před vnějším chaotickým světem, dům nebo byt“*.

Dítě je spokojeno v místě, kde to dobře zná, v prostředí omezeném jen na několik pečujících osob, na několik místností, na nejbližší okolí bydliště. (Matoušek, 1999, s. 20)

1. 4 Problémy ústavní péče

Děti, které z nejrůznějších důvodů nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, bývají umísťovány do ústavních zařízení. V těchto zařízeních nejsou v dostatečné míře uspokojovány jejich psychické potřeby, nemohou navázat kontakt s blízkou osobou. Ústavní zařízení nemohou dostatečně nahrazovat rodinné prostředí a naplňovat funkce, v kterých je rodina nezastupitelná. Děti vyrůstající v nestabilním prostředí, především v ústavní výchově, bývají častěji deprivované. U těchto dětí se může objevovat opožděný vývoj řeči. V porovnání se svými vrstevníky se mohou děti opožďovat v rozvoji intelektu a sociálních dovednostech, objevuje se také častá nemocnost.

„Psychická deprivace je psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře po dosti dlouhou dobu.“ (Langmeier, Matějček 1963, s. 11)

Velice důležitou a nezastupitelnou roli v rozvoji osobnosti dítěte sehrává uspokojování základních psychických potřeb.

Základními psychickými potřebami jsou (Matějček 1997):

1. potřeba stimulace

- jedná se o potřebu přívodu podnětů, různých co do množství, kvality a proměnlivosti. Její uspokojení umožňuje organismus naladit na žádoucí úroveň aktivity.

2. potřeba smysluplného světa

- jedná se o potřebu určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech. Uspokojení této potřeby umožňuje, aby se z podnětů, které by jinak byly chaotické a nezpracovatelné, staly zkušenosti a poznatky. Prostřednictvím této potřeby se dítě učí, nabývá zkušenosti a osvojuje si účelné pracovní návyky.

3. potřeba životní jistoty

- jedná se o potřebu emocionálních a sociálních vztahů, vztahů k osobě matky a k osobám dalších primárních vychovatelů. Uspokojení této potřeby přináší dítěti pocit životní jistoty, zbavuje ho úzkosti, dodává mu pocit bezpečí.

4. potřeba pozitivní identity

- jedná se o potřebu společenského uplatnění, společenské hodnoty. Uspokojené této potřeby vede k uvědomění si vlastního já, vlastní identity. Patřičná sebeúcta a sebevědomí jsou pak podmínkou pro osvojení užitečných společenských rolí a hodnotných životních cílů.

5. potřeba otevřené budoucnosti

- jedná se o potřebu životní perspektivy a naděje. Její uspokojení podněcuje a udržuje v člověku jeho životní aktivitu, umožňuje uspokojivé prožívání osobního života.

(Matějček, 1997, s. 8)

Vše výše uvedené může dítěti poskytnout jen rodina a to nezastupitelně. Proto si rodina stále zachovává ve společnosti svoji důležitou roli a je nutné ji podporovat a podílet se na tom, aby co nejvíce dětí mohlo vyrůstat ve své biologické rodině, popřípadě v rodině náhradní. Mělo by ubývat dětí, které směřují do ústavní péče. S ohledem na to, že život v ústavní péči nemůže dítěti umožnit naplnění jeho psychických potřeb v plné míře.

Děti, vychovávané v ústavní péči, mají v největší míře zajištěnou potřebu materiální, personál těchto zařízení se soustřeďuje především na krmení, přebalování dětí. Zcela však chybí nebo je poskytována jen okrajově potřeba emocionální. Děti postrádají kontakt s blízkou osobou, s níž by mohly navázat citový vztah.

Matoušek upozorňuje na to, že *„následky ústavní výchovy jsou tím vážnější a hůře odstranitelné, čím dříve se dítě do ústavní péče dostalo a čím déle v ní bylo.“* (Matoušek, 1999, s. 65)

V ústavních zařízeních vyrůstají často děti, které mají své biologické rodiče, ale ti nejsou schopni o ně pečovat a nebo péči o ně odmítají. Tyto děti bývají často označovány jako sociální sirotci. Stát se snaží tyto děti chránit a umísťovat je do náhradní rodinné péče.

Náhradní rodinná péče je tím úspěšnější, čím více napodobuje podmínky v úplné rodině. Nejvíce deprivačních následků, jak již bylo zmíněno, má ústavní péče o děti v kojeneckých ústavech a dětských domovech. O něco méně deprivující je péče v domově rodinného typu, kde jsou skupiny dětí menší a kde je nižší střídání dospělých vychovatelů. Ještě méně deprivačních následků přináší pěstounská péče formou SOS dětské vesničky, kde jedna stálá náhradní matka žije se skupinou různě starých dětí. Nejméně deprivující je pěstounská péče. (Matoušek, 1997, s. 82).

2. Náhradní rodinná péče

Ne všechny děti mají to štěstí vyrůstat ve své rodině. Odborníci poukazují na fakt, že ve společnosti se budou vždy objevovat rodiče, kteří dočasně nebo trvale nebudou schopni a ochotni své děti vychovávat, a to z mnoha příčin. Jedná se o rodiče, kteří nezvládnou svoji rodičovskou roli pro chronickou fyzickou nebo duševní nemoc či vysoký stupeň invalidity nebo o rodiče, kteří jsou opakovaně ve výkonu trestu odnětí svobody. V některých případech se jedna o mladé, nezralé páry, s nedostatkem životních zkušenosti, se sociálně patologickými rysy v povaze, nedostatečně odpovědné, u nichž nelze očekávat pomoc širší rodiny. (Svobodová, Vrbovská, Bártová, 2003, s. 32) Pro tyto děti stát zajišťuje náhradní rodinnou péči, popřípadě ústavní péči.

V úvodu této kapitoly vás seznámím s pojmy náhradní výchovná péče a náhradní rodinná péče. Dále se zmíním o tom, jaké děti směřují do náhradní rodinné péče a jaké jsou rozdíly mezi rodičovstvím biologickým a psychologickým. Následující kapitola bude podrobněji vysvětlovat jednotlivé typy náhradní rodinné péče.

2. 1 Náhradní výchovná péče X náhradní rodinná péče

Náhradní výchovná péče, jak uvádí Bubleová, je *„forma péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastí rodině.“* Náhradní výchovnou péčí se rozumí umístění dítěte do ústavní péče, kde je vychováváno až do dospělosti. (Bubleová, Kovařík in Matějček, 1999, s. 31).

Matoušek náhradní výchovnou péči definuje jako *„všechny formy náhrady rodiny u dětí bez vlastního funkčního zázemí.“* Zařazuje do ní kojenecké ústavy, dětské domovy, diagnostické ústavy, výchovné ústavy, ústavy sociální péče, osvojitelské rodiny, svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodičů, poručenství a SOS dětské vesničky. (Matoušek, 2003b, s. 115)

Naproti tomu náhradní rodinná péče *je „forma péče o děti, kdy je dítě vychováváno „náhradními“ rodiči v prostředí, které se nejvíce podobá životu v přirozené rodině.“* (Bubleová, Kovařík in Matějček, 1999, s. 31). Do náhradní rodinné péče řadíme adopci a pěstounskou péči.

Náhradní výchovnou péči zajišťují zařízení, jejichž chod upravují zákony. Kojenecké ústavy spadají do rezortu Ministerstva zdravotnictví a jsou upravovány zákonem č. 20/1966 Sb., o zdraví lidu. Pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy spadají školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, kterými jsou dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické ústavy a výchovné ústavy. Ty se řídí zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Ústavy sociální péče spadají pod Ministerstvo práce a sociálních věcí a upravuje je zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení. V nich jsou umísťovány děti s různými handicapy. České republice je opakovaně vytýkána roztříštěnost státních institucí zabývajících se dětmi. Výbor pro práva dítěte České republice proto doporučuje, aby ustavila jeden stálý orgán, který by koordinoval, monitoroval a kontroloval dodržování práv dětí a činnost roztříštěných státních institucí zabývajících se dětmi.

Náhradní rodinnou péči zajišťují lidé, jejichž prověření je podrobně rozebráno v zákoně č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. V zákoně č. 94/1963 Sb., o rodině se hovoří o osvojení a pěstounské péči. Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře stanovuje dávky, na které mají pěstouni nárok.

Hlavní rozdíl shledávám v tom, že děti vyrůstající v náhradní rodinné péči mají zajištěné rodinné zázemí, kde jsou uspokojovány jejich základní psychické potřeby, rodina je rozvíjí a připravuje na osamostatnění a vstup do života. Náhradní výchovná péče, která je zajišťována v ústavních zařízeních, toto zajistit nedokáže.

Umísťování dětí do náhradní rodinné péče je v České republice možné od roku 1963, kdy byl vydán zákon č. 94/1963 Sb., o rodině. Tento zákon stanovuje, že *„za každé dítě zodpovídá jeho zákonný zástupce, kterým je zpravidla rodič. Pokud dítě nemá zákonného zástupce aspoň v jednom rodiči, může ho soud svěřit do péče jiné osoby.“* Zákon o rodině rozlišuje 3 typy náhradní rodinné péče: osvojení, pěstounskou péči a poručenství.

Do náhradní rodinné péče směřují většinou děti s trojím typem rodinného zázemí. Rodiče se o dítě nemohou z objektivních důvodů postarat. Těmito důvody mohou být smrt, vážná choroba, výkon trestu odnětí svobody. Dalším důvodem je, že se rodiče o děti nechtějí starat. Reálně se jich zřeknou a odloží je do dětského domova či k příbuzným. Častěji však

péči o ně pouze imitují, nemají k dětem vytvořenou citovou vazbu a nenaplňují jejich fyziologické potřeby. Někteří rodiče se o dítě neumějí postarat, nezvládají z nějakých důvodů výchovu a péči o dítě. (Škoviera, 2007, s. 129)

S náhradní rodinnou péčí se pojí psychologické rodičovství. Jaké jsou rozdíly mezi ním a biologickým rodičovstvím?

2. 2 Rodičovství biologické X rodičovství psychologické

Matějček hovoří o rodičovství biologickém bez psychologického *„kdy rodiče své vlastní děti opouštějí.“* A také o rodičovství psychologickém bez biologického *„kdy lidé, kteří vlastní děti nemají, přijímají cizí dítě za své.“* (Matějček, 1999, s. 60).

Lze pokládat za prokázané (Matějček 1999), že dítě samo za rodiče přijímá toho, kdo se k němu chová mateřsky a otcovsky, nikoliv toho, kdo se tak nechová a své rodičovství prosazuje pouze úředním potvrzením rodičovství biologického.

Matějček upozorňuje na to, že biologické rodičovství nestojí v protikladu k rodičovství psychologickému, jak by se mohlo zdát, naopak jsou zpravidla ve vzájemném souladu a součinnosti. Nelze ani říci, že by jedno bylo primární a druhé odvozené nebo že by jedno časově předcházelo a druhé následovalo. Rodičovství biologické a psychologické existují vedle sebe a spolu, jedno však není druhému nutnou podmínkou.

Podstatou specifického vztahu mezi dítětem a jeho rodičovskými osobami není to, že je někdo krmí a působí mu tělesnou příjemnost (jak se domníval ještě Sigmund Freud), ale že mu poskytuje oporu a jistotu v poznávání neznámého, že ho osvobozuje od svazujícího pocitu úzkosti. Základním principem takového citového vztahu je uspokojení základní psychické potřeby bezpečí a jistoty. Kojit a krmit dítě je možno bez lásky. Dávat dítěti pocit důvěry, opory a jistoty však bez lásky nejde.

Tyto výše uvedené poznatky mluví zřetelně ve prospěch psychologického rodičovství, tedy i ve prospěch náhradní rodinné péče založené na citových vtazích, v kontrastu s péčí ústavní, která na citových vztazích z principu založena není. (Matějček, 1999, s. 62)

3. Typy náhradní rodinné péče

Zákon o rodině vymezuje 3 typy náhradní rodinné péče, jsou jimi adopce, pěstounská péče a poručenství. Tato kapitola čtenáře s jednotlivými typy blíže seznámí.

3. 1 Adopce (osvojení)

Osvojení je považováno (Matějček 1999) za nejdokonalejší formu NRP. Při osvojení přijímají manželé či jednotlivci opuštěné dítě za vlastní a mají k němu stejná práva i povinnosti, jako by byli jeho rodiči. Osvojitelé mají při výchově dítěte plnou rodičovskou zodpovědnost. Vzájemná práva mezi osvojencem a jeho biologickou rodinou zanikají. Osvojením vzniká mezi osvojiteli a dítětem vztah jako mezi biologickými rodiči a vlastními dětmi. Zároveň dítě získává příjmení nových rodičů. Vztah mezi dítětem a příbuznými osvojitelů je tedy příbuzenský. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl. Osvojit lze pouze dítě nezletilé. O osvojení rozhoduje soud a před jeho rozhodnutím musí uplynout nejméně 3 měsíce, po které zájemce o dítě pečuje zcela na své náklady.
(Matějček, 1999, s. 33).

Zákon o rodině rozlišuje dva druhy adopce:

1. „Zrušitelná“ adopce, to je adopce 1. stupně (prosté osvojení), je péče, kdy práva a povinnosti rodičů přecházejí na osvojitele, ale v rodném listu dítěte zůstávají uvedeni původní rodiče dítěte. Prosté osvojení lze zrušit. Vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou osvojením zanikají. Tento typ osvojení je využíván, respektive je podmínkou, v případě přijetí dítěte mladšího jednoho roku, neboť nezrušitelně lze osvojit pouze dítě starší jednoho roku.

2. „Nezrušitelná“ adopce, to je adopce 2. stupně, je v praxi častěji využívána a od prosté adopce se odlišuje tím, že osvojitelé jsou zapsáni do rodného listu dítěte namísto rodičů. Toto osvojení nelze zrušit. Osvojit dítě může manželská dvojice, manžel(ka) rodiče dítěte nebo

jedinec. Osvojení jedincem je podle zákona možné v případě, že je předpoklad, že toto osvojení bude plnit svoje společenské poslání. O osvojení rozhoduje soud. (Matějček, 1999, s. 33)

Nejčastěji jsou do osvojení umísťovány děti, u kterých se předpokládá méně problémový zdravotní a psychomotorický vývoj. Jsou to děti, které mají vyřešen právní vztah s biologickou rodinou a je možné je předat do náhradní rodinné péče již v útlém věku. K osvojení se zpravidla vyžaduje souhlas zákonného zástupce, a to i v případě, že rodič dítěte je nezletilý. Zákonnými zástupci dítěte jsou většinou jeho rodiče, pokud nezemřeli, nebyli zbaveni či omezeni ve své rodičovské zodpovědnosti nebo ve způsobilosti k právním úkonům. Pokud dítě nemá zákonného zástupce alespoň v jednom z rodičů, ustanoví soud dítěti opatrovníka, který zastupuje dítě v řízení o osvojení. (Sdružení pěstounských rodin, 2010)

Od roku 2000 je v České republice možné mezinárodní osvojení. Tato forma náhradní rodinné péče je možným řešením v případě, že se pro dítě nedaří najít náhradní rodinu v zemi původu. Mezinárodní osvojení je upraveno Úmluvou o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení. V České republice vstoupila tato Úmluva v platnost v roce 2006 a spolu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí umožňuje osvojení dětí do ciziny a z ciziny. U nás funkci zprostředkovatele plní Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně. (Bubleová, 2010, s. 6)

3. 2 Pěstounská péče

Dalším typem náhradní rodinné péče je pěstounská péče, kterou se budu podrobněji zabývat v následující kapitole.

V praxi se uplatňují dva typy pěstounské péče: individuální a skupinová. Individuální pěstounskou péči mohou zajišťovat příbuzní dítěte, nejčastěji jeho prarodiče nebo jiní příbuzní dítěte. Ti převezmou dítě do své péče, v případě, že rodiče dítěte nemohou z nějakého důvodu o dítě pečovat. Druhým typem individuální pěstounské péče, je pěstounská péče, kdy osoba, která má dítě v péči, není s dítětem v žádném příbuzenském vztahu.

Skupinovou pěstounskou péči zajišťují zařízení pro výkon pěstounské péče, což jsou

zvláštní zařízení, kde většinou manželský pár vychovává více dětí pohromadě. Skupinovou podobu pěstounské péče mají také SOS dětské vesničky, kde se o skupinu dětí stará matka pěstounka.

3. 3 Poručenství

Posledním typem náhradní rodinné péče je poručenství. Soud ustanoví dítěti poručníka v případě, že rodiče dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti nebo jim byl pozastaven výkon jejich rodičovské zodpovědnosti, popřípadě nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Poručník je zákonným zástupcem dítěte. (Bubleová, 2010, s. 7)

Poručníkem se ustanovuje fyzická osoba, přednostně někdo z příbuzných nebo osob blízkých rodině dítěte. Pokud se nenalezne vhodná fyzická osoba, může soud ustanovit poručníkem i orgán sociálně-právní ochrany dětí. (Sdružení pěstounských rodin, 2010)

Mezi poručníkem a dítětem však ze zákona nevzniká takový poměr, jaký je mezi rodiči a dítětem. Zákon stanoví rozsah práv a povinností poručníka k dítěti, poručník může zajišťovat výchovu dítěte, zastupovat dítě nebo spravovat jeho majetek.

Výkon této funkce je pod pravidelným dohledem soudu, a to nejen ohledně správy majetku dítěte, ale i ohledně osobních záležitostí dítěte. Poručník podává soudu zprávy o poručenci, zpravidla v ročních intervalech. Jakékoli rozhodnutí poručníka v podstatné věci, týkající se dítěte, vyžaduje schválení soudem. (Bubleová, 2010, s. 7)

Pokud poručník péči o dítě vykonává osobně, má on i dítě nárok na stejné hmotné zabezpečení, jako by šlo o pěstounskou péči. (Sdružení pěstounských rodin, 2010)

3. 4 Opatrovnictví

Zákon o rodině hovoří také o opatrovnictví. Opatrovník je ustanoven v případech střetu zájmu zákonných zástupců a dítěte, v případě ohrožení majetkových zájmů dítěte, omezení rodičovské zodpovědnosti a v řízení o osvojení. Popřípadě je ustanoven také v případech, kdy je to v zájmu dítěte. Opatrovníkem bývá orgán sociálně-právní ochrany dětí. Soud vymezí rozsah práv a povinností opatrovníka z hlediska účelu, pro který byl opatrovník ustanoven, aby plně zajišťoval ochranu zájmů nezletilého. (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině)

3. 5 Chybějící formy náhradní rodinné péče

V České republice chybí formy náhradní rodinné péče, které by reagovaly na potřeby ohrožených dětí a byly by alternativou k umístění do ústavu. Jedná se o profesionální pěstounské rodiny, hostitelské rodiny, terapeutické rodiny a respitní péči. Zejména v případech dětí, které byly ohroženy stávajícím rodinným prostředím umístění do ústavu prohlubuje traumatizaci dítěte. Nejsou k dispozici profesionální pěstounské rodiny, které by byly alternativou umístění do ústavu, a které by byly schopné se o takové dítě kvalifikovaně postarat. (Kristová, 2005, s. 36)

4. Pěstounská péče

V této kapitole je zmíněna historie náhradní rodinné péče, především péče pěstounské. Dále vysvětluje pojetí pěstounské péče, seznamuje s jejími jednotlivými formami a zákony, které pěstounskou péči upravují.

4. 1 Historie pěstounské péče

Historie adopce má své kořeny v odkládání přespočetných, nežádoucích dětí a dále v instituci nalezinců. Za předchůdce placené pěstounské péče jsou považovány instituce kojných. Kojné a chůvy běžně patřily mezi služebnictvo panovnických dvorů ve středověké Evropě. V druhé polovině 20. století placené kojné a chůvy i nadále existovaly. Dostává se jim však již úředního názvu „pěstouni“. Kromě soukromé iniciativy se tu ovšem angažuje už i stát svými úředními orgány. Dítě, tentokrát z nalezince, stejně jako dříve z rodiny, brzy po narození odchází ke kojné na venkov, do poměrů ekonomicky a hygienicky „ubohých“ a pobývá tam 6 let. (Matějček, Bubleová, 1999, s. 25 - 26)

Ze zemské porodnice, řečené Červený dům, přichází dítě do péče pěstounky osmého dne po narození. Pěstounka má být zdravá, „majetná“ a mravně zachovalá, což prokazuje vysvědčením. Plat pěstounky byl vzhledem k věku dítěte „sestupný“, a nikoliv, jak by bylo logické a jak je tomu dnes, vzestupný. Každá pěstounka se musela podrobit lékařské prohlídce, je-li zdravá. Farář dané obce jí musel každý měsíc potvrdit, že dítě dosud žije. Teprve s tímto potvrzením si mohla vyzvednout svou odměnu v pokladně nalezince. Pražský nalezinec platil dva lékař jakožto „dozorce“ nad pěstounskou péčí. (Matějček, Bubleová, 1999, s. 27 – 28)

Ukončením šestého roku, dosahuje dítě tzv. normálního věku a musí být vráceno ústavu, v rodině pěstouna by mohlo zůstat v případě, že by pěstouni byli ochotni se o ně dál starat, a to bezplatně. (Připomíná to situaci po zrušení pěstounské péče za komunistického režimu u nás v r. 1950). Pěstounka odevzdá dítě v přijímací kanceláři, vrátí kontrakt a zbytek ošetřovného. Z ústavu jdou děti do kláštera šedých sester v Karlíně, který funguje jako přechodná třídící stanice, a odkud jsou odesílány do své domovské obce. Tam je dítě někdy svěřeno rodině, která se o ně přihlásí. Mnohdy je však dítě živeno střídavě po domech a chodí po žebrotě. (Matějček, Bubleová, 1999, s. 28)

Pěstounská péče se dříve dělila na 4 typy (Matějček, Bubleová 1999):

1. pěstounská péče „nalezenecká“

Ta navazovala na pobyt dítěte v nalezinci či sirotčinci. Dítě bylo svěřeno do pěstounské péče, tentokrát ne už jen ženě-pěstounce, nýbrž nejčastěji oběma manželům, a to do určitého věku dítěte. V pražském nalezinci to bylo do 10 let, později do 16 let, pak se dítě do ústavu opět vracelo. Výběr pěstounů a dohled nad péčí o svěřené děti zajišťoval ústav na základě tzv. Ústavního poručenství.

2. pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež

Okresní péče o mládež vyhledávaly pokud možno spolehlivé pěstouny: mravně bezúhonné, v dobrém zdravotním i psychickém stavu, s trvalým zaměstnáním, stálým bydlištěm a schopností zajistit dítěti řádnou výchovu. Okresní péče o mládež zajišťovaly pěstounskou péči, ať zdarma, či za plat.

3. pěstounská péče v tzv. koloniích

Tato myšlenka vznikla na Moravě, ale rychle se rozšířila i do Čech. Rodinné kolonie byly zakládány v určité obci, v několika sousedních obcích, kde sociální pracovníci vyhledali rodiny a svěřili jim děti do pěstounské péče. Poněvadž rodiny byly v blízkém sousedství, bylo snadnější kontrolovat je i pomáhat jim v případě potřeby s výchovou svěřených dětí.

4. pěstounská péče na základě dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny, bez soudního jednání

Tento způsob péče se pak měnil ve svěřování dětí prarodičům nebo jiným příbuzným. Je to jediný typ pěstounské péče, který přetrval z doby první republiky až do 70. let.

Pěstounská péče ve všech formách, kromě příbuzenské, byla zrušena v r. 1950. Znovu obnovena byla až po 23 letech, kdy vznikl zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči. (Matějček, Bubleová, 1999, s. 29- 30)

4. 2 Pojetí pěstounské péče

„Pěstounská péče je státem garantovaná a kontrolovaná forma náhradní rodinné péče, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte i přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali.“ (Matějček, 1999, s. 16)

Pěstounská péče se ustanovuje v případech, kdy rodiče nejsou dlouhodobě schopni řádně pečovat o své dítě. (Sdružení pěstounských rodin, 2010)

Rozhodnutí o svěření dítěte do PP přísluší soudu. Soud dítě svěří do PP, pokud to zájem dítěte vyžaduje a pokud osoba pěstouna poskytuje záruky řádné výchovy dítěte. Ke vhodnosti osoby pěstouna se pro soud vyjadřuje orgán sociálně-právní ochrany dětí. Dítě, které je v ústavní výchově, může být před rozhodnutím o pěstounské péči dočasně svěřeno do péče osoby, která má zájem stát se pěstounem. Rozhodnutí o tom může učinit orgán sociálně-právní ochrany dětí. Totéž předběžné svěření do péče je možné u dítěte, které je v péči svých rodičů, pokud s tím rodiče souhlasí. (Matoušek, 2003b, s. 143)

Je-li dítě ve věku, kdy je schopno posoudit obsah pěstounské péče, má být přihlédnuto také k jeho vyjádření. (Matějček, 1999, s. 16)

Podmínkou pro svěření dítěte do dočasné péče je soudem nařízená ústavní výchova nad nezletilým dítětem, rozhodnutí soudu o svěření dítěte do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo souhlas rodičů. Pokud nebyla splněna alespoň jedna z těchto podmínek, není možné rozhodnout o dočasné péči a dítě může být svěřeno do pěstounské péče pouze na základě rozhodnutí soudu. (Sdružení pěstounských rodin, 2010)

Při soudním jednání ve věci svěření dítěte do pěstounské péče jsou rodiče dítěte účastníky řízení. Rodiče tedy znají jméno a adresu pěstounů, kterým bylo dítě svěřeno, a mohou požádat soud o stanovení styku se svým dítětem nebo o něm požadovat podání informací. (Sdružení pěstounských rodin, 2010)

Soud je oprávněn stanovit pěstounovi povinnost podávat o výkonu pěstounské péče pravidelné zprávy soudu. (Matějček, 1999, s. 16)

Výkon pěstounské péče kontrolují v pravidelných časových intervalech sociální pracovnice obecních úřadů. Při návštěvě rodiny si mohou s dítětem i jeho rodinou popovídat, zjistit, jak se rodině i dítěti daří, zda nenastaly nějaké problémy. Dále dostávají sociální pracovnice pravidelné informace od školy, kterou dítě navštěvuje, o tom, jak se dítě ve škole zapojuje.

Dítě může být svěřeno do PP jedné fyzické osobě nebo manželům. (Matoušek, 2003b, s. 143)

Pokud je dítě svěřeno do pěstounské péče, zůstává mu jeho původní příjmení a jeho pokrevní rodiče jsou i nadále zapsáni v rodném listě. (Sdružení pěstounských rodin, 2010)

Později je však možno zažádat na matrice o změnu příjmení dítěte. K tomu je však nutný souhlas biologických rodičů dítěte. Také styk původních rodičů s dítětem není vyloučen – v některých případech však může být rozhodnutím soudu i podstatně omezen. (Matějček, 1999, s. 16)

Kontakt s biologickými rodiči může být určený soudem, dohodnutý nebo volný. Přímý kontakt se obvykle uskutečňuje formou návštěvy v domácím prostředí pěstounů. Pokud dítě pochází z rodiny s výraznými sociálně-patologickými charakteristikami, pěstoun může pociťovat ohrožení na úrovni výchovy, ale i ohrožení fyzické. (Škoviera, 2007, s. 131)

Pěstounskou péčí nevzniká příbuzenský vztah dítěte s pěstouny a jeho příbuznými. Nejsou sice podloženy právními normami, přesto se tyto vztahy obvykle neformálně vytvářejí a udržují. (Matějček, 1999, s. 16)

Pěstounská péče vzniká na základě rozsudku soudu, ale mezi dítětem a pěstounem nevznikají vztahy jako mezi rodiči a dětmi. Osoba pěstouna musí poskytovat záruku řádné výchovy dítěte. Pěstouni jsou oprávněni přiměřeně vykonávat rodičovská práva a povinnosti. Pěstoun má právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti jen v běžných věcech, není však zákonným zástupcem dítěte a nemůže jej zastupovat v rozhodných záležitostech. V těchto záležitostech musí mít souhlas rodičů nebo soudu, který může udělit souhlas za rodiče. (Sdružení pěstounských rodin, 2010)

Pokud se pěstoun domnívá, že rozhodnutí zákonného zástupce dítěte není v souladu se zájmem dítěte, může se domáhat rozhodnutí soudu. (Matoušek, 2003b, s. 143)

Biologičtí rodiče neztrácejí rodičovskou povinnost, platí na dítě výživné a vědí, kde dítě vyrůstá. Pokud to biologickým rodičům situace dovolí a budou schopni se o dítě postarat, mohou podat žádost soudu a ten jejich požadavek zváží. V některých případech mohou biologičtí rodiče navštěvovat svoje dítě. I na dále mají právo rozhodovat o důležitých věcech týkajících se dítěte (vydání cestovního pasu, cestování do zahraničí, volba školy apod.)

Biologičtí rodiče zpravidla zůstávají zákonnými zástupci dítěte, pěstoun však nese mnohem více odpovědnosti než rodič, ale má méně práv. (Škoviera, 2007, s. 131)

Dítě v pěstounské péči nemá práva biologického potomka, co se týká např. dědictví. Pěstounská péče trvá do 18 let věku dítěte, případně do 26 let věku dítěte, pokud se po tu dobu soustavně připravuje na budoucí povolání na střední či vysoké škole.

Pěstounskou péči lze zrušit na návrh pěstouna. Dále právo podání návrhu na zrušení pěstounské péče má i orgán sociálně-právní ochrany dětí, pokud se u dítěte objevily závažné výchovné problémy či pěstouni nedostatečně zajišťují výchovu dítěte. (Sdružení pěstounských rodin, 2010)

Pěstounská péče může být zrušena i z různých závažných důvodů (např. nepřipravenost žadatelů, nevhodné výchovné postoje pěstounů, zdravotní postižení dítěte, zdravotní problémy pěstounů). (Svobodová, Vrbovská, Bártová, 2003, s. 37)

Děti v pěstounské péči a pěstouni mají nárok na dávky pěstounské péče. Tyto dávky jsou vypláceny v rámci dávek státní sociální podpory. Jsou jimi příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Tyto dávky jsou upraveny zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře. (Sdružení pěstounských rodin, 2010)

4. 3 Formy pěstounské péče

Individuální: - příbuzní - prarodiče
- jiní
- cizí osoba (klasická PP jako dlouhodobé řešení)

Skupinová: - zařízení pro výkon PP (pěstounské páry)
- SOS dětské vesničky (matka pěstounka)

(Adopce, 2010)

V praxi se uplatňují dva typy pěstounské péče: individuální a skupinová, kdy každá se člení na dva další podtypy.

Individuální pěstounská péče probíhá v běžném rodinném prostředí, tj. s pěstounkou a pěstounem, kteří většinou mají své vlastní děti nebo již děti vychovali. (Matějček,1999, s. 16) Dítě může být svěřeno do pěstounské péče k příbuzným, nebo lidem, s kterými není v příbuzenském vztahu, v tomto případě hovoříme o cizí individuální pěstounské péči.

Skupinová pěstounská péče je vykonávána v zařízeních pro výkon pěstounské péče. Zřizovateli zařízení mohou být obce i nestátní subjekty. Pěstounovi, který vykonává pěstounskou péči ve zvláštním zařízení k tomu určenému, náleží odměna, která se posuzuje jako mzda. Mezi zřizovatelem a pěstouny se uzavírá písemná dohoda o vzájemných právech a povinnostech. V těchto zařízeních, tzv. rodinných buňkách, pečují o děti manželské páry. Počet dětí ve skupině zpravidla nepřesahuje 10 dětí, přičemž manželé přijímají do své péče celou skupinu cizích dětí různého věku a pohlaví, případně sourozenecké skupiny. Každá takto uměle vytvořená rodina žije zcela samostatně, začleněná do normální populace. (Svobodová, Vrbovská, Bártová, 2003, s. 37)

Dalším typem skupinové pěstounské péče jsou SOS dětské vesničky, kde je pěstounskou péčí pověřena sama matka-pěstounka. Rodinu zde tvoří matka-pěstounka a zpravidla 6 a více dětí různého pohlaví a věku. SOS dětské vesničky jsou schopné přijmout početnější sourozenecké skupiny, nezřídka od sebe odloučené a rozdělené do několika ústavů. Často jsou to sourozenci pocházející z jedné vlastní rodiny, která z nějakého důvodu ve svých funkcích selhala. (Matějček, 1999, s. 16)

4. 4 Děti, které směřují do pěstounské péče

Do pěstounské péče jdou především sociálně osiřelé děti, které potřebují nejen trvalou individuální péči, ale i dlouhodobou výchovu v náhradní rodině. Jedná se většinou o děti s různými zdravotními či psychomotorickými obtížemi, o starší děti, skupiny sourozenců nebo děti jiného etnika (u nás hlavně děti romské).

Patří sem i skupina dětí, u kterých brání osvojení překážky právní, především nesouhlas rodičů. V těchto případech probíhá obvykle řízení o svěření dítěte do pěstounské péče za účasti rodičů nebo je možné, aby nejprve proběhlo řízení o zbavení rodičů rodičovské zodpovědnosti (jsou-li k tomu všechny předpoklady) a dítě může být svěřeno do pěstounské péče bez jejich účasti. Je-li dítě ve věku, kdy je schopno posoudit obsah pěstounské péče, musí být přihlédnuto také k jeho vyjádření. (Kovařík, 2004, s. 152)

4. 5 Zákony, které upravují pěstounskou péči

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Tento zákon v § 45a odstavci 1 uvádí, že *„soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě, jestliže zájem dítěte vyžaduje svěření do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte.“*

V § 45a odstavci 3 uvádí, že *„dítě může být svěřeno též do společné pěstounské péče manželů.“*

V § 45b odstavci 1 je zmíněno, že *„před rozhodnutím o svěření dítěte do pěstounské péče je soud povinen vyžádat si vyjádření orgánu sociálně-právní ochrany dětí o tom, zda ten, kdo se má stát pěstounem, je osobou vhodnou pro výkon této péče.“*

V § 45c je stanoveno, že *„pěstoun je povinen o dítě osobně pečovat. Při péči o osobu dítěte vykonává přiměřeně práva a povinnosti rodičů. Nemá vyživovací povinnost k dítěti a právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti má jen v běžných věcech.“*

V § 45c odstavci 3 se uvádí, že *„dítě je povinno pomáhat podle svých schopností v domácnosti pěstouna. Pokud má vlastní příjem a žije ve společné domácnosti s pěstounem, je povinno přispívat i na úhradu společných potřeb rodiny.“*

§ 45 d stanovuje, že *„soud uloží rodičům, popřípadě jiným fyzickým osobám povinným poskytovat výživné dítěti, aby toto výživné poukazovaly příslušnému orgánu, který vyplácí pěstounovi, popřípadě zletilému dítěti příspěvek na úhradu potřeb dítěte podle zvláštního právního předpisu.“*

Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči

V 70. letech došlo ke znovuzavedení pěstounské péče do českého právního řádu. V tomto zákoně byla pěstounská péče charakterizována jako osobní dlouhodobá výchova, respektive péče o nezletilé děti, v případě, že rodiče nemohou dostát svým povinnostem, v případě, že nelze uplatnit osvojení a ústavní výchova není vhodná. Pěstounská péče v tomto zákoně je od samého počátku pojata jako péče financovaná státem, přičemž rodiče nebyli zbaveni vyživovací povinnosti k dítěti. (Králíčková, 2009, s. 6)

Zákon o pěstounské péči prošel několika novelami a s přijetím zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí došlo k jeho zrušení.

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

§ 36 tohoto zákona stanovuje, že *„dávkami pěstounské péče jsou: příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte a příspěvek na zakoupení motorového vozidla.“*

§ 37 uvádí, že *„nárok na příspěvek na úhradu potřeb dítěte má nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče.“*

§ 40 stanovuje, že *„nárok na odměnu za výkon pěstounské péče má pěstoun, kterému bylo svěřeno dítě do pěstounské péče, a to až do zletilosti dítěte.“*

§ 40a stanovuje podmínky nároku na odměnu pěstouna ve zvláštních případech. Nárok na tuto dávku má pěstoun, který má v pěstounské péči svěřené alespoň 3 děti a také pěstoun, který pečuje o dítě, které je závislé na pomoci jiné fyzické osoby ve stupni II (středně těžká závislost), ve stupni III (těžká závislost) nebo ve stupni IV (úplná závislost). Tato odměna náleží pěstounovi jen v případě, že není výdělečně činný a splní všechny stanovené podmínky.

§ 41 se zmiňuje o nároku na příspěvek při převzetí dítěte. Na tento příspěvek má nárok pěstoun, který převzal dítěte do pěstounské péče. Tento příspěvek se vyplácí jednorázově. A je odstupňovaný podle věku dítěte.

§ 42 upravuje nárok na příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Na tento příspěvek má nárok pěstoun, který má v pěstounské péči nejméně 4 děti.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí

Upravuje především proces prověřování a přípravu žadatelů o pěstounskou péči.

5. Problematika náhradní rodinné péče z pohledu OSN

Tato kapitola podává informace o tom, jak OSN nahlíží na situaci náhradní rodinné péče v České republice. Prostřednictvím Výboru pro práva dítěte je Česká republika pravidelně hodnocena, jak se jí daří naplňovat Úmluvu o právech dítěte. Výbor pro práva dítěte na základě zpráv, které obdrží, vypracuje doporučení. Na základě těchto doporučení přistoupila Vláda ČR k sestavení Národního akčního plánu.

5. 1 Stanoviska Výboru pro práva dítěte k oblasti náhradní rodinné péče

Úmluva o právech dítěte je klíčovým dokumentem v systému mezinárodněprávní ochrany dítěte. Pro Československo vstoupila Úmluva v platnost v roce 1991. Česká republika se k ní přihlásila ode dne svého vzniku 1. ledna 1993. Hlavním nástrojem pro plnění Úmluvy je Výbor pro práva dítěte (dále jen Výbor). Jeho úkolem je zjišťovat, jak smluvní strany Úmluvy plní své závazky. Za tímto účelem mu členské státy předkládají každých 5 let periodické zprávy o opatřeních, které přijaly pro uvádění Úmluvy v život. Výbor vydal v roce 2003 na základě zpráv, které mu Česká republika předkládala, závěrečná doporučení.

Výbor musel s politováním konstatovat, že Česká republika nijak nezohlednila jeho doporučení z roku 1997 zejména vzhledem ke stále chybějícímu orgánu, který by koordinoval, monitoroval a kontroloval dodržování práv dětí a činnost roztříštěných státních institucí zabývajících se dětmi, včetně koordinace mezi centrálními a místními úřady a spolupráce s nevládními organizacemi. Pravomoci Veřejného ochránce práv či Rady vlády hodnotil Výbor pro práva dítěte k těmto účelům jako nedostatečné. (Jelínková, 2010)

Výbor proto doporučuje, aby se v ČR ustavil či jmenoval jeden stálý orgán s dostatečným mandátem a dostatečnými prostředky, který by koordinoval provádění Úmluvy na celostátní úrovni, a to účinnou koordinací činnosti ústředních a místních orgánů a spoluprací s nevládními organizacemi a jinými složkami občanské společnosti. (Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte, 2003, s. 2)

Výbor lituje, že dosud nebyl vypracován komplexní národní plán činnosti zabývající se všemi zásadami a ustanoveními Úmluvy. Vyzývá proto ČR, aby vytvořila konzistentní a komplexní národní plán činnosti založený na právech, obsahující dělbu odpovědností, zřetelné

priority, časový harmonogram a předběžnou kalkulaci zdrojů potřebných pro provádění Úmluvy na celostátní, krajské a místní úrovni ve spolupráci s občanskou společností. (Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte, 2003, s. 2)

Výbor je znepokojen nedostatečnou pomocí a poradenstvím rodičům v souvislosti s jejich odpovědností za výchovu a vývoj dítěte, což vede k četným řízením o svěření do péče nebo umístění do náhradní ústavní péče. Výbor je dále znepokojen tím, že preventivní činnost a rodinné poradenství jsou nedostatečné a že sociální problémy a krizové situace v rodině mohou být řešeny umístěním do ústavní výchovy. (tamtéž, s. 6)

Výbor vítá politiku deinstitucionalizace, nicméně je znepokojen tím, že:

- pomoc dětem v obtížných situacích je převážně institucionální povahy a do ústavů je umísťován neúměrně vysoký počet dětí
- platnost předběžných opatření lze prodloužit na dlouhá období a neexistují předpisy nařizující přezkoumání rozhodnutí o umístění dítěte
- děti jsou často umísťovány do míst značně vzdálených od rodičů, kteří navíc ne vždy vědí o svém právu na styk s dětmi, a rovněž je možné používat tresty spočívající např. v omezení telefonních hovorů nebo setkání s rodiči
- podmínky a zacházení s dětmi v některých ústavech nejsou vždy v souladu s rozvíjejícími se schopnostmi dítěte a se zajištěním jeho přežití a rozvoje v nejvyšší možné míře
- ústavy jsou velké, chybí tam individuální přístup k dítěti, účast dětí je minimální, zacházení v některých ústavech může mít nežádoucí účinky (tamtéž, s. 7)

Výbor doporučuje, aby ČR:

- ustavila či posílila na místní úrovni mechanismy náhradní péče v rámci systému sociálního zabezpečení a přijala účinná opatření k usnadnění, zvýšení a posílení pěstounské péče, dětských domovů rodinného typu a jiné náhradní péče rodinného typu, náležitě omezila ústavní výchovu jako formu náhradní péče
- přijala účinná opatření k posílení preventivní činnosti zaměřené na snížení počtu dětí odloučených od rodiny v důsledku sociálních problémů nebo jiných krizových situací a zajistila, aby pobyt v ústavu byl co nejkratší a aby umístění podléhalo pravidelnému přezkoumávání

- zajistila, aby soudy používaly předběžné opatření jako opatření dočasné povahy a aby přednostním hlediskem byl nejlepší zájem dítěte
- zajistila, aby děti mladší 15-ti let nebyly umísťovány do zařízení společně s mladistvými delikventy a aby jejich umístění bylo v souladu i s ostatními zásadami a ustanoveními Úmluvy
- přijala veškerá potřebná opatření ke zlepšení podmínek v ústavech
- poskytla podporu a odbornou přípravu pro pracovníky institucí, včetně sociálních pracovníků
- zajistila odpovídající následná opatření a podporu při reintegraci a služby pro děti propouštěné z ústavní péče

(Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte, 2003, s. 7)

Na základě úkolů doporučení Výboru pro práva dítěte schválila 19. ledna 2009 Vláda České republiky na svém zasedání Návrh opatření k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti.

Tento návrh je vůbec prvním mezirezortním vyjádřením vůle ke spolupráci na změně. Přestože jednotlivé resorty dlouhodobě usilují o zkvalitnění práce s ohroženými dětmi, tyto aktivity jsou nekoordinované a někdy dokonce protichůdné. Předpokladem pro jakoukoliv zásadní změnu proto bylo v první řadě překonání resortního vymezení a nastolení společných postupů. Výsledkem mezirezortní spolupráce je Národní akční plán, který definuje klíčové aktivity nutné pro zvýšení kvality práce s ohroženými dětmi a rodinami. Národní akční plán jako celek je koncipován mezirezortně, tedy navrhovaná opatření se týkají všech složek systému práce s ohroženými dětmi a rodinami bez ohledu na resort, který je za danou oblast zodpovědný. (Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2001, s. 1)

5. 2 Národní akční plán

Národní akční plán je nástrojem transformace systému práce s ohroženými dětmi a rodinami. Je koncipován jako soubor analýz a opatření s důrazem na sjednocení a zvýšení kvality práce s ohroženým dítětem a rodinou. (Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti, s. 2)

Národní akční plán zahrnuje velké množství aktivit, do jeho realizace je zapojena řada rezortů a transformace proto musí probíhat po několika liniích zároveň. Realizací a koordinací transformace bylo pověřeno Ministerstvo práce a sociálních věci, tento rezort bude proto plnit roli ústředního monitorovacího orgánu. (Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti, s. 4)

Transformace se týká následujících oblastí:
- prevence ohrožení dětí a rodin před vším rizikovým chováním
- vyhledávání ohrožených dětí a rodin
- práce s ohroženou rodinou s důrazem na zachování přirozeného prostředí dítěte
- práce s dítětem v náhradní rodinné péči (náhradní rodina není vnímána jako ohrožená, ale jako vyžadující podporu)
- práce s dítětem v institucionální péči
- podpora osamostatnění dítěte

Transformace systému práce s ohroženými dětmi a rodinami je dlouhodobý proces, jehož úplná realizace je otázkou několika desítek let. Na základě výstupů z celkové analýzy dojde v roce 2011 k upřesnění a definování nových cílů realizace transformace pro další období. (tamtéž, s. 3 – 4)

Národní akční plán se věnuje analýze systému práce s ohroženými dětmi a rodinami. Dalším bodem je zmapování sítě služeb pro ohrožené děti a rodiny. Dílčím bodem v této oblasti je náhradní rodinná péče.

Národní akční plán uvádí, že: *„zvýšením počtu náhradních rodin a jejich specializací lze dosáhnout snížení počtu dětí v ústavech všech typů a v ohrožených rodinách.“* Proto je nutné především zajistit odbornou podporu a doprovázení náhradním rodinám, optimalizovat výběr a přípravu náhradních rodičů a dětí umísťovaných do NRP, posilovat finanční zajištění náhradních rodin a měnit postoj široké veřejnosti k otázkám přijímání dětí do NRP. Je třeba nadále posilovat postavení náhradních rodin v ČR.

Národní akční plán si je vědom také toho, že pěstounská péče by měla být specializovaná s ohledem na individuální potřeby dětí. Specializace pěstounské péče spočívá v prohloubení přípravy a doprovázení pěstounů vzhledem k zaměření daného typu pěstounské péče. Jde především o rozvinutí současné pěstounské péče, bude se stavět na současných kapacitách – jak samotných pěstounů, tak sítě odborníků a služeb, kteří již v současné době s rodinami pracují.

Pro naplnění jednotlivých cílů vypracoval Národní akční plán časový harmonogram, v kterém je stanoveno, kdo za uvedené aktivity zodpovídá a do jakého termínu je nutné je splnit. (Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti, s. 13)

Pro oblast náhradní rodinné péče jsou navržené tyto aktivity:

• sjednocení obsahu příprav náhradních rodičů, nastavení mechanismů kontroly kvality příprav, zpracování a pilotní ověření metodiky příprav dětí na přechod do NRP – zodpovědné za to je MPSV, termín do prosince 2010.

• vytvoření systému celoživotního vzdělávání náhradních rodičů (propojení se systémem příprav a poradenských služeb, reflexe potřeb náhradních rodin, zvyšování jejich kompetencí) – zodpovědné MPSV do května 2011. (tamtéž, s. 13)

6. Příprava a proces prověřování žadatelů

Do NRP je uvolňováno velmi široké a různorodé spektrum dětí. Nalézt pro ně to nejvhodnější rodinné prostředí, schopné uspokojit jeho individuální potřeby a v co největší míře kompenzovat následky ztíženého životního startu, není snadným úkolem. Proto je nutné mít k dispozici i stejně široké a pestré spektrum uchazečů o NRP, kteří jsou také nejrůzněji osobnostně i výchovně disponováni. Požadavek co nejvyšší míry oboustranné psychologické kompatibility do značné míry rozhoduje i o úspěšnosti uměle vytvořeného rodinného svazku. Bez kvalitního psychologického posouzení uchazečů, bez jejich efektivní přípravy na náhradní rodičovství a kvalifikovaného výběru potencionálně vhodných rodičů ke konkrétnímu dítěti by riziko možného selhání takto vzniklých rodin mohlo být značné. (Hortová, 2003, s. 4)

6. 1 Proces zprostředkování

Proces zprostředkování náhradní rodinné péče upravuje zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Pěstounská péče se v České republice zprostředkuje jen na žádost fyzické osoby, která má zájem přijmout dítě do pěstounské péče. Žádost se podává u obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Zprostředkování a svěření dítěte do pěstounské péče v České republice zajišťují krajské úřady a MPSV.

Zprostředkování pěstounské péče se neprovádí, podala-li návrh na svěření dítěte do pěstounské péče fyzická osoba dítěti příbuzná nebo fyzická osoba blízká dítěti nebo jeho rodině. (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

6. 1. 1 Postup obecního úřadu při zprostředkování pěstounské péče

Pokud se manželé nebo jednotlivec rozhodnou přijmout dítě do své péče, podají na obecním úřadu obce s rozšířenou působností, orgánu sociálně-právní ochrany dětí podle místa svého trvalého bydliště, žádost o svěření dítěte do osvojení nebo do pěstounské péče. (Krajský úřad Plzeňského kraje, 2010)

V žádosti o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče žadatel uvede požadované údaje a připojí k ní tyto doklady:

- žádost s osobními údaji včetně životopisu a fotografií
- doklad o státním občanství
- občanský průkaz
- rodný list, oddací list
- potvrzení o zdravotním stavu

(zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

V žádosti o svěření dítěte do pěstounské péče žadatelé formulují požadavky a představy o dítěti, které by chtěli přijmout do péče. Tyto představy o dítěti by měly být reálné, měly by vycházet ze situace a přání konkrétních žadatelů a zároveň by měly zohledňovat potřeby opuštěných dětí, umístěných v ústavních zařízeních.

Během příprav na přijetí dítěte a na základě nových informací o problematice NRP mohou žadatelé své představy o dítěti upřesňovat, konkretizovat a popřípadě pozměnit.

Sociální pracovnice navštíví žadatele v místě jejich bydliště, aby zjistila, v jakých podmínkách žijí a vede s nimi rozhovor o rodině, dětství, studiu, manželství, zaměstnání, zdravotním stavu, představě o dítěti, motivaci k přijetí, výchovných postojích a názorech.
(Kovařík, 2004, s. 154)

Obecní úřad vede spisovou dokumentaci o žadateli, která dále obsahuje:

- opis trestního rejstříku, který si vyžádá příslušný úřad
- zprávu o sociálních poměrech žadatelů, kterou zpracovává sociální pracovnice
- údaje o ekonomických a sociálních poměrech
- písemný souhlas s tím, že orgán sociálně-právní ochrany dětí, zprostředkující osvojení nebo pěstounskou péči, je oprávněn zjišťovat další potřebné údaje pro zprostředkování a také kdykoliv zjistit, zda nedošlo ke změně rozhodných skutečností, uvedených ve spisové dokumentaci
- písemný souhlas s účastí na přípravě fyzických osob k přijetí dítěte do rodiny

- stanovisko úřadu k žádosti o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče
- stanovisko zřizovatele zařízení pro výkon pěstounské péče, podává-li žádost fyzická osoba, která vykonává pěstounskou péči v zařízení pro výkon pěstounské péče

(zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

Již v této fázi může obecní úřad rozhodnout o zastavení řízení o zařazení do evidence žadatelů a to v případě, jestliže osoba, která o zprostředkování žádala, vezme svou žádost zpět, nebo v případě, že osoba nesdělí údaje a nedoloží doklady potřebné pro vedení spisové dokumentace. Pokud je vše v pořádku, postupuje obecní úřad kopii spisové dokumentace o dítěti a dokumentaci o žadateli neprodleně krajskému úřadu.

6. 1. 2 Postup krajského úřadu při zprostředkování pěstounské péče

Krajský úřad provádí odborné posuzování žadatelů, na jehož základě rozhoduje o zařazení žadatele do evidence žadatelů.

Odborné posuzování může provádět spolu s krajským úřadem, také MPSV. Spolupracují při tom s obecními úřady obcí s rozšířenou působností, obcemi, zdravotnickými a školskými zařízeními i dalšími odbornými zařízeními, pověřenými osobami a s odborníky pro otázky výchovy a péče o dítě. (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

Odborné posouzení pro zprostředkování pěstounské péče zahrnuje:

- posouzení dítěte a žadatele
- zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny
- vyjádření dětí žadatele k přijetí dítěte svěřovaného do pěstounské péče do rodiny, jsou-li takového vyjádření schopny s ohledem na jejich věk a rozumovou vyspělost
- posouzení schopnosti dětí žijících v domácnosti žadatele přijmout dítě do rodiny
- zjištění bezúhonnosti žadatele, jeho manžela, druha, dítěte a jiné osoby tvořící s žadatelem společnou domácnost.

(zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

Pro účely zprostředkování pěstounské péče se u žadatelů posuzuje:

- charakteristika osobnosti a jeho psychický stav
- zdravotní stav, jenž zahrnuje posouzení, zda zdravotní stav žadatele z hlediska duševního, tělesného a smyslového nebrání dlouhodobé péči o dítě
- předpoklad vychovávat dítě
- motivace, která vedla k žádosti o svěření dítěte do pěstounské péče
- stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině, popřípadě další skutečnosti rozhodné pro osvojení dítěte nebo jeho svěření do pěstounské péče.
  (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

Potvrzení o zdravotním stavu žadatelů vystavuje osobní lékař žadatelů. Dále zdravotní stav posuzuje revizní lékař krajského úřadu či magistrátu. Ten přezkoumává důležité skutečnosti týkající se zdravotního stavu žadatelů a vyjadřuje se k tomu, zda ze zdravotního hlediska splňují všechny podmínky nutné ke zprostředkování náhradní rodinné péče. Za tímto účelem si může vyžádat podrobnější záznamy o zdravotním stavu žadatelů, případně nařídit kontrolní odborné vyšetření. (Kovařík, 2004, s. 155)

Setkání v rámci psychologického posouzení mívá obvykle dvě části. Rozhovor se žadateli, který je zaměřen na anamnestické údaje, na jejich požadavky k dítěti a je rovněž příležitostí pro rodiče zeptat se na vše, co je zajímá v souvislosti s náhradní rodinnou péčí. Čas rozhovoru není omezen. Druhá část setkání je vlastní psychologické vyšetření, které je zaměřeno na strukturu osobnosti žadatelů. Vlastní vyplňování testů je záležitost přibližně dvouhodinová. Žadatelé odpovídají na příslušné otázky a zaznamenávají odpovědi. Mají tolik času, kolik potřebují, mají možnost zeptat se, pokud jim něco není jasné. Otázky nejsou složité, náročnost spočívá spíše v jejich množství. Intelektové testy nejsou pravidelnou součástí. Psycholog je zařazuje většinou dle svého uvážení. Výsledky psychologického vyšetření jsou součástí zprávy z psychologického posouzení psychologa krajského úřadu či magistrátu. V závěru setkání psycholog sdělí, zda konzultace bude pokračovat ještě v dalším termínu nebo je záležitost uzavřena. (Kovařík, 2004, s. 155)

Po odborném posouzení rozhoduje krajský úřad o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstounem. Dále tuto skutečnost oznamuje obecnímu úřadu, popřípadě zřizovateli zařízení pro výkon pěstounské péče. Při zprostředkování pěstounské péče krajský úřad přihlíží k doporučení poradního sboru.

Po zařazení do evidence žadatelů absolvují obvykle žadatelé přípravu pro budoucí pěstouny a osvojitele, kterou ukládá zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Ta je realizována příslušným krajským úřadem, popřípadě tuto přípravu zajišťují organizace, s kterými krajský úřad uzavírá smlouvu. Od 1. června 2006, kdy vešla v platnost novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, je příprava součástí odborného posouzení žadatelů a teprve po absolvování přípravy krajský úřad rozhoduje, zda žadatele zařadí do evidence žadatelů vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny.

6. 1. 3 Období po zařazení do evidence žadatelů

Na krajském úřadu jsou shromážděny jak žádosti žadatelů, tak i dokumentace dětí. Jednotlivé případy opuštěných dětí posuzuje v rámci každého kraje tzv. poradní sbor. To je tým odborníků reprezentovaný psychology, sociálními pracovnicemi, dětskými lékaři a řediteli kojeneckých ústavů a dětských domovů. Tito pracovníci na základě komplexního zhodnocení žádosti vybírají k určitému dítěti vhodné žadatele s ohledem na jejich specifické potřeby, nikoli naopak. Dítě, u kterého se uvažuje o náhradní rodinné péči, je předem pečlivě a odborně vyšetřeno tak, aby byl dostatek informací o zdravotním stavu i s přihlédnutím k rodinné anamnéze, vývoji a především prognóze. (Kovařík, 2004, s. 156)

Zjistí-li krajský úřad, že v evidenci žadatelů, kterou vede, je zařazen žadatel vhodný stát se pěstounem dítěte, které je v evidenci dětí vedené tímto krajským úřadem, oznámí písemně tuto skutečnost neprodleně žadateli a obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností.

Na základě písemného oznámení krajského úřadu, ve kterém je mu sděleno jméno, příjmení, datum narození dítěte a zařízení, ve kterém se dítě nachází, má žadatel právo seznámit se s dítětem a ten, u něhož se dítě nachází, je povinen toto seznámení umožnit. Žadatel má možnost seznámit se s dítětem a podat žádost o svěření dítěte do péče budoucích pěstounů nejpozději do 30 dnů ode dne, kdy mu bylo doručeno písemné oznámení krajského úřadu. (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

Pokud se žadatelé rozhodnou přijmout dítě, orgán sociálně-právní ochrany vydá příslušné rozhodnutí. Na základě rozhodnutí žadatel převezme dítě z ústavního zařízení do své péče. Konečné rozhodnutí o svěření dítěte do pěstounské péče provádí soud. Většinou je vhodný krátkodobý pobyt budoucích rodičů v zařízení, odkud dítě odchází a kde mají možnost naučit se starat o ně podle jeho věku a eventuálních specifických potřeb. Při propouštění malých dětí je vhodné mít z ústavního zařízení pro dítě např. hračku, na kterou bylo doposud zvyklé, aby přechod do náhradní rodiny byl snadnější. (Kovařík, 2004, s. 156)

Jestliže krajský úřad nezprostředkuje osvojení nebo pěstounskou péči do 3 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí, nebo do 3 let ode dne nabytí právní moci rozhodnutí o zařazení žadatele do evidence žadatelů, zašle kopii údajů ministerstvu pro zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče ministerstvem.

Jestliže ministerstvo nezprostředkuje osvojení nebo pěstounskou péči do 3 kalendářních měsíců od zařazení dítěte do evidence dětí vedené ministerstvem, nebo do 6 kalendářních měsíců od zařazení žadatele do evidence žadatelů vedené ministerstvem, postoupí kopii údajů z těchto evidencí Úřadu pro zařazení do evidence pro zprostředkování osvojení ve vztahu k cizině. (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí)

Jelikož v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí není jasně uvedeno, jak se má postupovat při posuzování žadatelů a obecní a krajské úřady mohly při posuzování postupovat různě, vydalo MPSV v roce 2009 metodické doporučení č. 8/2009, v kterém je stanoven postup, jak se má vést posuzování žadatelů o pěstounskou péči.

Na základě tohoto metodického doporučení došlo k upřesnění nejasností a k stanovení jasného postupu, závazného pro všechny obecní a krajské úřady. Toto doporučení také upozorňuje na kritéria žadatelů, která mohou být riziková a je nutné k nim přihlížet v případě rozhodování o zařazení do evidence žadatelů.

6. 1. 4 Metodické doporučení MPSV č. 8/2009

Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 upravuje, jak se má postupovat při psychologickém vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči. Upozorňuje na to, že při odborném posuzování žadatelů je důležité zodpovědět dvě základní otázky, kterými jsou:

1. Do jaké míry jsou žadatelé způsobilí pro určitou formu náhradní rodinné péče?
Touto způsobilostí se rozumí nepřítomnost rizikových faktorů pro svěření dítěte do péče. Pro posouzení této způsobilosti je zkoumána:
- charakteristika osobnosti
- psychický stav
- výchovné zkušenosti a schopnosti žadatelů
- stabilita partnerského vztahu
- kvalita rodinného prostředí

2. Do jaké míry jsou žadatelé aktuálně připraveni k převzetí dítěte do péče z hlediska svých vědomostí a výchovných předpokladů?
Je zjišťováno:
- jaké mají představy o dítěti, požadavky a nároky na ně
- jaké tolerance jsou schopni, jakou odlišnost dítěte od svých představ by připustili, a z hlediska aktuální rodinné situace
- jaká je motivace jejich žádosti o svěření dítěte do péče
- jaké mají materiální podmínky pro přijetí dítěte do rodiny
- jaký je aktuální zdravotní stav žadatelů.

K zjištění odpovědí na výše uvedené otázky je doporučen diagnostický postup, který zahrnuje:
Prostudování údajů spisové dokumentace žadatelů (dětí)
Ve spisové dokumentaci, jejíž kopii postupuje obecní úřad obce s rozšířenou působností krajskému úřadu, mohou být cenné informace v zápisech sociální pracovnice o sociálním

šetření v rodině žadatelů, v anamnestických záznamech, v odpovědích dotazníků pro žadatele a dalších přílohách – zprávách, potvrzeních, vyjádření lékaře a jiných dokumentech.

Rozhovor se žadateli (individuálně i v páru) zaměřený na:

• navázání kontaktu, získání důvěry, ochoty ke spolupráci a na prohloubení (ověření) anamnestických údajů a informací o aktuální situaci žadatelů

Současně tento rozhovor poskytuje potřebné podněty a informace žadatelům, jako je sdělení o smyslu testování, zodpovězení jejich otázek.

• exploraci sledovaných charakteristik (především motivace, představ a očekávání směrem k dítěti, výchovných zkušeností, postojů a předpokladů)

Je možné pozorovat spontánní chování žadatelů, reakce na podněty a způsob vzájemné interakce.

Užití diagnostických technik a jejich vyhodnocení

Doporučuje se:

• v každém případě uplatnit řízený rozhovor a strukturované dotazníky,

• vždy použít techniku umožňující interakční přístup (pozorování),

• vždy uplatnit projektivní přístup,

• adekvátně, výběrově volit metody speciální.

Zpracování diagnostických závěrů a písemné zprávy

Obsahem je:

• Výstup psychologického vyšetření, který tvoří podklad komplexních závěrů, včetně odpovědí na položené otázky, vyjádření ke zjištěným rizikům, doporučení podle významu zjištěných údajů.

• Závěrečná písemná zpráva v rozsahu 1 strany. Ta by měla obsahovat stručné odpovědi na tyto otázky: Jsou žadatelé aktuálně připraveni přijmou dítě do své péče? Zjistilo psychologické vyšetření závažná rizika? (např. v osobnosti některého z partnerů, v motivaci žadatelů)

Doporučuje psycholog realizaci NRP? Dále je zde nutné uvést, kdy bylo vyšetření uskutečněno a kdo jej provedl.

Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 uvádí kritéria k posouzení rizikových prvků na straně žadatele o osvojení nebo pěstounskou péči, kterými jsou:

Věk žadatelů

Obecně lze považovat za rizikový prvek věk žadatelů nad 50 let a věkový rozdíl mezi žadatelkou a dítětem pod 20 nebo nad 40 let.

Zdravotní stav

Posouzení na základě informací odborníků. V případě nejasností je orgán sociálně právní ochrany oprávněn požádat žadatele o další lékařská vyšetření. V rámci zdravotního stavu jsou posuzovány:

Tělesná onemocnění:

- za obecně rizikové se pokládají nemoci či poruchy s nepříznivou prognózou, znesnadňující či znemožňující výkon rodičovské funkce.

Psychické poruchy:

- k závažným rizikům, jež mohou být pokládány za kontraindikace, patří:

• psychotické změny osobnosti,

• psychopatie, hraniční stavy a patické nálady,

• těžší neurotické poruchy,

• poruchy psychosomatické s výrazným snížením výkonnosti, poruchy příjmu potravy aj.

Právní důsledky zdravotního stavu:

- rizikem je omezení či zbavení způsobilosti k právním úkonům ze zdravotních důvodů a také invalidní důchod.

Léčba závislosti:

- pokud léčba právě probíhá, je třeba posoudit výsledek.

Manželství, partnerský vztah

Zde je posuzována:

Absence vztahu:

- rizikovými prvky jsou zejména, pokud žadatel(ka) neměl(a) dosud žádný vztah; pokud každý minulý vztah byl problematický a neuspokojivý; pokud výslovně proklamuje, že o žádný další vztah nestojí apod.

Trvání vztahu:

- společné soužití včetně manželství je v době podání žádosti kratší než tři roky; je třeba vzít v úvahu i věk v době sňatku a netypický průběh soužití (např. opakované rozchody, dlouhodobá nepřítomnost jednoho z partnerů) a další prvky, znesnadňující vzájemnou adaptaci partnerů.

Stabilita vztahu:

- třetí a další manželství žadatele, vyjma ovdovění, současně s jeho převažující „vinou“ na ukončení předchozích manželství (je-li možno posoudit rozvodové rozsudky); dále problematická motivace či okolnosti uzavření manželství a jiné prvky, zpochybňující prognózu vztahu.

Indikátory krize:

- napětí ve vztahu, nedůvěra, výrazné poruchy komunikace, nejasnosti v rodinných záměrech, nezvládané konflikty, citová neúčast, zcela rozdílné názory a zájmy, týkající se rodinného soužití atd.

<u>Děti</u>

Je dobré se zaměřit na:

Vztah k dětem, zkušenosti:

- problematické výchovné předpoklady: netolerance, hostilita, agresivita, lhostejnost, pohotovost k trestání, nedostatek empatie; žádné nebo konfliktní zkušenosti, traumatické zkušenosti z dětství a jiná rizika v anamnéze.

Nezájem o vlastní děti:

- zřetelný nezájem a neplnění povinností vůči nim, zanedbávání; vlastní dítě v cizí péči, pokud žije v jiném prostředí pro nezájem žadatele.

Rodičovská zodpovědnost:

- byl-li žadateli pozastaven výkon rodičovské zodpovědnosti nebo mu byla rodičovská zodpovědnost omezena či byl této zodpovědnosti zbaven.

Způsob výchovy dětí v péči:

- extrémy, neschopnost potřebné stimulace dítěte, rigidita atd.

Osobnostní kritéria

Ty sledují zejména:

Aspirace, osobní cíle:

- vysoké osobní aspirace a nároky na dítě; neadekvátní představy či konflikty v požadavcích partnerů na kvalitu dítěte, jeho budoucí vývoj a životní úspěchy (nízká tolerance vůči odlišnostem, rozdíly v toleranci vůči jinému etniku apod.); rizikem je též velká rozdílnost mezi úrovní žadatelů ve srovnání s jejich požadavky a možnostmi dítěte.

Motivace žádosti:

- motivace slabá (např. je-li vysoká naděje na vlastní dítě); motivace neujasněná (nevědí, co chtějí); motivace nesouhlasná, rozporná (výrazně se v páru neshodují); motivace preferující osobní zájmy na úkor potřeb dítěte (dítě má posloužit handicapovaným, vyléčit psychiku)

Struktura (poruchy) osobnosti:

- působí-li v rozporu s účelem výchovy a potřebami dětí, např. rizika v projevech chování; rizika v sociální interakci a komunikaci; rizika v afektivitě; pokud jde o intelekt, hranice kontraindikace se předpokládá v pásmu výrazného podprůměru, respektive středně těžké mentální retardace, záleží na kombinaci s dalšími riziky (specifická rizika přináší i vysoký intelekt); ukazatelem je vzdělání, pracovní uplatnění, životní styl, morálka.

Sexuální orientace:

- pokud ovlivňuje výkon rodičovské funkce nebo ohrožuje práva a vývoj dítěte (je třeba specifikovat na základě zjištěných údajů)

Hmotné a sociální podmínky

Zde je zjišťováno:

Hmotné zabezpečení:

- není-li v rodině zajištěn příjem alespoň ve výši 1,5 násobku měsíčního životního minima rodiny; dále je třeba rozlišovat výši příjmů žadatelů o pěstounskou péči a žadatelů o osvojení.

Bytová situace:

- nouzové bydlení; zdravotně závadný byt nebo nevyhovující bytové podmínky z hlediska prostoru a potřeb dětí.

Soužití s jinými osobami:

- konfliktní soužití osob ve společné domácnosti.

Gen*erační vztahy:*

- negativní postoje, spory a zásahy členů rodiny ve vztahu k úmyslu přijmout dítě do péče

Občanská kritéria

Ty zahrnují:

Trestněprávní:

- trestná činnost žadatelů, včetně zahlazených trestných činů a mravnostních deliktů na dětech.

Životní styl, morálka:

- skutečnosti, poukazující na možnou závislost (alkohol, drogy, hráčství) a jiné rizikové návyky z hlediska účelu náhradní rodinné péče (těžké kuřáctví, nepřítomnost v domácnosti, časté ponechávání dítěte na hlídání sousedům); rizikově primitivní životní styl; extrémní předsudky, fanatismus

Rizikové skupiny, sekty:

- členství v neregistrovaných náboženských společnostech nebo aktivity v hnutích, propagujících násilí či jednání, jež může ohrozit zdraví, bezpečnost nebo morálku dětí; orgán sociálně právní ochrany je oprávněn vyžádat si o členství žadatele, činnosti a „stanovách“ i registrovaných společností podrobnější informace.

Pracovní charakteristiky:

- fluktuace; porušování pracovní kázně; naopak také extrémní preference vlastní práce při neúčasti na rodinných činnostech; je zjišťováno podle hodnocení zaměstnavatele a dalších zjištění.

Jiné faktory

- zde je možné uvést komplikující nebo rizikové aspekty podle konkrétních situací.

(Metodické doporučení MPSV č. 8/2009)

6.2 Příprava

Přijmout starší nebo postižené dítě či dítě jiné národnosti je úkol velmi náročný. Vyžaduje od budoucích pěstounů především laskavost, trpělivost a odhodlanost čelit případným obtížím, jak ze strany dítěte, tak i jeho původní rodiny. Přijetí postiženého dítěte

vyžaduje od pěstounů rovněž obecnou znalost problematiky postiženého dítěte, informovanost o zdravotním stavu a vývoji, reálné představy o jeho specifických potřebách, možnostech a případných vývojových odchylkách. (Kovařík, 2004, s. 152)

Aby byli pěstouni schopni zvládnout tento nelehký úkol, procházejí přípravou.

Odborná příprava jako součást systému náhradní rodinné péče byla uzákoněna zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Zpočátku odbornou přípravu zajišťovaly okresní úřady, poté obecní úřady obcí s rozšířenou působností. V současné době odbornou přípravu zajišťuje krajský úřad, který může její realizací pověřit jinou fyzickou či právnickou osobu. V praxi většina krajských úřadů vypisuje na realizaci odborné přípravy výběrové řízení, jehož podmínky jsou různé.

Forma, obsah i rozsah odborné přípravy se v jednotlivých krajích v rámci České republiky liší v závislosti na realizátorovi přípravy, jeho vzdělání, zkušenostech, praxi a koncepci. (Hofrová, Rotreklová, 2009, s. 9)

S novelou zákona o sociálně právní ochraně dětí, která vešla v platnost v červnu roku 2006, došlo ke změně a zhodnocení přípravy se stalo součástí odborného posouzení.

Rozdílná úroveň odborné přípravy v jednotlivých krajích České republiky vedla k tomu, že budoucí pěstouni a osvojitelé nebyli schopni připravit sebe a podmínky své rodiny na příchod dítěte. Dále nebyli připraveni také na naplňování jeho potřeb a zejména na to, v čem je výchova přijatého dítěte jiná než výchova dítěte, které vyrůstá ve své vlastní rodině. (Hofrová, Rotreklová, 2009, s. 9)

V roce 2009 proto vydalo MPSV metodické doporučení č. 7/2009, v kterém jsou pokyny, jak má příprava vypadat např. co do počtu hodin, témat apod.

Jak je stanoveno v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, *„odborné posouzení zahrnuje pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče také zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny, včetně speciální přípravy k přijetí dítěte pěstounem na přechodnou dobu.“*

V této souvislosti přípravy žadatelů dostávají významný prostor v celém procesu zprostředkování a mohou mít podstatný vliv na utváření představ žadatelů o náhradní rodinnou péči a mohou je dostatečně dopředu vybavit potřebnými znalostmi a dovednostmi, které budou potřebovat při péči o přijímané dítě. (metodické doporučení MPSV č. 7/2009)

6. 2. 1 Metodické doporučení MPSV č. 7/2009

MPSV pro sjednocení příprav vydalo metodické doporučení, které podává bližší informace o tom, jakou mají mít přípravy podobu, jak mají probíhat, jaká témata mají zahrnovat atd.

Metodické doporučení č. 7/2009 uvádí, že cílem příprav je:

1. poskytnout žadatelům přístupnou a pozitivní formou dostatek odborných informací o specifikách náhradní rodinné péče
2. umožnit žadatelům utvářet si konkrétní představu o budoucím fungování jejich rodiny v souvislosti s příchodem „nevlastního“ dítěte
3. získat kvalifikované informace o žadatelích, jejich chování a prožívání a vyhodnotit je ve vztahu k možnému přijetí dítěte.

Dále zde uvádí principy příprav:

• přípravy vede multidisciplinární tým odborníků s praxí v oblasti náhradní rodinné péče
• příprav by se měl účastnit sociální pracovník, který bude posuzovat vhodnost či nevhodnost žadatelů pro zařazení do evidence
• příprav by měl být účasten psycholog, který bude žadatele vyšetřovat a posuzovat vhodnost či nevhodnost pro zařazení do evidence
• součástí příprav by měla být i práce s žadatelovou širší rodinou, které se týká přijetí dítěte (účast vlastních dětí na 1 víkendu s programem, žádoucí i pro osvojitele)
• přípravy by měly probíhat ve skupině, jejich součástí mohou být i individuální konzultace
• účast stávajících náhradních rodičů při přípravách (je přínosem, aby se příprav účastnili i stávající pěstouni či osvojitelé, kteří mohou sdílet svoje zkušenosti s náhradní rodinnou péčí v praxi; je důležité, aby byla jasně vymezena jejich role a témata, ke kterým se vyjadřují)
• žadatelé by měli mít možnost vyjádřit se k průběhu příprav a krajské úřady by měly tuto zpětnou vazbu pečlivě vyhodnocovat
• doporučený rozsah příprav je 48 hodin
• doporučení realizovat jeden běh příprav pro maximálně 20 osob

Metodické doporučení č. 7/2009 obsahuje také současné pojetí odborného posouzení. To zahrnuje vyhodnocení řady skutečností zjišťovaných o žadatelích již od momentu podání žádosti o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování osvojení nebo pěstounské péče obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. Obecní úřad vypracovává kompletní dokumentaci o žadatelích včetně zprávy ze sociálního šetření v rodině žadatelů.

Zpráva zahrnuje informace o rodinné situaci, bytových podmínkách, sociální síti rodiny a další informace, které je možné získat se souhlasem žadatelů, např. formou referencí od zaměstnavatele, ze školy aj. V souladu s proběhlou novelou zákona o sociálně právní ochraně dětí je od 1. 6. 2006 novým podkladem pro odborné posouzení zhodnocení přípravy žadatelů na přijetí dítěte. Výsledek odborného posouzení je podkladem pro vydání rozhodnutí o zařazení či nezařazení žadatelů do evidence. Odborné posuzování provádí příslušný krajský úřad (případně MPSV).

Metodické doporučení č. 7/2009 se dále soustřeďuje na formu, témata a strukturu přípravy, doporučuje, jak by měla probíhat. Je sestavená tak, aby na sebe jednotlivé fáze navazovaly a rozvržená do několika setkání, která jsou jak jednodenní, tak víkendová.

Příprava začíná úvodním setkání žadatelů, kterého se účastní společně žadatelé o pěstounskou péči i o osvojení. Toto první setkání má mít 8 – 10 hodin. Může probíhat formou vícedenních setkáních (např. odpoledních) nebo mít podobu víkendového setkání. V těchto prvních setkáních se účastníci seznámí mezi sebou, s lidmi, kteří přípravu vedou, se strukturou přípravy, jak bude probíhat, co bude její náplní a obsahem. Dále také s cílem přípravy, je jim vysvětlen proces zprostředkování NRP. Dalšími tématy, která zde nesmí být opomenuta jsou: formy náhradní rodinné péče, právní aspekty, psychologie dítěte v NRP, specifika péče o dítě v NRP, současný stav NRP v kraji. V přípravě je místo také na interaktivní část, kde je zmíněna motivace účastníků k podání žádosti, jejich očekávání a případné obavy.

Zpráva o průběhu úvodních setkání se zaměřuje na vyhodnocení úvodních kontaktů s žadateli. Zprávu vypracovává odpovědný pracovník organizace (týmu), která zajišťovala úvodní setkání. Ve zprávě je žádoucí upozornit na případnou oblast, které by měla být věnována pozornost ze strany vyšetřujícího psychologa.

Po absolvování úvodních setkání následuje psychologické vyšetření, které provádí psycholog krajského úřadu. Toto vyšetření by mělo být zaměřeno diagnosticky a jeho cílem by měla být možnost eliminovat v počáteční fázi příprav žadatele se zjevnými psychopatologickými odlišnostmi, které jsou kontraindikací pro náhradní rodinnou péči. Při zjištění rizik, která jsou s NRP neslučitelná, nebudou žadatelé dále pokračovat v přípravě. Pro odborné posouzení bude jako podklad pro zhodnocení přípravy k přijetí dítěte do rodiny sloužit zpráva z úvodního setkání.

Z psychologického vyšetření je vypracován výstup, který přihlíží také k zprávě z úvodního setkání přípravy. Závěr z vyšetření včetně doporučeného zaměření se na určitou oblast v průběhu pokračování přípravy obsahuje vyjádření pro další průběh příprav.

Vyjádření může být následující:
doporučuji – žadatelé pokračují ve skupinových přípravách.
nedoporučuji – žadatelé nejsou doporučeni pro náhradní rodinnou péči, nepokračují již v přípravě.
doporučuji s podmínkou – žadatelé pokračují ve skupinových přípravách a dle druhu podmínky je u nich sledován vývoj v dané oblasti (např. může jim být nabídnuto individuální probrání některého tématu nebo spolupráce se členy týmu příprav).

Po úvodních setkáních a psychologickém vyšetření probíhá samotná příprava, která se více zaměřuje na seznámení účastníků s jednotlivými tématy. Je doporučeno, aby probíhala zvlášť příprava žadatelů o osvojení a žadatelů o pěstounskou péči. V této části by měla probíhat vícedenní setkávání skupin žadatelů, s využitím nejen předávání informací, ale s větším zapojením žadatelů do interakce a zážitkových technik. Pokud má vyšetřující psycholog zájem, může se účastnit některého bloku příprav. (Metodické doporučení MPSV č. 7/2009)

<u>Metodické doporučení č. 7/2009 se zaměřuje na tato témata příprav:</u>
• charakteristika dětí v náhradní rodinné péči
• specifika péče o děti v náhradní rodinné péči
• péče o děti se speciálními potřebami (chronické či závažné onemocnění, poruchy chování)

• zátěž v biologické rodině (závislost, onemocnění, sociální vyloučení)
• sociálně-právní témata náhradní rodinné péče
• zprostředkování NRP, soudní jednání
• psychologie dětí v náhradní rodinné péči (vývojová psychologie, identita dítěte)
• prožívání dětí (deprivace a její důsledky)
• role náhradního rodiče v životě dítěte
• biologická rodina dítěte v náhradní rodinné péči (význam udržení kontaktu a pozitivního obrazu)
• řešení krizových situací
• vlastní děti a rodina žadatelů
• práce s historií dítěte
• péče o etnicky odlišné děti
• péče o sourozenecké skupiny
• péče o dospívající děti
• ochota spolupracovat a vyhledat odbornou pomoc
• je možné využít i spolupráci s kojeneckým ústavem či jiným zařízením v kraji (návštěva žadatelů).

Výstupem z příprav je závěrečná vyhodnocující zpráva o žadateli/ žadatelích a průběhu přípravy. Tuto zprávu vypracovává zodpovědný pracovník organizace (týmu), která přípravu realizovala. Zpráva může rovněž obsahovat záznam o návštěvě v zařízení. Žadatelé jsou se závěry seznámeni v rámci nahlížení do spisové dokumentace, v případě negativního hodnocení je žadatelům umožněn kontakt s pracovníkem vyhotovujícím zprávu.

Celý průběh přípravy uzavírá psychologická konzultace s psychologem krajského úřadu. Vyhodnocuje se především absolvování přípravy a konečná připravenost žadatelů k přijetí dítěte, probíhá uzavření psychologického vyšetření v případech, kdy byla diagnostická část vyšetření ukončena jako doporučení s podmínkou. Výstupem je závěrečná psychologická zpráva, která obsahuje pouze doporučující nebo nedoporučující stanovisko.
(Metodické doporučení MPSV č. 7/2009)

6. 2. 2 Zahraniční zkušenosti

Zde bych se chtěla zmínit o zahraničním modelu příprav, zvolila jsem program PRIDE, který již několik let funguje a byl rozšířen do řady států.

Program PRIDE je výsledkem 30-ti leté mezinárodní spolupráce a zkušeností odborníků v oblasti náhradní rodinné péče. Autorem a majitelem programu PRIDE je stát Illinois v USA.. (Department of Children and Family Services, 2010)

Cílem programu je zlepšení kvality náhradní rodinné péče a kvality výchovy v zařízeních prostřednictvím informovanosti, rozvoje a vzdělávání lidí, kteří se rozhodli starat se o dítě někoho jiného.

Program obsahuje postup vyhledávání náhradních rodin (hlavně pěstounských, profesionálních), teoretický i praktický výcvik náhradních rodičů, zaměřený na porozumění potřebám dítěte. Jde o týmovou práci, kde se dělí zodpovědnost mezi náhradní rodiče, vychovatele a odborníky (z oblasti sociální práce, psychologie a pedagogiky).

Program PRIDE se dá aplikovat a má univerzální využití pro adoptivní i pěstounské rodiče, profesionální rodiče a také pro vychovatele v samostatných skupinách v dětských domovech a jiných zařízeních. PRIDE je program založený na komplexnosti a zodpovědnosti. Je to metoda pro individuální výcvik náhradních rodičů. (Máma Táta, 2010)

Program PRIDE se skládá z 30 hodin, rozdělených do 9 setkání. Setkání se realizují ve skupině cca 10 – 15 lidí. Konkrétní výcvik obsahuje také 3 individuální konzultace, rozhovory v domácím prostředí. V celém procesu se náhradním rodičům věnují dva odborníci a provázejí je zážitkovým procesem. Po ukončení výcviku a vzájemném zhodnocení je účastníkům udělen certifikát, jakési potvrzení, že jsou připraveni a chtějí do své rodiny přijmout dítě jiných rodičů. I po ukončení výcviku PRIDE se náhradním rodičům věnují trenéři, kteří jsou pro ně odbornou oporou. (Úsměv jako dar, 2010)

Charakteristika programu PRIDE

PRIDE je název programu zaměřeného na nábor, přípravu a výběr náhradních rodičů a jejich další vzdělávání. V překladu slovo pride znamená hrdost. Je to slovo složené ze

začátečních písmen následujících slov:
Parent (Rodič)
Resources (Zdroje)
Information (Informace)
Development (Rozvoj)
Education (Výchova)
(Child welfare partnership, 2010)

Cíle programu PRIDE:

- uspokojit a naplnit všechny vývojové a specifické potřeby dětí umístěných v náhradních rodinách
- posílit a podpořit všechny rodiny okolo dítěte – biologickou, širší a náhradní
- zvýšit kvalitu náhradní rodinné péče prostřednictvím efektivního náboru, přípravy a tréninku, vzájemného hodnotícího procesu a soustavného rozvoje zručnosti náhradních rodičů

Základním principem programu PRIDE je přesvědčení, že hodnota rodinného života je pro dítě velmi důležitá a že plnohodnotně se dítě může rozvíjet jen v upřímném a hlubokém vztahu s dospělým – rodičem, který uspokojuje jeho potřeby.

Získávání specifických dovedností (kompetencí)

Program PRIDE je založený na specifických dovednostech potřebných pro úspěšné vykonávání náhradní rodinné péče. Jsou seřazené do těchto kategorií:

- ochrana a výživa dítěte
- rozpoznání a naplnění vývojových potřeb dítěte
- podpora vztahu dítěte s biologickou rodinou
- podpora dítěte a vytvoření bezpečných celoživotních vztahů
- práce v profesionálním týmu

(Úsměv jako dar, 2010)

Program PRIDE je rozdělený do 5ti po sobě následujících kroků, kterými jsou:

- nabírání a výběr žadatelů
- program zaměřený na příbuzenskou pěstounskou péči

- hlavní program pro žadatele
- program pro pokročilé žadatele
- specializovaný program

Na začátku probíhá vyhledávání a posuzování potencionálních a perspektivních rodičů, kteří uvažují o adopci nebo pěstounské péči.

Hlavní program je určený pro nové i zkušené pěstouny, jedná se o tréninkový program, v jehož průběhu žadatelé získávají potřebné specifické dovednosti. Absolvování tohoto programu je požadováno po všech žadatelích, bez ohledu na to o jaké dítě žádají (věk, zdravotní stav, psychické potřeby dítěte).

Program pro pokročilé žadatele navazuje na hlavní program, zaměřuje se na prohlubování a upevňování získaných specifických dovedností. Více se soustřeďuje např. na dospívání, jak pomáhat dětem, aby lépe zvládaly svůj hněv.

Specializovaný program je určený pro rodiny, které mají děti v péči. Jedním z témat je např. práce s dospívajícími, podpora v upevňování vazeb, péče o děti, které mají problémy se zvládáním násilí. (Child Welfare League of America, 2010)

Program PRIDE je rozdělený do 9 setkání. V každém z nich si účastníci upevňují specifické dovednosti.

1. sezení

Jeho cílem je pochopit proces právní i sociální, kterým se z žadatelů stávají náhradní rodiče. Naučit se znát práva a povinnosti pěstounů.

2. sezení

Toto sezení si klade za cíl, aby žadatelé uměli u dítěte rozvíjet jeho psychické potřeby, pomáhali mu poznat jeho identitu, osobní historii a kulturu. Dále žadatele seznamuje se zákony, které upravují sociálně-právní ochranu dětí.

3. sezení

Při tomto sezení se žadatelé seznamují s vývojovými etapami dítěte a učí se rozpoznávat ukazatele chování, které poukazují na zanedbávání, týrání či zneužívání.

4. sezení

Na tomto sezení se žadatelé zaměřují na to, jak dítě může reagovat na změnu prostředí, odloučení či ztrátu. Žadatelé by měli vědět, jak dítěti pomoci pocit ztráty zvládnout.

5. sezení

Žadatelé jsou seznamování s knihou života a její důležitostí v celém procesu. Stěžejní je, aby pochopili, že příchod dítěte do rodiny je možné slavit v dalších letech jako druhé narozeniny dítěte. Respektovat osobní historii dítěte a seznámit jej s ní.

6. sezení

Toto sezení se zaměřuje na to, aby žadatelé uměli dítěti poskytnout v rodině podporu a bezpečí, aby uměli pracovat na udržení klidného rodinného prostředí.

7. sezení

Další sezení směřuje k tomu, aby žadatelé pochopili důvody plánování dlouhodobé pěstounské péče a znali služby, které pěstounským rodinám nabízí podporu.

8. sezení

Je zde hovořeno o odchodu dítěte z pěstounské péče a o tom, že je důležité s dítětem o tomto okamžiku dopředu hovořit a připravovat jej na tento životní úsek. Žadatelům je připomínáno, aby se naučili předvídat problémy, které v náhradní rodině mohou nastat a znali strategie, které mohou přispět k vyřešení těchto problémů.

9. sezení

Závěrečné setkání shrnuje všechna předešlá sezení a seznamuje žadatele s tím, co by perspektivní pěstouni měli umět a znát. Jde především o to, aby znali svá práva a povinnosti, věděli, že je možné sdílet své problémy s ostatními pěstouny. Aby si byli vědomi svých silných stránek při plnění role pěstounů, aby znali zisky, které pěstounství přináší. A v neposlední řadě, aby spolupracovali s organizacemi, které jim nabízejí možnost dalšího vzdělávání. (Foster family coalition, 2010)

Hodnocení programu PRIDE

Program PRIDE byl zkoumán z hlediska evaluace.

Jak je program PRIDE hodnocen účastníky, kteří jej absolvovali, bylo cílem longitudinální studie. Na ní se podíleli Christenson a McMurtry, které zajímalo, zda je možné vysledovat rozdíly v úrovni znalostí před absolvováním programu a po něm.

Výzkum probíhal v roce 2006 ve 23 státech Ameriky. Hodnocení probíhalo ve fokusních skupinách a zúčastnilo se jej 114 účastníků. Je založené na tom, že účastníkům byl předložen znalostní test před tím, než začali absolvovat program PRIDE, dále pak po absolvování programu a nakonec 1,5 roku po absolvování programu.

Hodnocení bylo založené na dobrovolnosti účastníků, nebyla jim vyplácená žádná finanční odměna. Na začátku testu účastníci zodpovídali otázky, které zjišťovaly jejich národnost, pohlaví, rodinný stav, vzdělání, současné zaměstnání a motivaci, proč se rozhodli pro pěstounskou péči, případně adopci.

Znalostní test obsahoval 20 otázek, na které účastníci vybírali odpovědi z bodové škály 1 – 5. Kategorie 1 označovala odpověď – silně souhlasím, kategorie 2 – souhlasím, kategorie 3 – nevím, kategorie 4 – nesouhlasím a kategorie 5 – silně nesouhlasím.

Test byl zaměřený na zjišťování kompetencí, které účastníci během programu získali. Účastníci jej vyplňovali, jak před absolvováním programu, tak po jeho absolvování. Výsledky testu pak byly mezi sebou porovnávány.

Christenson a McMurtry uvádějí jako příklad výsledky odpovědí na otázku, která se zajímala o to, co vnímají respondenti jako primární cíl pěstounské péče. Správnou odpovědí je, že děti mají možnost setkat se s svojí biologickou rodinou a pěstounská rodina je schopná jim k tomu poskytnout potřebnou oporu a péči, připravit je na budoucnost.

Na tuto otázku odpovědělo 57 % respondentů správně ještě před absolvováním programu, 80% jich odpovědělo správně po absolvování programu. Zde si můžeme všimnout zvýšeného výskytu správných odpovědí. A 88% respondentů jich odpovědělo správně po uplynutí doby 1,5 roku po absolvování programu.

Do zkoumání po uplynutí doby 1,5 roku po ukončení programu se ze 114 osob zapojilo 51 respondentů. U nich bylo zjišťováno hlavně to, zda mají stále licenci k poskytování pěstounské péče a pokud ji nemají, aby naznačili, proč tomu tak není. Výsledky ukázaly, že z 51 respondentů má licenci 41. Deset respondentů odpovědělo, že licenci nemají.

Důvody, pro které pěstouni ukončili svojí licenci jsou různé. Jeden respondent uvedl, že pěstounskou péči ukončil z toho důvodu, že množství peněz (dávky pro PP) nepokrývá všechny jeho výdaje. Jiný respondent uvádí jako důvod ukončení licence to, že mu návazné

služby pro pěstounskou péči nepřipadají dostatečné. Má pocit, že sociální pracovnice jsou přetížené a dostatečně se nevěnují pěstounům, kteří mají nějaké problémy. Pečovat dlouhodobě o děti bez nabídnuté podpory se mu zdá nemožné. Dalšími důvody, které pěstouni uvedli, jsou např. *„uvědomili jsme si, že pěstounství pro nás není to pravé“*, *„náš dům byl příliš plný.“* (Christenson, McMurtry, 2009)

6. 2. 3 Jak probíhá odborná příprava v Plzeňském kraji

Přípravy začaly v Plzeňském kraji probíhat s účinností zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Tedy od roku 2000. Krajský úřad v Plzni zajišťuje přípravy prostřednictvím organizací, s kterými uzavírá smlouvy. Je zadavatelem přípravy, ale dále na ní neparticipuje. Dříve probíhaly přípravy v Plzeňském kraji dohromady pro žadatele o pěstounskou péči i pro žadatele o adopci. Od roku 2009 přípravy probíhají pro jednotlivé žadatele zvlášť.

Odbornou přípravu zajišťují v Plzeňském kraji tyto organizace:

• *Salesiánské středisko dětí a mládeže v Plzni* - pro žadatele o osvojení z Plzeňska (Plzeň-město, Plzeň-sever, Plzeň-jih), Rokycanska a Tachovska

• *Rodinná poradna v Klatovech* - pro žadatele o osvojení z Klatovska a Domažlicka

• *Sdružení pěstounských rodin - Poradna náhradní rodinné péče v Plzni* - pro všechny žadatele o pěstounskou péči v Plzeňském kraji.

(Krajský úřad Plzeňského kraje, 2010)

Dříve přípravu zajišťovala také Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy v Plzni.

S ohledem na to, že Poradna náhradní rodinné péče funguje v Plzni od roku 2008 a přípravu začala zajišťovat od května roku 2009, žádný z mnou oslovených respondentů zde přípravou neprošel. Nejvíce bylo uváděno Salesiánské středisko a Poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy v Plzni. Je třeba uvést, že Salesiánské středisko dětí a mládeže v minulých letech zajišťovalo odbornou přípravu společně pro žadatele o pěstounskou péči i adopci, v posledních letech se zaměřilo především na žadatele o adopci.

Po prostudování materiálů a shromáždění informací o této oblasti, spatřuji přípravu, kterou zajišťuje Salesiánské středisko dětí a mládeže, jako velmi kvalitní a propracovanou. Proto se zmiňuji především o ní.

Salesiánské středisko dětí a mládeže v Plzni

Činnost střediska je velmi různorodá a zaměřená na více oblastí. Přípravy zajišťuje Centrum pomoci dětem, mládeži a rodině – STŘECHA. Od roku 2009, kdy v Plzni vznikla Poradna náhradní rodinné péče, zajišťuje Salesiánské středisko přípravy pro žadatele o adopci, před tím byla příprava určená i pro žadatele o pěstounskou péči.

Prostřednictvím přípravného kurzu se Salesiánské středisko snaží vhodným způsobem zprostředkovat žadatelům dostatek informací ve vztahu k přijetí dítěte do rodiny. Dále nabízí žadatelům získat ujištění o správnosti svého rozhodnutí, prožít čas s ostatními páry v obdobné situaci, vyzkoušet si na modelových situacích své rodičovské dovednosti.

Přípravné kurzy probíhají minimálně čtyři za 1 rok a realizují je 3 interní zaměstnanci střediska. Kurz je určen v průměru pro 8 párů.

Kurz je rozdělen do 6 základních tématických bloků. Sestává se ze 3 odpoledních setkání, 1 víkendové setkání a následných individuálních pohovorů. (Salesiánské středisko dětí a mládeže, 2010)

Tématickými bloky přípravného kurzu jsou: komunikace, rodina, rodičovství, dítě a jeho svět, dítě v NRP, dospívání.

V těchto blocích jsou rozebírána tato témata:
- co všechno pro nás nejspíš bude jinak
- rodinná pravidla
- jak mluvit – nemluvit se svým dítětem o jeho původu
- čím budeme nejspíš děti ovlivňovat
- situace uvnitř rodiny
- co asi naše dítě čeká
- jak bychom si přáli, aby naše dítě vidělo naši rodinu

- kam vlastně dítě přivádíme
- my a okolí
- rodinná tabu
- co jsem jako dítě nesnášel(a) a mám strach, že moje dítě na tom bude stejně
- problémy, které nás čekají

Po absolvování přípravného kurzu se mohou rodiny i dále obracet na Salesiánské středisko. To nabízí rodinám, které mají děti v náhradní péčí a potýkají se s výchovnými problémy nebo si potřebují pohovořit o tématech spojených s výchovou, další spolupráci. (Salesiánské středisko dětí a mládeže, 2010)

Pro srovnání Rodinná poradna v Klatovech zajišťuje přípravu prostřednictvím 3 – 4 setkání, která probíhají 1x týdně od 9 do 17 hodin.

Odborná příprava v Poradně náhradní rodinné péče v Plzni má podobu odpoledních setkání. Minimální počet hodin přípravy je zde 30 hodin.

Krajský úřad v Plzni se snaží navázat spolupráci s jinými krajskými úřady ohledně předání informací při pořádání příprav. Podařilo se uskutečnit setkání, kde se sešly plzeňské organizace, zajišťující přípravu s dalšími organizacemi z jiných krajů. Zde došlo k výměně informací a získání nových zkušeností.

7. Zkušenosti žadatelů o pěstounskou péči s přípravou a procesem prověřování v Plzeňském kraji

Cílem této diplomové práce je zjistit, jaké jsou zkušenosti žadatelů o pěstounskou péči s přípravou a procesem prověřování v Plzeňském kraji.

Tyto zkušenosti mohou posloužit jako zpětná vazba pro pracovnice odboru sociálních věcí v oblasti náhradní rodinné péče Krajského úřadu v Plzni. Z osobních výpovědí respondentů mohou získat nové náměty a podněty, co je třeba zlepšit, co se pěstounům nedostává, či co je trápí.

Dále mohou být tyto výpovědi informačním materiálem pro pracovníky, kteří se podílejí na vedení příprav v Plzeňském kraji. Ti mohou zapracovat na vylepšení příprav, aby byly opravdu přínosné pro budoucí žadatele o pěstounskou péči.

To, jaké zkušenosti mají žadatelé o pěstounskou péči s přípravou a procesem prověřování, může být podnětné a obohacující nejen pro pracovníky, kteří pracují s žadateli v průběhu prověřování, ale také pro ty, kteří pracují s rodinou po zprostředkování pěstounské péče.

7. 1 Respondenti

Pro zjištění zkušeností žadatelů o pěstounskou péči s přípravou a procesem prověřování v Plzeňském kraji jsem oslovila 10 respondentů. S každým z nich jsem se jednotlivě sešla a položila mu připravené otázky. Aby bylo zhodnocení situace na Plzeňsku kompletní, sešla jsem se také s psycholožkou a sociální pracovnicí Krajského úřadu v Plzni, které zajišťují odborné posuzování žadatelů. S nimi jsem si povídala o procesu prověřování a především o odborné přípravě. Tak jsem si mohla informace od pěstounů, kteří procesem prověřování a přípravou procházejí, doplnit o pohled osob, které je prověřují.

Pro výběr respondentů jsem zvolila techniku sněhové koule. Ta spočívá v tom, že výzkumník začne rozhovor s jasně definovanou osobou, která jej pak vede k jiným členům jeho cílové skupiny. Při rozhovoru s respondentem jej výzkumník požádá, aby jmenoval další osoby. S nimi se pak opět sejde a zeptá se jich, aby i oni jmenovali své známé. (Disman, 2006, str. 14)

Dostat se k pěstounům nebývá jednoduché, já měla to štěstí, že jsem jednu pěstounkou znala a dále jsem využila výše uvedenou techniku. Každého osloveného respondenta jsem na konci rozhovoru požádala, zda on sám by mi doporučil pěstouny, které zná, nebo s kterými je v kontaktu. Ty jsem pak oslovila a vysvětlila jim, o co se jedná, co je cílem práce. Samotné rozhovory jsem vedla s těmi pěstouny, kteří souhlasili a byli ochotní se do rozhovorů zapojit. Jeden kontakt na respondenta mi zprostředkovala poradna pro náhradní rodinnou péči, která oslovila některé své klienty.

Pro zjišťování informací jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor. Při něm je obvykle možné měnit znění otázek a pořadí jednotlivých okruhů podle situace. (Vaculík, Ježek, Wortner, 2006)

Měla jsem připravenou osnovu otázek, té jsem se však striktně nedržela a reagovala jsem spíše na odpovědi dotazovaných, pokládala jsem jim další doplňující otázky.

Z rozhovorů jsem se souhlasem respondentů pořizovala zvukový záznam, tudíž jsem měla možnost si rozhovory znovu přehrát a zastavit si je v zajímavých momentech, znovu se k nim vracet.

Všichni dotázaní respondenti byli na začátku rozhovoru informováni o tom, co je cílem práce, k čemu jejich výpovědi poslouží a že se jedná o anonymní rozhovor, kdy v práci nebudou použita jejich jména.

O průběhu rozhovorů s pěstouny mohu říci, že probíhaly v příjemné atmosféře. Většina pěstounů byla velmi otevřená a sdělila mi o sobě i své rodině řadu informací, nebáli se mluvit i o nepříjemných věcech. Většina rozhovorů probíhala v kavárně, některé v domácnostech pěstounů, jeden v mém bytě.

Počet respondentů, které jsem oslovila byl 10. Z nich 3 podali žádost o svěření dítěte do pěstounské péče ještě před vznikem zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně péče, tudíž neprošli přípravou. Ostatních 7 pěstounů přípravou prošlo, někteří ji začali absolvovat až v době, kdy už měli děti v PP, někteří ji neabsolvovali celou.

V přípravě lze v průběhu času vysledovat rozdíly, které jsou patrné např. v rozdělení příprav určených pro žadatele o pěstounskou péči a pro žadatele o osvojení. Také se mění organizace, které přípravy dříve zajišťovaly. Dříve procházeli žadatelé o pěstounskou péči přípravou v poradně pro mezilidské vztahy a rodinu, v současné době přípravu zajišťuje poradna pro náhradní rodinnou péči.

7. 2 Popis rodin a průběhu rozhovoru

Rodina A

Rodinu A zastupovala žena ve věku 40 let. Je podruhé vdaná a se současným manželem mají 2 děti, syna (10 let) a dceru (8 let). Z předchozího manželství má žena 2 děti, syna (19 let) a dceru (17 let), kteří žijí společně s matkou. Muž má z předchozího manželství také 2 děti, syny (29 let, 30 let), ti už mají vlastní rodiny a s otcem nebydlí. Rodina žije v rodinném domku. V pěstounské péči mají holčičku (5 let).

S pěstounskou péčí začínali v roce 2003, kdy si podávali žádost. S pěstounstvím mají bohaté zkušenosti. V roce 2004 jim byli nabídnuti do pěstounské péče dva chlapci (bratři – 4 roky a 2 roky), které měli v předpěstounské péči. Kvůli problémům ze strany biologických rodičů si nepodali žádost o udělení chlapců do pěstounské péče. Otec chlapců byl velmi agresivní, s pěstounskou péčí nesouhlasil, vyhrožoval jim. V roce 2004 přijali do pěstounské péče dvě dívky (sestry – 4 roky a 2 roky), zůstaly u nich do roku 2006, nedošlo k sžití s rodinou, pěstounská péče byla zrušena.

V roce 2007 si vzali do pěstounské péče dívku (2 roky), která je u nich do současnosti. Jedná se o dívku s mentálním postižením, která je autistická a v nedávné době se u ní objevila epilepsie.

Ve svém volném čase rodina ráda cestuje, tráví čas v přírodě, pořádá řadu akcí pro ostatní pěstounské rodiny, zapojuje se do činnosti klubu pěstounských rodin, který v Plzni vznikl. Je činná také v rámci Asociace náhradních rodin v ČR.

Ženu jsem pozvala k sobě domů, společně jsme si pak u čaje příjemně popovídaly. Atmosféra byla moc milá, žena působila sympaticky, vyřazovala z ní pohoda. Udělala si na rozhovor čas, tudíž jsme mohly povídat bez časového omezení a beze spěchu. Pověděla mi toho hodně nejen o procesu prověřování a přípravě, ale také o službách, které jsou v Plzeňském kraji pěstounům nabízeny. Mluvily jsme také o rozdílech mezi ostatními kraji, co se týká přípravy a nabídky služeb. Většinu členů této rodiny jsem měla možnost poznat osobně.

V pěstounství rodina vidí hlavně to, *„že někomu pomůžeme, že se ty děti dostanou do normálního života.“*

Rodina B

Rodinu B zastupoval muž (38 let), od roku 2008 je vdovec, vychovává 2 vlastní děti (dcery - 16 let a 11 let). Bydlí v rodinném domku.

O pěstounské péči začali uvažovat společně s manželkou v roce 1996, v témže roce do rodiny přijali chlapce, kterému bylo 1,5 roku. V období dospívání začal chlapec sexuálně obtěžovat malé dívky, tento problém se řešil, bohužel se nepodařilo jeho chování ovlivnit a v současné době (chlapci je 16 let) je v psychiatrické léčebně.

V roce 1997 si vzala rodina do péče šestiletá dvojčata (chlapce a dívku), která jsou v rodině do současné doby, je jim 19 let. Chlapec se vyučil, začíná se osamostatňovat, našel si své bydlení, pracuje a do rodiny se vrací jen na víkendy. Jeho sestra zůstává v rodině, studuje střední školu. Muž pracuje ve školství, ve svém volném čase rád cestuje, fotografuje a poslouchá hudbu.

Společně jsme se sešli v kavárně, kterou on navrhl. Byl zde hluk a hodně lidí, což na mě působilo stísněným dojmem. Při povídání mi ukázal fotografii, na které byla jeho rodina. V porovnání s ostatními rodinami měl s pěstounskou péčí dlouholeté zkušeností a bohužel se mezi nimi objevily i špatné zkušenosti. V loňském roce mu zemřela manželka, takže pro něj nebylo jednoduché o tom všem hovořit. Po její smrti zůstal na výchovu dětí sám a hlavně s jedním chlapcem, kterého měli v PP, řešili složité situace. Na základě těchto zkušeností se díval na pěstounskou péči jinak než ostatní pěstouni, s kterými jsem hovořila. Mluvil hodně otevřeně o tom, že pěstounská péče nepřináší jen radost, ale také starosti a situace, s kterými člověk dopředu nemůže počítat. Tento rozhovor ve mně zanechal velmi silný dojem.

O pěstounství říká: *„Je to zajímavá zkušenost, to je pravda. Ale nejsem si jistý, jestli bych do toho šel znova. Rozhodně bych řekl, že to není tak růžové, jak se to prezentuje. Samozřejmě děti dostaly šanci, dvojčata, která jsme si vzali z dětského domova, by pravděpodobně skončila ve zvláštní škole. Kluk se vyučil a holka bude mít maturitu.“*

Rodina C

Rodinu C tvoří žena (61 let), která je vdova. Žije v rodinném domku. Má 3 děti, dceru 38 let, od které už má vnoučata, žije v zahraničí, dceru 30 let, která žije s přítelem a syna 29 let, který zůstává s matkou. Žena pracovala v sociálních službách s lidmi s mentálním

postižením, o této práci hezky mluvila. I proto se rozhodla přijmout do pěstounské péče se svým tehdejším manželem dívku s Downovým syndromem. Dívka do rodiny přišla v roce 1999, když jí bylo 5,5 roku. Dívka navštěvovala základní školu, kde byla integrovaná, výuku zvládala s pomocí osobní asistentky, poslední rok samostatně. Dnes je jí 17 let a studuje na speciální škole. Ráda plave, zpívá a kreslí. Rodina ráda sportuje, v zimě jezdí na hory lyžovat. Žena se ráda účastní besed, které se věnují pěstounství, ráda udržuje kontakt se známými pěstouny, řadě z nich předávala své zkušenosti a motivovala je k tomu, aby se nebáli do pěstounské péče jít, nevzdávali se po prvních neúspěších.

S ženou jsem se sešla v kavárně a po krátkém seznámení s tím, co je cílem mé práce, se žena rozpovídala o svých zkušenostech s pěstounskou péčí. Mluvila rozvážně, bylo vidět, že nad otázkami přemýšlí. Měla nad celou situací dostatečný nadhled, orientovala se v problematice, jelikož pracovala v sociálních službách. Po zodpovězení připravených otázek jsme pak hovořily o profesionální pěstounské péči, o tom, že byla navržena na cenu Zlatá máma a umístila se mezi 10 ti nejlepšími. Dále se rozhovořila o své práci, o které mi velmi hezky vyprávěla.

O pěstounství říká: *„Já dokud jsem pracovala, tak jsem o tom, že to je pěstounství moc neuvažovala. Ta dívka je prostě součástí naší rodiny, beru ji jako vlastní.“*

Rodina D

Rodinu D představovala žena ve věku 38 let, je podruhé vdaná a z prvního manželství má syna (16 let), kterého vychovává. Se současným manželem má dceru (2 roky). Rodina žije v menším bytovém domě se zahradou. O pěstounské péči začali uvažovat v roce 2005, kdy si žena na internetu přečetla zajímavý článek o pěstounské péči. Na nějaký čas o tom přestala přemýšlet, znovu o tom začala se svým manželem a synem hovořit, poté co si přečetla knížku od Dagmar Zezulové „Domov je místo, odkud tě nevyhodí“. Žádost si podávali v roce 2008 a na konci roku 2009 si vzali do pěstounské péče holčičku (1 rok).

Rodina ve volném čase ráda sportuje, chodí do kina. Žena je zapojená do aktivit klubu pěstounských rodin, účastní se přednášek a besed o náhradním rodičovství, je v kontaktu s některými pěstounkami.

Rozhovor probíhal v restauraci, kde jsme společně poobědvaly. Žena mluvila velmi otevřeně, do rozhovoru přinesla nová témata, nové nápady a tipy na zlepšení. O své rodině hovořila velmi hezky, cítila jsem z ní spokojenost a pohodu.

Pěstounství, jak sama říká, pro ni znamená *„spojení příjemného s užitečným“*.

Rodina E

Rodinu E v rozhovoru zastupoval manželský pár, žena 47 let a muž 48 let. Žena má z předchozího manželství 2 syny (23 let a 21 let) a muž má z předchozího manželství syna 25 let a dceru 27 let. Společně mají dceru, které je 5 let. Rodina žije v menším panelovém bytě. O pěstounské péči zaslechli poprvé v roce 2007, kdy v rádiu informovali o tom, že se hledají pěstouni v projektu „Pomozte dětem.“ V roce 2008 si podali žádost a v roce 2009 přijali do rodiny holčičku (1 rok), nyní jsou jí 2 roky. Manželé se s velkou chutí a elánem věnují oběma holčičkám, jezdí s nimi na výlety. Oba jsou v kontaktu i se svými dětmi z předchozích manželství, které se již osamostatnily. Dohromady tvoří jednu velkou rodinu, kde se všichni navzájem podporují.

Hovořili jsme ve třech a nebyl s tím žádný problém, oba se v odpovědích na otázky střídali a navzájem doplňovali. Společně jsme si povídali v kavárně.

Na otázku, co pro ně znamená pěstounství, odpovídají: *„Radost! Je to perfektní!.“* Hovoří o sobě jako o *„šťastné rodině“*. Žena k otázce říká: *„Holčička, kterou máme v pěstounské péči mezi nás zapadla.“* Muž ji doplňuje: *„Zpětně to hodnotím, že ta rodina je taková veselejší, ona nás obohatila.“*

Rodina F

Rodinu F zastupovala žena ve věku 50 let, která je vdaná a spolu s manželem vychovávají 3 děti. Dcera (30 let) a syn (28 let) se již odstěhovali a založili svoje vlastní rodiny, v rodině zůstává dcera (21 let). Společně bydlí v rodinném domě.

O pěstounské péči začala žena uvažovat v roce 2000, kdy zahlédla reportáž v televizi. Začali o tom s manželem přemýšlet, probírali to také s nejmladší dcerou. V roce 2004 si vzali

do pěstounské péče chlapce, kterému bylo 6 let (v současné době 12 let), o tři roky později v roce 2007 si vzali do pěstounské péče chlapce (3 roky), v současné době je mu 5 let. V létě 2009 si vzali do pěstounské péče holčičku 3 roky a na začátku roku 2010 do rodiny přišla i její sestra (5 let). Fakticky mají v pěstounské péči chlapce (12 let a 5 let) – potvrzené soudem, dívky mají v předpěstounské péči, soudní otázka ještě není dořešená. Rodina je velmi rozmanitá a početná, od svých dětí už mají manželé několik vnoučat. Sama žena potvrdila, že je příjemné se společně scházet a pozorovat, jak spolu všechny děti vycházejí.

S ženou jsem se sešla v kavárně, kontakt na ni mi zprostředkovala poradna pro náhradní rodinnou péči. Za krátký čas mi toho stihla říci hodně, mluvila otevřeně, na pěstounskou péči se dívala optimisticky. I přesto, že má v péči 4 děti, bylo vidět, že má vše rozvrhnuté tak, aby svůj čas dokázala co nejlépe využít. Sršela z ní dobrá nálada.

O pěstounské péči říká: *„Člověk nežije zbytečně.“* Pěstounství vnímá tak, že *„chtěla jsem udělat něco navíc, já sama mám poměrně spokojený a šťastný život, tak si říkám, já to přece tomu osudu musím nějak vrátit, aby byl šťastný i někdo jiný.“*

Rodina G

Rodinu G zastupovala žena ve věku 37 let, je vdaná a má 2 děti, syna (13 let) a dceru (8 let). Žijí v panelovém bytě. Na myšlenku vzít si dítě do pěstounské péče je přivedla manželova matka, která sama vychovává v pěstounské péči dvě dívky. Rodina s nimi bývala v kontaktu, viděla, jak to probíhá, že to v rodině funguje.

Do pěstounské péče si vzali v roce 2005 chlapce – 1,5 roku (v současné době je mu 7 let). Chlapec navštěvuje posledním rokem mateřskou školu, byla u něj zjištěna lehká mozková dysfunkce. Dobře vychází s oběma dětmi v rodině. Rodina je v kontaktu s dětmi, které má v pěstounské péči matka manžela. Děti navštěvují rády zájmové kroužky, sportují. Rodina se zapojuje do činností, které jsou pořádány pro pěstouny v rámci místního klubu i poradny pro náhradní rodinnou péči. Žena se zúčastňuje přednášek o náhradní rodinné péči.

Na naše setkání přišla žena i s dětmi, vlastní holčičkou a chlapcem v PP. Sešly jsme se v kavárně. Na jednu stranu jsem byla ráda, že jsem děti mohla poznat osobně, ale na druhou stranu bylo náročné během rozhovoru udržet pozornost. Děti odbíhaly, bylo těžké soustředit

se na otázky nejen pro mě ale i pro ni. Často se mě ptala, zda bych jí otázku mohla znovu zopakovat. Celý rozhovor probíhal ve spěchu. Zkrátila jsem ho jen na potřebnou dobu, jelikož mi to nebylo příjemné a také proto, že na dětech bylo vidět, že se nudí. Probírat otevřeně některá témata před dětmi mi také nepřišlo vhodné. I přesto jsem ráda, že se podařilo tento rozhovor uskutečnit.

V pěstounství vidí *„šanci, že jsme mohli někomu pomoct“*.

Rodina H

Rodinu H zastupovala žena ve věku 50 let, je rozvedená a má 3 vlastní děti (dcery 31 let, 29 let a 27 let), všechny už se osamostatnily a založily vlastní rodiny. Žena má od dcer několik vnoučat.

O pěstounské péči začala uvažovat poté, co se rozvedla. Její bývalý manžel se o pěstounskou péči nezajímal. Ona sama si podala v roce 1995 žádost o pěstounskou péči, v roce 1998 si vzala do pěstounské péče chlapce, kterému v té době bylo 3,5 roku (v současné době 15,5 roku). V roce 2000 si vzala do pěstounské péče holčičku, které byly 3 roky. V dětském domově, odkud si ji brala, se dozvěděla, že má dívka bratra (v té době 1 rok), u kterého se uvažovalo o adopci. Žena se dlouho nerozmýšlela a do pěstounské péče přibrala i jeho. V současné době v pěstounské péči vychovává 3 děti, chlapce, kterému je 15,5 roku a sourozeneckou dvojici, dívku – 12,5 roku a chlapce 10,5 roku. Společně žijí v domě se zahradou, mají blízko k přírodě. Žena si před několika lety prošla celou řadou zdravotních problémů, v současné době se její zdravotní stav zlepšil a těší se z dětí, které jí dělají radost.

Při příležitosti našeho povídání mě žena pozvala k sobě domů. Společně jsme si povídaly na její zahradě, měla jsem možnost poznat se i s dětmi, které má v pěstounské péči. Sledovat, jak spolu vycházejí, jak žijí. Žena mluvila velmi otevřeně o některých tématech, žádné otázky se nezalekla. Bylo z ní cítit, že děti, které si vzala do péče má moc ráda a i přes problémy, s kterými se musela poprat, se na svět dívá optimisticky a s patřičným nadhledem.

Na otázku, co pro ni pěstounská péče znamená, odpovídá: *„Moc. Ty děti mě drží nad vodou. Jak jsem si je vzala a krátce na to jsem byla těžce nemocná, tak mi dodávaly energii a důvod, proč dál žít. Je to moje náplň života. Jsem doopravdy spokojená.“*

Rodina I

Rodinu I zastupovala žena ve věku 46 let, je vdaná a společně s manželem uvažovali o adopci. Rodina se musela vypořádat se zdravotními problémy ženy (potrat, cukrovka). Manžel byl hlavním iniciátorem, který učinil zásadní kroky a v roce 2002 si podali žádost o adopci. Jelikož jim bylo pracovnicemi orgánu sociálně-právní ochrany dětí vysvětleno, že do adopce jde málo dětí, protože nejsou právně volné a na dítě by mohli čekat několik let, rozhodli se žádost pozměnit a žádat o pěstounskou péči. V roce 2002 si vzali do pěstounské péče holčičku, brali si jí, když jí byly 2 roky. Biologická matka se bránila platit na dívku výživné, po nějakém čase souhlasila s adopcí a manželé si zažádali o svěření dívky do adopce, bylo jim vyhověno. Dívce je nyní 10 let, v rodině vyrůstá 8 let. Chodí na základní školu, dobře se učí, ráda tancuje a poslouchá hudbu.

S ženou jsme se sešly v kavárně. Měla zkušenosti, jak s pěstounskou péčí, tak s adopcí, měla možnost srovnání. Velmi otevřeně se mnou hovořila i o nepříjemných věcech, které řešila v období prověřování, o svých pocitech, nic neskrývala.

Silně na mě zapůsobilo, když vyprávěla o kontaktu s biologickou matkou dívky, kterou měli svěřenou v PP. Dále jsme si povídaly, o tom, jaké pocity s manželem prožívali během prověřování, jak to na ně působilo. Také o tom, jak se cítili na začátku pěstounské péče, s čím se museli vyrovnat.

Žena na otázku, co pro ni znamená adopce, odpovídá: *„Já to beru z hlediska toho, že člověk chtěl mít dítě, že je to velké plus, že tahle možnost existuje, že je tady ta šance. Jsem ráda za tu šanci.“*

Rodina J

Rodinu J zastupovala žena ve věku 37 let. Je vdaná a žije s manželem a dětmi v rodinném domě se zahradou. V roce 1999 lékaři zjistili, že manželé nebudou moci mít vlastní děti. Manželé uvažovali o adopci. V té době ženu její matka přivedla na myšlenku, aby si vzali do pěstounské péče dívku, která jezdila do rodiny její sestry. Ta pracovala v sociálních službách a s dívkou se seznámila v rámci své praxe, která probíhala v dětském domově. Ona sama si ji nemohla vzít do péče, čekala své vlastní dítě, holčička byla na celou

rodinu hodně fixovaná. V roce 2000 rodina žádala o svěření této holčičky do jejich péče, v té době bylo dívce 8 let. V roce 2002 si vzala rodina do adopce půlročního chlapce. V roce 2008 přišli do rodiny chlapci (bratři 4 roky a 2 roky). V současné době má rodina v pěstounské péči dívku, které je 18 let, ta studuje střední školu. Dále mají v pěstounské péči dva chlapce, bratry, kterým je 6 let a 4 roky, starší chodí do mateřské školy, mladší je doma s matkou. V adopci mají chlapce, kterému je 8 let.

Ženu jsem navštívila u nich doma. Poznala jsem se s její rodinou, manželem a dětmi, které má v pěstounské péči i s chlapcem, kterého mají v adopci. Žena si na rozhovor se mnou udělala čas, na otázky odpovídala otevřeně, nastínila mi její životní příběh. I přesto se věnovala také dětem, které do rozhovoru drobně zasahovaly. Toto setkání bylo velmi zajímavé, měla jsem možnost poznat příjemnou a vstřícnou atmosféru v této rodině.

V pěstounství vidí příležitost, jak *„člověk pozná lépe sám sebe, uvědomí si, že v některých situacích teoreticky nějak reaguje a v praxi to pak je třeba trošku jinak.“* Na základě zkušeností, které žena s pěstounskou péčí má, přehodnotila své názory: *„Já jsem dřív byla toho názoru, že když si někteří lidi vzali do pěstounské péče děti a pak je vrátili, já je odsuzovala. To jsem, ale nevěděla, o čem to je. Dneska vím, že bych ty děti nevrátila, ale dokážu pochopit, že to někdo prostě nevydrží.“*

7. 3 Výpovědi respondentů

7. 3. 1 Prověřování

V této části rozhovoru jsem u respondentů zjišťovala, v kterém roce byli prověřováni. Tato otázka respondenty rozdělila na ty, kteří přípravou prošli a kteří ne. Dále jsem se zajímala o to, jak celý proces prověřování probíhal, jak jej vnímali a prožívali. Jak se na něj dívají a hodnotí jej s odstupem času a zda mají nějaká doporučení, co by jej mohlo zlepšit.

Vzpomenete si, v kterém roce jste byli prověřování?

Rodina A:

V roce 2002 – 2003 jsme o tom uvažovali, v roce 2003 jsme si dávali žádost.

Rodina B:
V roce 1996.

Rodina C:
V roce 1998.

Rodina D:
V roce 2007 jsme to začali řešit doma, uvažovali jsme o tom. Žádost jsme si podali v roce 2008, přelom léta – podzimu.

Rodina E:
V roce 2008 na jaře jsme si podávali žádost, v roce 2009 v lednu jsme byli schváleni.

Rodina F:
Ono to šlo strašně rychle, ale bylo to v roce 2004 na Vánoce, to jsme dospěli k tomu nejvážnějšímu rozhodnutí. Leden – únor 2005 jsme byli prověřování.

Rodina G:
Žádost jsme si podávali v roce 2004.

Rodina H:
To bylo v roce 1994 – 1995, už si to nepamatuji přesně.

Rodina I:
To byl rok 2002.

Rodina J:
V roce 2000.

Respondenti, s kterými jsem vedla rozhovor, jsou zastoupeni z období let 1995 – 2009. Z 10 oslovených respondentů 7 absolvovalo přípravu, 3 přípravou neprošli, jelikož si podali

žádost o svěření dítěte do pěstounské péče před rokem 1999. V té době nebyl platný zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, který zavádí odbornou přípravu.

Další otázkou jsem u respondentů zjišťovala samotný průběh prověřování. Více se o procesu prověřování rozhovořili respondenti, kteří vše absolvovali v nedávné době, obtížněji si vzpomínali ti respondenti, u kterých od prověřování uplynulo více let.

Tato otázka zahrnuje informace, které jsou uvedené již dříve, proto odpovědi na ni neuvádím. V rámci rozhovoru tato otázka posloužila k tomu, aby si respondenti vybavili celý proces prověřování a bylo pro ně snadnější hovořit o svých pocitech a zkušenostech.

Jak byste zpětně hodnotil proces prověřování?

Rodina A:

Prověřování je důkladné, akorát si myslím, že ten přístup by mohl být příjemnější. Teď se na úřadě změnila psycholožka, my jsme s ní přišli do kontaktu dost málo, ale zdá se nám, že ten její přístup je lepší než u té původní, u které jsme dělali psychotesty. Na tu si dost lidí stěžovalo, nejdřív jsem si myslela, jestli to není jen můj osobní pocit, ale pak jsem od ostatních pěstounů vyslechla, že se k nim chovala podobně, byla dost odměřená. Připadalo mi, že se na nás jako na žadatele dívala dost přezíravě.

Rodina B:

Prověřování hodnotím kladně, až na jednu sociální pracovnici, která měla neprofesionální jednání. To se mi nelíbilo. Teď nás má na starost jiná sociální pracovnice, se kterou vycházím docela dobře.

Rodina C:

Manželovi se to nezdálo, proč by měl vyplňovat testy, když jsme vychovali tři děti a myslíme si je, že jsme je dobře vychovali. Tak proč má vyplňovat testy, jestli se hodí na vychování dítěte. Testy jsme vyplňovali u paní Vodičkové, její přístup byl v pohodě. A i povídání s ní bylo příjemné.

Rodina D:

Já jsem si před tím, když to probíhalo, tak jsem si myslela, že je to dlouhý, že to všechno trvá strašně dlouho, že to je nekonečný a já nevím, co všechno. A říkala jsem si, proč s tím dělají takový cavyky, tak ať nás prověří, uděláme psychotesty a hotovo. Ať to netrvá půl roku takováhle věc, vždyť se to dá všechno zvládnout během 14 dnů možná měsíce. Tak mi to připadalo takový zdlouhavý. Ale ono to má něco do sebe, protože ono to chce, aby každá ta část ve vás uzrála.

Rodina E:

Kladně, my jsme byli spokojení. Jsme spokojení i se sociálními pracovnicemi, co pracují na kraji. Když k nám přijdou na návštěvu, tak si popovídáme, je to příjemný, žádné úřední. My jsme byli spokojení s prací sociálních pracovnic, které byly ochotné, otevřené. Spíš nám hodně daly, než aby nám vzaly něco ze soukromí, to ne. Všechno to bylo vedený takovým nenásilným stylem.

Rodina F:

U nás dobře, ale vím třeba od známých, že ty úplně odradili. Ti říkali, že ti úředníci s nimi nejednali hezky, že se je od toho snažili odradit a já jsem říkala, oni se nás taky snažili odradit, ale odradit tím způsobem, aby zjistili to naše přesvědčení, jestli do toho opravdu chceme jít.

Rodina G:

Vím, že je to nutné. Jen mi to připadá trochu zdlouhavé.

Rodina H:

Ta paní na okrese byla výborná, s tou jsem byla spokojená. Když jsem něco nevěděla, tak mi to vysvětlila, výborná ženská!

Rodina I:

K té žádosti se také přikládá doporučení od lékaře, nás schvalovala revizní doktorka. A u nás to byl hrozně velký problém, protože ta revizní doktorka řekla, že nás v žádném případě

nedoporučí vzhledem k mému zdravotnímu stavu (silná diabetička), takže pak nastaly takové nepříjemné tahanice. Takže to jsme narazili hlavně na tohle, ale jinak si nemůžeme stěžovat.

Rodina J:
Tak já jsem věděla, že to dělám pro ty děti, že ty děti potřebují rodinu. Nelíbilo se mi, že je s tím tolik peripetií, ale já jsem člověk, který nemá problém se tomu všemu přizpůsobit. Jinak nás to celé nezatěžovalo.

Někteří respondenti hodnotí proces prověřování kladně, v jeho průběhu se nesetkali s žádnou nepříjemností, celkově byli se vším spokojeni. Jiným respondentům připadal proces prověřování zbytečně dlouhý, i když jsou si vědomi, že je prověření žadatelů o svěření dítěte do pěstounské péče nutné. Jeden z respondentů v průběhu prověřování dospěl k názoru, že doba prověřování, ač se zdá dlouhá, je potřebná proto, aby v žadatelích jejich rozhodnutí uzrálo. Jeden respondent nebyl spokojen s přístupem sociální pracovnice v průběhu zprostředkování pěstounské péče, další s přístupem psychologa, jenž žadatele vyšetřoval v průběhu prověřování. A poslední respondent si stěžoval na přístup revizního lékaře.

Následující otázkou jsem u respondentů zjišťovala, zda se v průběhu prověřování setkali s obtížným momentem, který pro něj byl nepříjemný a neradi na něj vzpomínají.

Objevil se při prověřování nějaký okamžik, který pro vás byl obtížný?
Rodina A:
Musím říct, že když jsme dělali ty psychotesty, tak jsme z toho byli děsně rozhozený. Těch testů je 5 nebo 6. Jsou tam takový i matematický testy. Když jsme to pak dělali už pátou hodinu, tak jsme byli hotoví. Mluvili tam s námi dost nepříjemně, hlavně ta paní psycholožka, která nám ty testy zadávala. Zdálo se nám to neslušný a bylo nám to hodně nepříjemný, neměli jsme z toho dobrý pocit. Někomu je třeba nepříjemný, když musí mluvit i o intimních věcech, ale to nám s manželem nevadí. Nebo když se k nám domů přišli podívat, tak se jdou opravdu podívat, jdou se podívat i do ložnice. To mně nevadí.

Rodina B:

Já jelikož jsem pedagog tak tyhle procesy znám, tak to pro mě nebylo žádné překvapení. Nepřipadalo mi tam nic obtížného.

Rodina C:

Já myslím, že ne. Tak já ze svého zaměstnání, pracovala jsem v sociálních službách, jsem byla zvyklá, že se vyplňovaly různé žádosti, papíry, takže mi to tak složitý nepřipadalo.

Rodina D:

Asi ne, my jsme na to byli připravení. Tak ono, když vám řeknou, že vás jdou prověřit, v jakých podmínkách žijete, tak si člověk představí všechno možný. Ale v našem případě paní, která nás má na starosti, je velice taktní. Já si myslím, že je to teď propracovaný, že pro ty žadatele to není nic traumatizujícího. Není to nic, z čeho by měl mít člověk strach, opravdu ne. Ale ono, víte co, všechno je to práce lidí, kteří to dělají, protože mám informace i od jiných pěstounů, kteří si do dneška stěžují na ten přístup. Ale my máme hroznou kliku.

Rodina E:

Ne. Já bych řekl, že nejtěžší, když si to tak uvědomuju, bylo to, než se holky sžily, to bylo možná tak 2 měsíce. To na tom bylo asi to nejtěžší, jinak to šlo dobře.

Rodina F:

Mně nepřišlo nic. Já jsem viděla ten cíl před sebou. Všichni úředníci byli na nás hrozně milí a hrozně hodní, nikdo nám nedělal žádné problémy.

Rodina G:

Já jsem se docela bála těch psychotestů, nevěděla jsem, na co všechno se mě tam můžou ptát, jestli budu znát odpovědi. Jinak to všechno probíhalo dobře, máme velice dobré sociální pracovnice, nebylo to nepříjemné. Nejvíc obtížná a náročná mi připadá pak samotná výchova dětí.

Rodina H:

To papírování bylo v pohodě. Starosti nastaly až, když už jsem měla děti v péči. V roce 2002 jsem vážně onemocněla, byla to pro mě taková nejistota, nevěděla jsem na čem jsem, ať už zdravotně, tak co bude s těmi dětmi. Od těch sociálních pracovnic mě nejvíc mrzí, že mi v téhle době nepomohly a nedalo se s nimi společně domluvit na nějakých možnostech hlídání dětí. Ony mi akorát nabídly, že pokud to bude pro mě hodně komplikované, že je dají zpátky do DD. Žádnou jinou pomoc mi nenabídly, chtěla jsem, aby mi zajistily nějakou paní na hlídání. Myslím si, že tohle není vůbec zajištěné a ošetřené. Nakonec mi pomohlo sdružení Rozum a Cit, ti mi sehnali slečnu, která se o děti postarala.

Rodina I:

Pro nás to byl ze začátku velký šok, protože vlastně já jsem o svojí holčičku přišla před porodem a pro mě byl teda šok, když nám řekli, že my dítě nedostaneme vzhledem k mému zdravotnímu stavu. To se nelíbilo mému muži, který to i nahlas řekl: „Podívejte se, přišla o jedno dítě a vy jí teď chcete vzít i tuhle možnost!“ On byl hlavní iniciátor, říkal, že se nesmíme vzdávat. Díky mému praktickému doktorovi jsme dostali tu možnost do toho jít. On kraj ubezpečil, že je lepší nemocná máma, než zdravá máma, která se o dítě nestará. To byl takový silný moment v celém prověřování. A pak druhý moment, který bych zmínila, byla malá informovanost od sociálních pracovnic v momentě, kdy jsme malou dostali. Protože ta naše sociální pracovnice… přišlo mi, že k tomu nemá vztah, neseděla mi tam. Pro mě bylo nepříjemné to psychologické posouzení a pohled na nemocnou mámu, která nemá nárok vychovávat děti v PP.

Rodina J:

Ty otázky v tom psychotestu byly přeložené z angličtiny, takže nám paní psycholožka vysvětlovala, jak na tu otázku máme odpovědět, aby to pak správně vyhodnotili. Manžel byl hodně vystresovnej z těch psychologických testů, že to špatně pochopil a vyplnil to naopak.

Většina z respondentů se během prověřování nesetkala s ničím nepříjemným, proces prověřování hodnotí veskrze kladně, nemají na něj nepříjemné vzpomínky. Několik

respondentů uvádí, že pro ně bylo obtížné psychologické vyšetření. To se skládalo z řady psychologických testů, ty pro ně byly náročné z hlediska udržení pozornosti, jelikož tyto testy vyplňovali několik hodin.

Jedna z respondentek se s obtížemi setkala v době, kdy vychovávala děti v pěstounské péči. Krátce poté, co jí byly svěřeny do péče, vážně onemocněla a strávila nějaký čas v nemocnici. V té době zažívala nejistotu, co bude s dětmi, když se o ně z důvodu nemoci nemůže postarat. Pomoc nepřišla od sociálních pracovnic, ale od sdružení Rozum a Cit, díky kterému se ženě podařilo situaci zvládnout a děti nadále zůstaly v její péči.

Další otázka byla k zamyšlení a směřovala respondenty k tomu, zda by na základě vlastní zkušenosti s procesem prověřování měli nějaká doporučení, co by se v prověřování mohlo zlepšit.

Měl byste nějaká doporučení, co by prověřování zlepšilo?

Rodina A:

Ocenila bych lepší přístup, osobní přístup, takové to něco navíc, to lidské, to tam chybí. Kraj podle mě dělá vysloveně jen to, co musí. To co jde mimo rámec jejich povinností, je nezajímá, chápání jeden druhého, dobré mezilidské vztahy to tu nefunguje. A pak určitě zkontaktovat ty lidi, co již mají dítě v péči. I my sami jsme na úřadě na sebe nechali kontakt pro další žadatelé, kteří by měli zájem vidět, jak to v rodině vypadá. Musím říct, že u nás už byli asi 2 nebo 3 noví žadatelé a teď jsou z nás nejlepší přátelé. Takovouhle „propagaci" bych doporučila všem.

Rodina B:

Abych řekl pravdu, ono je dobře, když je proces prověřování trochu drsnější, protože si aspoň pěstouni uvědomí, že to není žádná sranda. Z vlastní zkušenosti nám nejvíc pomohlo, když jsme to mohli rozebrat s dalšími jinými pěstouny, kteří byli o generaci starší. A když nám říkali ty svoje zážitky, tak to bylo podnětnější. Neříkám, že ten proces sám o sobě za nic nestál, to ne. Ale když člověk navštíví několik pěstounských rodin a zjistí, jak to tam probíhá v reálu, tak je to rozhodně cennější zkušenost.

Rodina C:

To je těžký, všechno je to o lidech. Hodně důležitý je ten člověk, který testy zadává a pak si s vámi o tom všem povídá. Je důležité, jak on k tomu přistupuje, to si myslím, že je na tom nejdůležitější.

Rodina D:

Třeba to, že dneska to pořád ještě funguje tak, že když ti žadatelé nechtějí jít do toho přípravného kurzu, tak že prý snad v některých případech můžou skutečně říct, že si to nepřejí. Já si ale myslím, že když je to teď skoro ve většině případů povinná věc, tak že je to dobře. Protože vím, že když se jedná se o příbuzenskou pěstounskou péči a dítě jde do předpěstounské péče rovnou, tak tam ta příprava nemusí být. Ale i v tomhle případě bych řekla, že by to bylo dobře.

Rodina E:

Ono možná ta délka, ona se zdá dlouhá, jak čekáte. Ale když to vezmu zpětně, tak ono to není dlouhý, ono to uteče.

Rodina F:

My jsme byli spokojení s tím, jak to funguje, byli jsme prověřování v roce 2005, teď je rok 2010. Myslím si, že hlavně v té přípravě se udělal krok dopředu.

Rodina G:

Ne, mě se to zdá dobré, tak jak to je.

Rodina H:

Jelikož už je to dlouhá doba, co jsem si podávala žádost, tak si myslím, že od té doby se toho hodně změnilo a doufám, že i zlepšilo. Takže to, co jsem dělala já, už dávno neplatí. Ty podmínky, co jsou nastavené teď, když chcete mít dítě v PP, už jsou jiné. Takže k tomu nemám nic.

Rodina I:

Myslím si, že by pro ty žadatele bylo dobrý, aby ještě před tím přišli do kolektivu pěstounských rodin. My jsme se toho na začátku nebáli, ale dostali jsme se pak do obtížné situace, kdy nám biologická matka vyhrožovala a bylo to pro nás hodně psychicky náročný. Potom, když už jsme dá se říct tím nejhorším prošli, tak jsme začali jezdit na ty srazy pěstounských rodin. Tady jsme si mohli popovídat s ostatními pěstouny, kteří nám řekli, my jsme si tím taky prošli, to si nepřipouštějte. Tak si myslím, že takový ten pocit, že v tom nejsme sami, byl pro nás hodně důležitý. Myslím si, že by to žadatelům pomohlo. I když zase někteří pěstouni, když jsme se o tom bavili, říkali, že by je to odradilo, vědět dopředu, co všechno je může potkat. Já to teď beru z mého pohledu, s odstupem času, že třeba mně by to pomohlo.

Rodina J:

Já si myslím, že je zapotřebí ty rodiny prověřit, jenom z toho důvodu, že dneska jsou případy, kdy rodiče děti týrali nebo zneužívali. Na druhou stranu si myslím, že pro některé lidi může být to prověřování odrazující, že ty lidi, když zjistí, co všechno musí podstoupit, zařídit, tak si to nakonec můžou rozmyslet. Právě na tom se pozná, jestli ten člověk to myslí vážně, jestli do toho chce doopravdy jít. Jestliže někoho odradí to, že má jít někam na úřad něco vyřizovat, tak je pak jasné, že s těmi dětmi by to pro něj bylo obtížné, protože s těmi dětmi musíte vydržet leccos. Nějaká konkrétní doporučení mě teď nenapadají.

Většina pěstounů vyzdvihovala jako velmi důležitý osobní přístup lidí, s kterými přicházejí během prověřování do kontaktu (sociální pracovnice obecních úřadů, psychologové na krajském úřadě, revizní lékaři, pracovníci kojeneckých ústavů, dětských domovů). Většina z nich si přeje vidět ze strany těchto lidí zájem, setkat se s ochotou a ne s odmítnutím.

Zejména sociální pracovnice obecních úřadů jsou s nimi později v kontaktu, proto je velmi důležité již na samotném začátku navázat vztah založený na vzájemné důvěře a spolupráci. Takový vztah, kdy žadatelé (později pěstouni) nebudou mít obavy obrátit se na ně při řešení svých problémů.

Většina respondentů se shodla na tom, že by pro ně bylo velmi přínosné, mít možnost poznat se osobně během přípravy s pěstouny, kteří mají děti v péči. Zjistit, jak to v takové

rodině funguje a získat zkušenosti ještě před samotným přijetím dítěte do rodiny. Popovídat si s pěstouny o tom, co všechno prožili, co je potkalo, jaké nastaly problémy apod.

Jeden z respondentů by uvítal, kdyby se příprava na pěstounskou péči týkala všech žadatelů o pěstounskou péči bez výjimky. Měli by se jí účastnit i žadatelé v případě, že se jedná o příbuzenskou pěstounskou péči.

7. 3. 2 Příprava

V této části rozhovoru jsem se více zaměřila na oblast přípravy. Zajímala jsem se o to, jak příprava probíhala, jakou měla formu, rozsah a které organizaci ji zajišťovaly. Jak s ní byli respondenti spokojeni, co se jim v ní nedostávalo, s čím byli nespokojeni. Jak se v této fázi cítili a jak ji s odstupem času hodnotí.

Mezi respondenty byli někteří, kteří přípravou neprošli, jelikož žádali o svěření dětí do pěstounské péče ještě před rokem 1999, tedy než vstoupil v platnost zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Na některé otázky proto nemohli tito respondenti odpovědět. Jedná se o rodiny B, C a H.

Mohl byste ve stručnosti popsat, jak probíhala příprava na svěření dítěte do pěstounské péče?

Rodina A:

Já jsem si tu přípravu hrozně přála, protože v rámci té přípravy se dostanete i do kojeneckých ústavů, probíhají různé besedy s odborníky, psychology. Jenže u nás ta příprava začala probíhat až v době, kdy jsme měli holky v PP (r. 2004). Chodili jsme do poradny mezilidských vztahů, kde měla být nějaká sezení. Já tam přišla i s dětmi, čekala jsem, že tam bude nějaký koutek, kde si budou moci hrát, zatímco já se budu vzdělávat. Byla jsem tam asi dvakrát i s dětmi, v té poradně nám řekli, že by to bylo náročný pro nás i pro ně. Jak jsme se spolu bavili, tak ta paní říkala, že zkušenosti máme, máme vlastní děti. Já se zajímala o to, kdy budou návštěvy v kojeneckých ústavech nebo další přednášky, zajistila bych si hlídání a přišla. Vzali si na mě kontakt, ale už se neozvali. Kraj pak napsal, že nás přípravy zbavuje, že jsme zkušení.

Rodina B:

My jsme byli prověřováni v roce 1996, v té době se to všechno teprve rozbíhalo. Manželka byla na jedné, nebo dvou přednáškách. Jak probíhá příprava teď nevím, tenkrát tolik intenzivní nebyla, absolvovali jsme asi dva nebo tři pohovory. Teprve, když už jsme děti měli v PP, tak jsme byli na setkání pěstounů, to bylo na víkend a to bylo docela pěkný. Později (r. 1997) k nám do rodiny přišly další děti do PP, ale ani tehdy u nás příprava neprobíhala. Manželka potom pořádala ještě pár přednášek – takové povídání pro pěstouny, asi před 3 nebo 4 lety. Chodila na různá školení a byla potom lektorkou jako přednášející.

Rodina C:

U nás příprava neprobíhala. To bylo ještě v době (r. 1998), kdy tu nic takového nebylo. Takhle já jsem se pak zúčastnila přípravy, když je pořádalo Salesiánské středisko, ale to už jsme měli dívku v péči a já tam byla jako vystupující. Byli jsme tam jednou nebo dvakrát, ale už jako rodič s naší dcerou v PP. Součástí té přípravy bylo, že tam byla nějaká pěstounská rodina, takže jeden ten blok jsem já účastníkům toho kurzu vyprávěla, jak k nám holčička přišla a jak to celé probíhá.

Rodina D:

Byly to odpolední setkání, ty byly vždycky na nějaké dané téma. Vím, že jedno to téma bylo puberta dětí, to se nás hodně dotýkalo – puberta a vypořádávání s tou situací v rodině celkově. Pak tam bylo téma psychické deprivace přijatých dětí. Teď si přesně nevybavím ty dvě další témata, ale určitě každý to téma vám mělo pro tu určitou fázi s přijatým dítětem co říct.

Rodina E:

My jsme chodili do toho Salesiánského střediska. Ti mají smlouvu s krajem. Tam probíhaly různé workshopy na různá témata. Ty měly formu odpoledních sezení. Tam jsme se seznámili s ostatními členy, bylo nás tam asi 8 nebo 10 párů, byli jsme tam, jak žadatelé o pěstounskou péči, tak o osvojení.

Rodina F:

U nás začala příprava běžet až v době, kdy už jsme měli chlapce doma. Manžel ho doma hlídal, takže jsem chodila jenom já. Bylo to 10 lekcí - sezení vždy odpoledne cca na 2 hodiny, probíhalo to v poradně pro mezilidský vztahy a rodinu 1x za 14 dní, vedla to paní Vodičková. Bylo to dohromady pro žadatele o adopci i o pěstounskou péči. Bylo tam asi 5 – 6 párů, já tam byla jediná pěstounka. Pokaždé byla různá témata, která vedla paní Vodičková nebo jiní odborníci. Součástí té přípravy byla návštěva kojeneckého ústavu a návštěva DD. Tam jsem nikdy nebyla, takže jsem si to nechtěla nechat ujít. Pracovníci DD se nám opravdu věnovali i v tom kojeneckém ústavu. Bylo to pro mě strašně přínosné tohle povídání, protože to s námi mluvila paní psycholožka, která je opravdu odbornice na slovo vzatá, a řekla nám úplně všechno, to se mi opravdu moc líbilo.

Rodina G:

Tak u nás příprava neprobíhala, tak jak by měla. Začala vlastně až v době, kdy jsme měli chlapce doma. Takže to bylo pro nás hodně náročné, protože byl maličký v té době (1,5 roku) a já neměla žádné hlídání pro něj. Byla jsem tam jen 2x a pak mně řekli, že tam už chodit nemusím. Kraj to uznal.

Rodina H:

U mě příprava neprobíhala, to byl rok 1995, kdy jsem podávala žádost. Spíše jsem se zúčastnila takových jednodenních setkání pro pěstouny, to byly spíše výlety, vždy jsme se jeli někam podívat. Jezdili jsme s Fondem ohrožených dětí.

Rodina I:

U nás příprava začala běžet až v době, kdy už jsme měli holčičku doma. U nás to bylo doopravdy rychlý. Nikdo to nečekal a všichni se pak divili, že jsme tak rychle vším prošli. V dubnu jsme zažádali, v květnu jsme byli schváleni, v červnu jsme se na ní šli podívat a v červenci jsme si jí už brali domů.

Rodina J:

Příprava probíhala v poradně pro rodinu a mezilidský vztahy. Scházeli jsme se tam s psychologem, sociální pracovnicí, vždy se tam otevřelo nějaké téma a my jsme se mohli zeptat na to, co nás zajímalo. Řešili jsme tam např. právní věci kolem přijímání dětí, soudy, práva a povinnosti pěstounů, adoptivních rodičů, dále, že je možné zažádat o změnu příjmení dítěte, které není přímo adoptované.

Tři respondenti přípravou neprošli, žádost o svěření dítěte do pěstounské péče si podávali před rokem 1999. Někteří respondenti začali přípravu absolvovat až v době, kdy jim bylo svěřeno dítě do pěstounské péče. Většinou pěstouni uváděli, že příprava probíhala formou přednášek zaměřených na různá témata, které vedli odborníci z oblasti náhradní rodinné péče. S nimi mohli poté o tématech diskutovat. Příprava měla formu odpoledních setkání, její součástí byla také návštěva kojeneckého ústavu nebo dětského domova. Lze vysledovat rozdíly v přípravách, jelikož někteří účastníci prošli přípravou v poradně pro mezilidské vztahy a rodinu a jiní absolvovali přípravu v Salesiánském středisku pro děti a mládež.

Shrnutí otázek – které organizace, popřípadě osoby přípravu zajišťovaly; jakou měla příprava formu, rozsah, o jakých tématech se zmiňovala

Další otázky rozhovoru zjišťovaly, které organizace, popřípadě osoby přípravu zajišťovaly a v jakém rozsahu. Dále jakou měly přípravy formu, zda byly skupinového nebo individuálního rázu, zda se jednalo o přednášky, besedy či víkendová setkání. Respondenti se také zmínili o tématech, která příprava zahrnovala.

V Plzeňském kraji přípravy dříve zajišťovala poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy, vedla je paní Vodičková. V současné době se již tato organizace na pořádání příprav nepodílí.

Dále přípravu zajišťovalo Salesiánské středisko pro děti a mládež, to se podílí na pořádání příprav i v současné době. Ve svých přípravách se nyní soustřeďuje především na žadatele o adopci. Středisko při pořádání příprav zastupovali pan Gaier, paní Bednářová a pan Vyhnálek.

Příprava v poradně pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy a rodinu měla podobu skupinových setkání, kde se v odpoledních hodinách scházelo 5 – 6 párů, těchto setkání bylo cca 10 a příprava probíhala dohromady pro žadatele o adopci i o pěstounskou péči. Většinou se jednalo o přednášky či besedy, součástí přípravy byla také návštěva dětského domova nebo kojeneckého ústavu.

Příprava v Salesiánském středisku se skládala z několika odpoledních setkání, víkendového pobytu a návštěvy dětského domova nebo kojeneckého ústavu. Byla také skupinového charakteru, určená cca pro 6 – 7 párů. Dříve probíhala dohromady pro žadatele o adopci i o pěstounskou péči. Náplní přípravy byly jak přednášky, tak diskuse s odborníky, i mezi účastníky přípravy. Na víkendovém pobytu byla zvolená především zážitková forma učení, skupinová práce, setkání s pěstounskou rodinou.

Vyjádření účastníků k průběhu a tématům přípravy, kterou zajišťovalo Salesiánské středisko pro děti a mládež:

Rodina E:

V rámci přípravy v Salesiánském středisku jsme se zúčastnili víkendového pobytu a součástí byla také návštěva kojeneckého ústavu a DD. Na tom víkendovém pobytu pak probíhala taky řada diskusí. Dostali jsme sešit, ten mám do dneška doma schovaný, tam se popisují všechny vady, které děti v ústavní výchově mají a jak na ně máme reagovat, mluvilo se tam i o přechodu z dětství do puberty a do dospělosti. Každý den bylo několik diskusí, bylo určité téma, pak to běželo dokola, každý se k tomu vyjádřil. Přidal svůj vlastní názor, na který ostatní mohli reagovat. Své zkušenosti, svoje názory, všechno se to probralo, každý si z toho vzal, co potřeboval. Mělo to formu skupinové práce. Přijela se tam za námi podívat paní, která má děti v PP. Takže oni vyprávěli ten život, jak to všechno probíhalo. Jak ho přijali do rodiny, problémy s biologickými rodiči.

Rodina D:

Při odpoledních setkáních se vždy povídalo o jednom tématu, my jsme pak mohli pokládat různé otázky a o tématu společně diskutovat. Víkendová setkání probíhala tak, že ta jedna část

byla hodně teoretická a ta druhá byla třeba formou arteterapie – něco tvořit, něco dělat, malovat, bylo to hodně aktivní. Vtáhlo to k práci všechny členy, i ty, kteří byli zpočátku pasivní. Byli nuceni se do toho zapojit, a tím se ta skupina hodně stmelila. Vzpomínám si i na jeden úkol, to se skupina rozdělila na dvě části, ale tak, aby manželské páry nebyly spolu, jedna skupina měla na velký balicí papír nakreslit dítě, jedna jaké dítě by chtěli přijmout a druhá, jaké by nechtěli přijmout. A pak jsme diskutovali o tom, co bylo pro koho jednodušší nebo těžší, jestli nakreslit to dítě, které nechcete, nebo to, které chcete. Tam se samozřejmě zobrazovalo, že nechcete dítě, které by mělo nějakou dědičnou výbavu po rodičích, prarodičích – např. různé nemoci, závislosti. Naopak jaké chci dítě, já bych chtěl hodné dítě, co to je hodné dítě?

Rodina E:

Mně to přišlo jako stylem hry, vždy jsme něco napsali, pak jsme odpovídali a diskutovali nad tím, jak jsme odpověděli. Všechno to bylo podaný hravým humorným stylem. V podstatě jsme si hráli, ale prozradili jsme na sebe úplně všechno. Ale zároveň jsme se toho spoustu naučili.

Vyjádření účastníků k průběhu a tématům přípravy, kterou zajišťovala poradna pro rodinu, manželství a mezilidské vztahy:

Rodina I:

Tam se třeba probíralo, na co máte nárok, co je pěstounská péče, co je adopce? Řešili se tam i otázky, jak řešit situaci, když máte zažádáno o adopci a v průběhu to chcete změnit na pěstounskou péči. Povídalo se tam o tom, co to obnáší. Otázky soudu, příspěvků na pěstounskou péči. K těm tématům na přípravě jsme se mohli vyjadřovat, diskutovat o tom. Probíraly se tam zákony, paragrafy, jak to postupuje u soudu. O tom se tam mluvilo, protože je to docela složitý. U nás se tohle trochu míjelo účinkem. Zpětně se dozvídat o tom, co my už jsme řešili dřív.

Rodina J:

Mluvilo se tam o setkání dětí s biologickou rodinou, kam se obrátit, když se nám ozve biologická rodina dítěte, které máme v PP. Rozhodně se tam mluvilo o tom, že to dítě musíte

přijmout, takové jaké je. Ty děti, které přicházejí do pěstounské péče, si většinou už něčím prošly, buď jsou to děti z nechtěných těhotenství, nebo od matek, které byly závislé třeba na alkoholu, na drogách, takže se tam také mluvilo o těch zdravotních rizikách. Povídalo se tam i konkrétně o tom, jak si myslíme, že by se s dětmi měly řešit určité situace, které mohou nastat. Každý k tomu řekl svůj názor, pak k tomu promluvil odborník. Každý si to pro sebe srovnal.

V další otázce jsem u respondentů zjišťovala, jaké nedostatky v přípravě shledávali. Co se jim v ní nedostávalo např. z probíraných témat.

Co se vám v přípravě nedostávalo?

Rodina A:

Já jsem hodně stála o to jít se podívat do kojeneckého ústavu a dětského domova. To bohužel neproběhlo ještě před tím než k nám děti do pěstounské péče přišly, ale splnila jsem si to až později, když už u nás byly. Ta návštěva tam mi dala hodně námětů k přemýšlení.

Nejvíce nových námětů na vylepšení přípravy především z hlediska témat uvedla rodina D:

Myslím si, že by bylo dobře, kdyby do přípravy zahrnuli ještě třeba jedno odpoledne, kde by se probíralo právní minimum, přímo třeba s někým z úřadu ze sociálního odboru, kdo to má na starosti a vše by nám vysvětlil. Co mi tam ještě chybělo celkově v té přípravě, čeho jsem se nedopídila, to byla ta hlubší věc toho lékařství, protože dítě může mít žloutenku typu A, B, C. Vůbec, když si dáváte tu žádost, tak tam se vás třeba ptají, jste ochotní přijmout dítě, kde maminka je prostitutka a má přeléčený syfilis? Vy nevíte, jestli máte říct ano, nebo ne, protože nevíte, co to pro tu rodinu znamená. Takže opravdu z tohohle hlediska medicínského to mi tam chybělo. To jsem si říkala, že by bylo dobře, kdyby tomu byla věnovaná nějaká část, nějaké povídání.

Rodina E:

Naopak, když končil ten poslední seminář, bylo závěrečné sezení, tak se nás ptali, jestli ještě máme něco, co by nás zajímalo. Jestli máme nějaké téma, které bychom potřebovali dořešit. Vyčerpali to úplně.

Rodina F:

S obsahem přípravy jsem byla spokojená, moc se mi líbilo, že jsem se mohla na spoustu věcí zeptat.

Rodina I:

Já jsem s tou přípravou nebyla spokojená, za tu chvíli co jsem tam chodila si myslím, že mi to nedalo vůbec nic.

Rodina J:

Já si myslím, že pokud jsme měli zájem, mohli jsme se zeptat na všechno, co nás zajímá, co třeba nebylo náplní té přípravy.

Někteří respondenti uvedli, že by v rámci přípravy rádi navštívili a více se seznámili s prostředím, z kterého děti do pěstounské péče přicházejí, tedy s DD a kojeneckým ústavem. To by již přípravy v současné podobě měly žadatelům nabídnout.

Další respondent by do témat přípravy zařadil lékařské hledisko. Odůvodňuje to tím, že do pěstounské péče často přicházejí děti, které mají různé nemoci či postižení, jejich matky mohly být prostitutky či drogově závislé. Žadatelé často nerozumějí tomu, co vyčtou ze zdravotní dokumentace dítěte a nevědí, zda to pro ně nemůže přinášet nějaká rizika.

Dalším námětem, které jeden z respondentů uvedl, bylo právní minimum, seznámení se s zákony, které souvisejí s NRP. Vědět jako žadatelé na jaké dávky mají nárok, jak je mohou uplatnit, jak bude probíhat soudní řízení, co všechno bude třeba zařídit, na co se připravit.

V rozhovoru jsem se zajímala také o to, jaké pocity je provázely obdobím přípravy, jak vše prožívali a jak se v tu chvíli cítili.

Jak jste tuto etapu vnímal? Jak jste se během přípravy cítil?

Rodina A:

Zpočátku nám nejvíc chyběl kontakt i s jinými pěstouny. Takže já jsem si pak hodně načetla v knížkách sama, když mi chyběly ty osobní kontakty. Četla jsem si různý příběhy

pěstounských rodin, hodně mi to pomohlo, když jsem se tam dočetla, že i oni řešili stejný problém jako my.

Rodina B:

S naším rozhodnutím jsme seznámili naše rodiče, ti z toho moc nadšení nebyli. A jediný co jsme řešili, bylo zařizování dětských pokojíčku, protože máme rodinný dům.

Rodina C:

Já v té době ještě chodila do práce, takže mi to docela uteklo. Těšila jsem se.

Rodina D:

Dobře, protože se na něco těšíte. To je jako, když jste těhotná, to je úplně to samý. Akorát, že tady jste těhotná s tím miminkem, které je ještě v kojeneckém ústavu. Fakt jako když jste těhotná, nevíte jestli se vám narodí kluk nebo holka. Nevíte, jak to dopadne.

Rodina E:

Výborně. Můžu vám říct, že občas to bylo tak dojemný, že i slzičky byly. Bylo to hodně citový. Navázali jsme vztah i s ostatními členy. I s vedením kurzů od Salesiánů. Oni dokáží člověka povzbudit, úplně nabudit, i přesto, že vám řeknou spoustu věcí, i takových katastrofických, co by se všechno mohlo stát, co ty děti dokážou. Tak to podali tak, že jsme se s tím smířili, že se to může stát.

Rodina F:

Bavilo mě to, chodila jsem tam ráda. Jenom ta doprava k nám, bydlíme za Plzní a já v té době ještě nejezdila autem, byla náročná. Vnímala jsem časový stres.

Rodina G:

Myslím si, že měla proběhnout ještě před tím, než k nám chlapec přišel do rodiny. Pak by to mělo smysl a navazovalo by to na sebe. Ale v té době, asi zrovna čekali, až se jim sejde určitý počet lidí, takže to bohužel u nás nevyšlo.

Rodina H:

Od podání žádosti a chvíle, kdy k nám chlapec přišel do rodiny uplynuly 3 roky. V té době byly ještě moje dvě dcery doma, tak jsme připravovaly byt, chodila jsem do práce.

Rodina I:

U nás to neprobíhalo klasicky, cítila jsem se dost nejistě, tím, že to na sebe nenavazovalo. Hodně špatně jsme se cítili při zprostředkování kontaktu s biologickou matkou, nikdo nás na to nepřipravil. Bylo toho na nás v té době moc, nebyli jsme připravení na to, že nám někdo bude vyhrožovat. Nevím, jestli se tohle na přípravě probírá…

Prakticky jsme na některé situace, které pak nastaly, nebyli připravení. Hodně nám tenkrát pomohla známá z oboru.

Rodina J:

Probíhalo to v pohodě.

Někteří pěstouni se během přípravy cítili dobře, na odpolední setkávání v rámci přípravy se těšili, byli zvědaví, co nového se dozvědí. Jeden z respondentů si chválil vedoucí přípravy, kteří je dokázali povzbudit a být jim v těchto chvílích oporou. Těšili se také na setkání s účastníky přípravy, s některými z nich navázali přátelství. Dvě respondentky uvedly, že se těšily na okamžik, kdy k nim dítě přijde do rodiny. Chystaly se na tuto chvíli, připravovaly svůj byt.

Jedné z respondentek chyběl kontakt s ostatními žadateli, z časových důvodů pro ni bylo náročné na přípravu docházet, v té době již měla v péči dvě děti. Chybějící kontakt si nahrazovala čtením knížek s pěstounskou tématikou. Příběhy z knížek jí dodávaly pocit jistoty, že i další pěstouni zažívají stejné pocity jako ona, řeší podobné problémy.

Dále jsem se zajímala o to, jak přípravu vnímají s odstupem času, zda pro ně byla přínosná. A zda si myslí, že příprava splnila svůj účel.

Jak jste přípravu celkově hodnotil? Byla pro vás v příštích letech přínosem?

Rodina A:

Mrzelo mě, že jsem se přípravy nemohla účastnit, neměla jsem v té době hlídání pro děti a absolvovat to společně s nimi bylo velmi náročné. Kraj napsal, že nás tedy přípravy zbavuje, že jsme zkušení. Myslím si, že možná tohle byla jedna z příčin, že jsme to vzdali, ale možná taky ne.

Rodina B přípravou neprošla, byla prověřována v roce 1996.

Rodina C přípravou neprošla. U této respondentky jsem se zajímala o to, zda ona sama se nějak připravovala na příchod dítěte do rodiny.

Víte co, my jsme to dítě brali tak, že je naše a že holčičku budeme vychovávat tak, jako jsme vychovávali naše děti. Pochopitelně s její individualitou a jejíma potřebami.

Rodina D:

Určitě, byla hodně přínosná, že jsme si s manželem řekli, že by takovým kurzem měl procházet každý pár, který si chce založit rodinu. My s manželem jsme si říkali, že pro nás je to taková rekreace, jak psychická, tak fyzická.

Rodina E:

Výborná. Doporučujeme všem, kteří chtějí mít děti, i těm, co už děti mají. Škola rodičů. Bylo to pro nás přínosem, i přesto, že už máme vlastní děti odrostlý. Tak i pro nás se tam našlo spousta věcí, které nám otevřely obzor. Na některé věci se teď koukáme úplně jinak.

Rodina F:

Kladně, já jsem o tom vždycky manželovi pak doma vyprávěla. Protože to bylo o té výchově a přeci jenom, i když už jsme měli děti veliký, tak i s tou patnáctiletou dcerou se občas něco řeší. To se mi právě líbilo, že se tam o tom mluvilo dost konkrétně a na určitých příkladech nám ukazovali, jak situace, které mohou nastat, řešit.

Rodina G:

Určitě by byla přínosná, ale já bohužel nemohla docházet, bylo to pro mě časově náročné.

Rodina H přípravou neprošla, zajímala jsem se, zda se respondentka sama připravovala na příchod dítěte do rodiny.

Ne, nepřipravovala, vůbec mě to nenapadlo, že bych měla něco pročítat.

Rodina I:

Já si myslím, že ne, mně to nedalo vůbec nic. Protože my jsme se v tom plácali sami a to, co se probíralo na té přípravě, jsme řešili ještě před tím. Pomáhal nám i kraj, sociální pracovnice, která nás měla na starost nám moc nepomohla. Myslím si, že když my jsme té přípravy účastnili až zpětně, že by tuhle etapu měla zastoupit sociální pracovnice a pomoci se vším, co je třeba. Takhle to bohužel nefungovalo.

Rodina J:

Já si myslím, že není na škodu tou přípravou projít, bylo to pro nás přínosné.

Několik respondentů hodnotilo přípravu kladně, přinesla jim řadu námětů k přemýšlení. Spatřovali ji jako přínosnou.

Respondenti, kteří přípravou procházeli v době, když už měli děti svěřené do pěstounské péče, nehodnotili přípravu příliš kladně. Přínosnou by ji viděli v momentě, kdyby jí procházeli před přijetím dětí do rodiny. O přípravě říkají, že témata na ní probíraná, si již sami zažili a rady, které se jim zde dostaly zpětně, se pro ně míjely účinkem.

Do jaké míry splnila příprava svoji funkci?

Rodina C a H na tyto otázky neodpovídala, jelikož přípravou neprošla.

Rodina A:

Nám byla příprava krajem uznaná, o to víc jsme pak samozřejmě sami studovali. Teď, když už jsme poznali ostatní pěstouny a máme i vlastní zkušenosti, setkali jsme se různými problémy,

tak jsme si to všechno doplnili a jsme připravení, bohužel zpětně. Ale myslím si, že teď ty přípravy, co slyším, tu svojí funkci plní. Myslím si, že je lepší čekat to horší a pak to může být lepší. Než se do toho nadšeně hrnout, a pak být rozpačití.

Rodina B:

Já jsem s tou přípravou byl spokojený, i když neprobíhala tak intenzivně. Více mi daly rozhovory a seznámení se s pěstouny, kteří už vychovávali děti v PP.

Rodina D:

Já si myslím, že na 100 %. V našem případě ano.

Rodina E:

Na 100 %. Můžeme to jen doporučit. Je to opravdu dobrý, že vám řeknou i tu negativní stránku, negativní zkušenosti. Otevřeně nám řekli, co nás čeká. Co ty děti dokážou, že od nich nemůžeme čekat vděčnost. Spousta lidí si myslí, že když jim pomůžou, že budou vděční a opak je pravdou. Ony většinou tu zlost vůči rodičům ventilují na ty pěstouny.

Rodina F:

Splnila. Hlavně říkali, to byl takový hlavní motiv, že to nebude lehký. A to je teda pravda a to je dobrý všem budoucím rodičům říkat. Nemůžou očekávat, že to bude lehké, a že to dítě bude podle jejich představ. Ty děti jsou takové raněné osobnosti.

Rodina G:

Protože neproběhla, tak to nemůžu zhodnotit. Myslím si ale, že když budeme mít nějaké problémy sociální pracovnice nám je pomůžou řešit. Doufám, že to zvládneme bez problémů.

Rodina I:

Minimálně.

Rodina J:

Byla jsem ráda, že jsem se zde dozvěděla řadu informací, mohla se na cokoli zeptat.

Respondenti, kteří přípravu hodnotili kladně, i na tuto otázku, zda příprava splnila svoji funkci, odpovídali, že na 100 %.

Ti, kteří na přípravu docházeli v době, kdy měli děti svěřené v pěstounské péči, uvádějí, že příprava pro ně měla jen minimální přínos. Více podnětný pro ně byl osobní kontakt s pěstouny a informace, které si sami vyhledávali.

Další otázka byla na zamyšlení a přinesla s sebou zajímavé postřehy pěstounů.

Co by se mělo o pěstounech vědět, ale nikdo se jich na to nezeptal?

Rodina A:

My když se spolu s ostatními pěstouny sejdeme, tak si povídáme i o našich problémech. A jedním z nich je třeba, jak zajistit hlídání pro naše děti, když my sami bychom si rádi odpočinuli. Bylo by dobré, kdyby fungovala pomoc dobrovolníků, kteří by zajistili hlídání dětí, odvoz na kroužky. S dobrovolníky je to problematické v tom, že v pěstounské péči jsou často děti s postižením, nebo specifickými problémy. Museli by projít nějakým výcvikem a navíc by museli za pěstouny dojíždět, protože většinou bydlí v okolí Plzně.

Rodina B:

Konkrétně mě nic nenapadá.

Rodina C:

Myslím si, že pěstouni dostatečně nevyužívají nabízené služby. Že ty problémy zůstávají v rodině, nemluví se o nich, tutlají to. Nevím, mám pocit, že si to každý hraje tak trochu na sebe.

Rodina D:

Není to můj případ, ale já to beru tak, že jsem dost času věnovala tomu poznávání a nasávání těch informací, abychom věděli do čeho jdeme, takže jsem pěstouny poznala. A je na nich vidět, že oni si skutečně potřebují popovídat. Potřebují ty svoje problémy s někým řešit. Ti starší pěstouni, kteří řeší s dětmi výchovné problémy, mívají sami často zdravotní problémy,

tak vím, že jim chybí respitní péče a věci s tím spojené. Víte, myslím to tak, že ten pěstoun je nezastupitelný v té rodině. Myslím si, že není domyšleno, co bude s dětmi, když pěstoun onemocní. Respitní péče by mohla tohle suplovat, že by ta maminka nemusela mít strach, když bude měsíc v nemocnici, co se bude dít. Jenže, kdo by to zajišťoval?

Rodina E:

Já osobně si myslím, že stát pěstouny neoceňuje. Myslím si, že kdyby vylepšili ty podmínky pro pěstouny, že jich bude daleko víc. Myslím si, že jsou lidi, kteří by byli ochotní vychovat i starší děti, když by ty finanční podmínky byly lepší. Že by těch dětí v DD nemuselo být tolik. Také tím, že pěstouni jsou spojení s biologickou rodinou, tak toho se spousta lidí bojí.

Rodina F:

No určitě se toho ví hrozně málo. To mi říkala právě moje dcera, říkala: „Pěstounů je málo, protože dostatečné množství jich bude teprve tehdy, když se moje děti ve škole setkají s nějakým dítětem v pěstounské péči, když já budu znát nějaké jiné pěstouny než tebe. Prostě, když jich bude tolik, že každý bude mít ve svém okolí někoho známého, kdo bude mít s tím nějakou zkušenost.“ A mělo by se vědět, že je těžký řešit pak dospívání těchto dětí, protože to si myslím, že není tak, jak to zákon stanoví. My na ně dostáváme peníze, já si myslím, že to jsou dostatečný peníze, že to stačí, ale ty peníze pak přestanou chodit (dítě dosáhne 18 let, PP skončí). A teď ta jedna maminka říkala, že má dospělého syna, který už nedostává žádné příspěvky, ale je nezaměstnaný, a teď ona už ho vlastně bere jako svého syna, to je samozřejmý. Ona nemůže říct, jsi dospělý, PP skončila, takže ho prostě živí dál, vychovává dál, snaží se, aby si nějakou tu práci našel. Ale z hlediska zákona už nemusí, a kdyby řekla, že nechce, tak on nemá kam jít. To dítě prostě nemá kam jít.

Rodina G:

Pěstouni by měli vědět do čeho jdou, a že to nebude jednoduché. Myslím si, že veřejnost toho o PP moc neví a hlavně v Plzeňském kraji PP nemá takovou tradici jako třeba na Moravě. Já osobně znám asi jenom 8 pěstounek, s kterými se setkávám v klubu Sovička.

Rodina H:

Ono to je různé. Já si myslím, že ta PP už je propagovaná dost. A co by bylo nejlepší si myslím, je ten zahraniční model profesionální pěstounské péče. Nejsem si ale jistá, jestli by to u nás fungovalo.

Rodina I:

Mělo by se vědět, že to nemají jednoduchý, a že ten stát je v tom tolik nepodporuje. Stát by se měl zajímat o to, co pěstouni potřebují a reagovat na to. Myslím si, že ti pěstouni tomu státu ušetří dost peněz, a že ten stát by jim to svým způsobem měl trošku vrátit.

Rodina J:

Já si myslím, že se zapomíná na to, že i pěstouni si potřebují odpočinout. Pro děti je důležité, aby žily v harmonické rodině, aby tam fungoval partnerský vztah. Proto by bylo dobré, kdyby bylo zajištěné hlídání dětí v době, kdy si pěstouni potřebují odpočinout. To pohlídání si myslím, že by pěstounům hodně pomohlo.

V této otázce se pěstouni rozhovořili o svých potřebách, zmiňovali se o tom, že výchova dětí je náročná. Uvítali by pomoc dobrovolníků, kteří by jim pohlídali děti a oni měli možnost načerpat nové síly či si vyřídit své záležitosti. Někteří pěstouni jsou si vědomi toho, že ve vyšším věku se mohou potýkat se zdravotními problémy, tehdy by uvítali respitní péči.

Dále se pěstouni zmiňovali o tom, jak vnímají sami sebe v pozici pěstouna, zamýšleli se nad tím, jak na ně pohlíží okolí. Někteří z nich si myslí, že stát by se měl více zajímat o potřeby pěstouny a umět na ně správně reagovat.

Další pěstounka upozorňuje na to, že v době, kdy skončí pěstounská péče, by děti měly mít možnost využít návazných služeb, které by jim v této etapě byly oporou.

Následující otázka reflektovala, s čím byli žadatelé o pěstounskou péči během přípravy spokojeni. Někteří se rozhovořili o spokojenosti v průběhu celého procesu zprostředkování pěstounské péče.

S čím jste byl během přípravy spokojen?

Rodina A:

S tím, že jsem později mohla poznat některé pěstouny osobně, seznámit se s nimi a zjistit, že i oni řešili podobné problémy jako my ze začátku. My jsme se pak seznámili s jednou pěstounkou, která je starší, tak ta nám hodně pomohla. Ta nám říkala, nebojte se toho.

Rodina B:

Ta víkendová setkání byla opravdu podnětná. Nejvíce se mi líbilo, že se člověk může setkat s pěstouny, kteří už mají zkušenosti. Sociální pracovník se na to dívá z jiného pohledu.

Rodina C:

Jsem spokojená s nabídkou služeb pro pěstouny. My v podstatě od začátku jezdíme na akce s brněnským sdružením pěstounských rodin. Tam je to velmi příjemný, taková ta výměna zkušeností, byl tam i program pro děti. Teď tady vznikl v Plzni klub Sovička, který dělá různé zájmové a volnočasové aktivity pro pěstouny. Kraj pořádá různé semináře pro pěstouny, 2x do roka dělají výjezdové pobyty, jednodenní nebo víkendové. Taky jsem spokojená se sociálními pracovnicemi, jsou příjemné. Vždycky, když k nám přijdou na návštěvu, přizpůsobí se tomu, že chodí naše malá dlouho ze školy, takže přijdou třeba až v půl pátý. Kdykoli jsem něco potřebovala, tak nám pomohly.

Rodina D:

Líbilo se mi, že ten víkendový pobyt v rámci přípravy byl hodně aktivní. Nebylo to o tom, že byste dva dny někde seděla a poslouchala jenom povídání. Byli nucení zapojit se všichni, co tam byli. Právě díky tomu se prolomily ledy, které tam samozřejmě zezačátku byly, protože tam jsme se opravdu sešli každá dvojice úplně jiná. Z jiných sociálních poměrů, z jiných původních rodin, každý úplně jiný. Ideální je, že to není velká skupina. Tady může skutečně dojít k tomu, že ty lidi si tam spolu můžou sednout a můžou zůstat nadále přáteli. Bylo tam příjemné vidět, že ten kurz není to, čím by ta příprava končila, ale že u nich máme dveře kdykoli otevřený. To bylo příjemný.

Rodina E:

S atmosférou na tom kurzu. S vedením kurzu. Dokázali i tu nejhorší situaci otočit v legraci.

Rodina F:

S vedením a osobou paní Vodičkové, líbila se mi probíraná témata. S paní Vodičkovou se stýkám i v současné době, vede poradnu pro NRP, je zde patrný její zájem o věc a léta zkušeností.

Rodina G:

Hodně se mi líbil přístup personálu kojeneckého ústavu, z kterého jsme si brali chlapečka, všechno nám vysvětlili. Také se sociálními pracovnicemi jsme byli spokojení.

Rodina H:

Byla jsem spokojená na samotném začátku s tím, že mi poradila sociální pracovnice, co je třeba zařídit, vyplnit.

Rodina I:

Příprava jako taková nám moc nedala, spíše nám pomáhal kontakt s ostatními pěstouny. S těmi jsme se ale seznámili až v době, kdy už jsme většinu problémů překonali.

Rodina J:

Líbilo se mi, že jsem se zde mohla seznámit s dalšími žadateli.

Pěstouni se často se shodovali v tom, že se jim líbila samotná příprava, její průběh, atmosféra. Byli spokojeni s přístupem lidí, kteří ji vedli. Dále se jim líbila možnost seznámit se s dalšími žadateli, navázat a udržovat s nimi kontakt i po skončení přípravy.

Další respondentka je spokojená s nabídkou služeb pro pěstouny, jiný respondent uvedl, že se mu velmi líbí víkendové pobyty pro pěstounské rodiny, které pořádá krajský úřad. Líbí se mu, že se zde může sejít s ostatními pěstouny, společně si popovídat, vyměnit si zkušenosti, které s pěstounskou péčí a výchovou dětí mají.

Několik respondentů je spokojeno s prací sociálních pracovnic, hodnotí je jako milé a ochotné.

U respondentů jsem také zjišťovala, s čím byli během přípravy nespokojeni, co se jim nelíbilo v jejím průběhu. Uvedené odpovědi nabízí možnost zapracovat do budoucna na odstranění těchto nedostatků.

S čím jste byl během přípravy nespokojen?

Nespokojených respondentů nebylo mnoho. Většinou byli nespokojeni ti, co začali na přípravu docházet až v době, kdy měli dítě v pěstounské péči. Stěžovali si na to, že bylo obtížné oboje skloubit dohromady, zvlášť když se jednalo o malé děti. Tato nespokojenost by již měla být vyřešena, protože novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí stanovuje, že příprava je podmínkou pro odborné posouzení žadatelů. Tudíž tato situace nemůže nastat.

Dále si někteří žadatelé stěžovali na to, že příprava probíhala dohromady pro žadatele o pěstounskou péči a žadatele o adopci.

Rodina F k tomu uvádí:

„Ta příprava probíhala společně pro žadatele o osvojení i o pěstounskou péči. Což si myslím, že nebylo dobře, protože ti rodiče, co žádali o adopci byli takoví zaražení, ti neměli žádnou otázku, ti se na nic nezeptali. Já se pořád hlásila, myslím si, že je v tom rozdíl mezi tou adopcí a pěstounstvím. Nikdo z nich neměl děti, zatímco pěstouni, už většinou nějaké děti mají a chtějí nějaké další přibrat do party. Podle mě to školení mělo být rozdělený, jenomže asi v tu dobu nebylo dost žadatelů o pěstounskou péči, takže to probíhalo dohromady. Nelíbil se mi postoj adoptivních rodičů, přišlo mi, že oni tam sedí jen z povinnosti, to mi bylo líto. Celá skupina se tam obtížně vytvářela, tak nějak to nefungovalo, nevytvořil se kolektiv.“

V Plzeňském kraji probíhají v současné době přípravy odděleně. Organizace, zajišťující přípravu, si rozdělily žadatele nejen podle toho, o jaký typ náhradní rodinné péče žádají, ale také podle bývalých okresů.

Někteří respondenti pojali otázku „s čím jste byli nespokojeni?“ komplexněji a posuzovali ji z delšího časového hlediska, vztáhli ji i na období, kdy měli děti svěřené v pěstounské péči.

Jeden z respondentů byl nespokojen se zdlouhavým soudním řízením. Rodina B k tomu uvádí: *„V celém tom procesu, jediný, co se mi nelíbilo, že dlouho trvalo než proběhlo soudní řízení, protože já jsem potom z platu musel táhnout rodinu, která měla 7 členů. Vyřizování dávek trvalo půl roku, takže se pamatuji, že jsem z toho moc nadšený nebyl. Takhle, myslím si, že člověk, který se rozhodne pro pěstounskou péči, by měl mít nějakou finanční rezervu předem vytvořenou, protože to bylo po finanční stránce dost nepříjemné. Nicméně, jak už se potom ty dávky spustily, tak to bylo bez problémů.“*

Další respondentka byla nespokojená s prací sociálních pracovnic, od kterých se její rodině nedostalo takové pomoci, jakou si ona přála. Rodina H o této zkušenosti říká: *„Nejvíc mi vadilo, že v době, kdy jsem byla nemocná, jsem neměla jistotu, že děti zůstanou v mojí péči. Sociálka to nechala všechno na mně a nepomohla mi.“*

Z toho je patrné, že určité životní situace, které mohou v pěstounské péči nastat, nejsou dostatečně ošetřeny. Nejsou zajištěné návazné služby pro pěstouny, respitní péče, pomoc dobrovolníků apod. Popřípadě pokud tyto služby pro pěstouny existují, jejich pokrytí není dostatečné. Z výše uvedeného vyplývá, že v této oblasti má pěstounská péče rezervy.

Následující otázka sebou přináší zajímavé náměty na vylepšení v průběhu zprostředkování náhradní rodinné péče.

Co byste uvítal jako příští žadatel o pěstounskou péči?

Uvádím, některé výpovědi respondentů.

Rodina A:

Uvítala bych, aby ještě před tím, než vám budou děti svěřené do PP, bylo možné vše rozebrat s psychologem, připravit se na to, co všechno se může stát, protože tohle vám nikdo neřekne. Přestože v požadavkách uvedete, že chcete zdravé dítě, může se pak ukázat, že zdravé není, tak jste takoví rozpačití.

Rodina B:

Myslím si, že budoucí žadatelé by se měli připravit na nejhorší situace, které mohou nastat. Tady je opravdu nejlepší, když si člověk popovídá s lidmi, kteří jsou zkušenější, měli děti v pěstounské péči, vychovali je. V knížkách je to všechno pěkně napsaný, ale když potom člověk nepočítá s těmi dost tvrdými nepříjemnostmi, tak je to poněkud skličující. Bylo by dobré krom klasických situací také namodelovat, jak se chovat, když dítě chodí za školu místo do školy, když dítě začne krást. Situace, které se mohou objevit v pěstounských rodinách.

Rodina C:

Myslím si, že je třeba ty rodiny připravit i na určitý nezdar ve výchově. Aby na to byli připravení a nepřekvapilo je to. Aby ti rodiče potom nebyli zklamaní a neobjevily se zde výčitky vůči tomu dítěti. Vycházím ze zkušeností, které jsem načerpala v knížkách a také z diskuzí klubu, který pořádá besedy, tam bývají náhradní rodiče hodně zklamaní pubertou dětí.

Rodina G:

Větší kontakt s rodinami, které už vychovávají děti v PP. A také bych uvítala větší otevřenost v informacích o dětech, jaké mohou mít problémy.

Rodina H:

Od té doby, co jsem podávala žádost já, už uplynula dlouhá doba, takže si myslím, že v tomhle ohledu zde zlepšení určitě proběhla. Co jsem slyšela od známých, tak děti šly do PP a za 3 měsíce se chtěly vrátit zpět do DD, protože nebyly spokojené s tím, že v PP nemají takové možnosti jako měly v DD. Ta rodina jim nemohla dát tu možnost, jakou měly v DD, že jezdily 2x za prázdniny k moři atd. To si myslím, že je špatně, že ty děti upřednostňují materiální zajištění před rodinou. Je to špatně nastavené!

Rodina I:

Uvítala bych lidský přístup, ten pocit, že v tom nejste sami, že ty pěstounské rodiny jsou a fungují. Být seznámen s tím, že to přináší to dobré, ale být seznámen i s negativy. Aby na to

byl člověk dopředu připravený. Také by bylo dobré, kdyby se ti žadatelé setkali už s pěstounskými rodinami, které fungují.

Zde se většina pěstounů shodla na tom, že je třeba mluvit s žadateli i o negativech pěstounské péče. Připravit je dopředu na to, že to nebude vždy lehké a jednoduché. Upozornit je na to, jaké situace mohou nastat např. kontakt s biologickou rodinou dítěte, dospívání dítěte a s ním spojené výchovné problémy.

Někteří by uvítali větší kontakt s psychologem, více si pohovořit o konkrétním dítěti, které přijímají do pěstounské rodiny. Zde pěstouni apelují na to, aby o dětech dostávali pravdivé informace, nic jim nebylo zatajováno.

Někteří by si přáli, aby bylo možné si během přípravy namodelovat určité situace, které mohou nastat a na nich si nacvičit, jak se v nich chovat, jak reagovat.

Dále by uvítali kontakt s pěstouny, kteří děti již vychovávají v pěstounské péči, mít možnost si s nimi popovídat a načerpat zkušenosti.

7. 4 Pohled sociálních pracovnic Krajského úřadu v Plzni

Na krajském úřadě jsem si domluvila setkání s psycholožkou a sociální pracovnicí, které jsou v kontaktu s žadateli o pěstounskou péči v průběhu psychologického vyšetření a podílejí se na odborném posuzování žadatelů, jsou součástí poradního sboru, který rozhoduje o zařazení do evidence žadatelů vhodných stát se pěstouny.

Od nich jsem získala informace o tom, jaký průběh má proces prověřování a jaké organizace zajišťují přípravu v Plzeňském kraji. Také o tom, k jakým změnám v oblasti zprostředkování náhradní péče došlo. Zajímala jsem se také o to, jak se dívají na oblast náhradní rodinné péče v Plzeňském kraji, s čím jsou spokojeny i naopak jaké vidí nedostatky.

Obě se shodují na tom, že v Plzeňském kraji nejsou dostatečně pokryty následné služby pro pěstouny. Tyto služby poskytuje především Salesiánské středisko dětí a mládeže, kojenecké ústavy a nově Poradna pro náhradní rodinnou péči v Plzni. Jedná se především o poradenství.

Jsou si vědomy toho, že v Plzeňském kraji chybí dlouhodobá práce s rodinami, které vychovávají děti v pěstounské péči. Problémy, které se mohou v pěstounských rodinách

objevit, jsou často řešeny až v době, kdy nastanou. Není sestaven plán práce s rodinou. Chybí terénní služby.

V dřívějších letech se v oblasti následných služeb v Plzeňském kraji angažovalo pražské občanské sdružení Rozum a Cit, které navazovalo spolupráci s konkrétními pěstounskými rodinami. Tato spolupráce již v současné době není navázána.

Další slabou stránkou, o které pracovnice krajského úřadu hovořily, je ekonomická situace některých pěstounských rodin. Nejsou ošetřené některé životní situace, např. když jeden z pěstounů přijde o práci a stane se nezaměstnaným, nebo onemocní. V takovýchto situacích se rodina může potýkat s finančními problémy.

Dále se zmínily o tom, že většina pěstounských rodin se nachází v okolí Plzně, bydlí v menších městech a vesnicích. Služby, které jsou jim nabízeny, se nacházejí přímo v Plzni, je nutné za nimi dojíždět. Služby proto nebývají tolik využívané právě z tohoto důvodu.

Jelikož pěstounská péče v Plzeňském kraji nemá vytvořenou tradici a pěstouni k ní přistupují s obavami, uvítal by krajský úřad větší propagaci nejen pěstounské péče, ale celého systému náhradní rodinné péče.

7. 5 Celkové zhodnocení

Do rozhovorů, které zjišťovaly zkušenosti žadatelů o pěstounskou péči s přípravou a procesem prověřování v Plzeňském kraji, se zapojilo 10 respondentů. Na toto téma jsem si povídala také s pracovnicemi Krajského úřadu v Plzni.

Rozhovor jsem vedla s těmi respondenty, kteří prošli přípravou a procesem prověřování a v současné době vychovávají děti v pěstounské péči. Škála respondentů je velmi různorodá z časového hlediska, kdy byli v rozhovorech zastoupeni žadatelé, kteří byli prověřováni v období let 1995 – 2008.

V oblasti procesu prověřování jsem u respondentů zjišťovala, jak proces prověřování zpětně hodnotí, zda se během něj objevil okamžik, který shledávali obtížným. A dále také zda mají nějaká doporučení co by se mohlo v prověřování zlepšit.

Z rozhovorů vyplynulo, že většina dotazovaných proces prověřování hodnotí kladně a v jeho průběhu se nesetkala s ničím, co by jim bylo nepříjemné. I přes kladné ohlasy na

proces prověřování se objevilo i několik nespokojených respondentů. Jeden uvedl, že nebyl spokojen s přístupem psycholožky, která se podílí na psychologickém vyšetření, jež je součástí procesu prověřování. Další byl rozpačitý z jednání revizního lékaře během procesu prověřování. Poslednímu respondentovi se nelíbil neprofesionální přístup sociální pracovnice příslušného obecního úřadu.

Většina z dotazovaných se shodla na tom, že v průběhu prověřování byl pro ně nejdůležitější osobní přístup všech pracovníků, s kterými přišli do kontaktu. Jedná se o sociální pracovnice obecního úřadu a krajského úřadu, psychologa, revizního lékaře, pracovníky kojeneckého ústavu či dětského domova a další pracovníky, kteří se podílejí na zprostředkování náhradní rodinné péče.

Dále by respondenti uvítali možnost setkat se během procesu prověřování, popřípadě přípravy, s ostatními pěstounskými rodinami.

V oblasti odborné přípravy jsem se zajímala především o to, které organizace přípravu v Plzeňském kraji zajišťují. Jaký je její rozsah, forma, průběh. S respondenty jsem si povídala o tom, jak přípravu vnímali, jaké během ní měli pocity. Co se jim v ní nedostávalo. Jak ji zpětně hodnotí a zda si myslí, že pro ně byla v příštích letech přínosem. S čím byli během přípravy spokojeni, ale také nespokojeni. Co by uvítali jako příští žadatelé, zda mají nějaké náměty a doporučení na zlepšení.

Respondenti, s kterými jsem vedla rozhovor, většinou absolvovali odbornou přípravu v Poradně pro mezilidské vztahy a rodinu v Plzni nebo v Salesiánském středisku pro děti a mládež v Plzni. Obě přípravy měli skupinovou formu a byly určené, jak pro žadatele o pěstounskou péči, tak pro žadatele o adopci. Žadatelé se účastnili většinou odpoledních sezení, na kterých se diskutovalo s odborníky nad danými tématy. Součástí přípravy byla také návštěva dětského domova či kojeneckého ústavu. Součástí přípravy v Salesiánském středisku byl kromě výše zmíněných aktivit také víkendový pobyt.

Jedna žadatelka by do přípravy zahrnula několik témat, kterých se jí v přípravě nedostávalo. Jedná se o lékařské a právní hledisko.

Proběhlou přípravu většina respondentů hodnotila kladně, s jejím průběhem a pracovníky, kteří ji organizovali, byli spokojeni. Nejvíce byli spokojeni s přístupem

pracovníků a s tím, že měli možnost se během přípravy seznámit s žadateli a udržovat s nimi kontakt i v dalších letech.

Dotazovaní, kteří přípravou procházeli až v době, kdy měli děti svěřené do pěstounské péče, byli v hodnocení přípravy rozpačití. Většinou se zmiňovali o tom, že pro ně příprava měla pouze minimální přínos a většinu informací si museli zjišťovat a nacházet sami. Tento nedostatek je již odstraněn, jelikož se absolvování odborné přípravy stalo podmínkou pro posuzování žadatelů, kteří se zařadí do evidence vhodných žadatelů o pěstounskou péči.

V průběhu přípravy by žadatelé uvítali, aby byli seznámeni také s negativy náhradní rodinné péče, a aby jim později byli o dětech sdělovány pravdivé informace. Uvítali by také možnost, nacvičit si modelové situace, které mohou později při výchově dětí nastat. Nejvíce důležitý pro ně byl osobní kontakt s pěstounskými rodinami, ten doporučují všem žadatelům, kteří o pěstounské péči uvažují nebo již mají podanou žádost.

Na otázku co by se mělo o pěstounech vědět, se zmiňují o svých potřebách. Přáli by si, aby se stát zajímal o jejich potřeby a uměl na ně správně reagovat. Jedná se zejména o nabídku respitní péče. Výchova dětí v pěstounské péči je náročná, pěstouni si potřebují odpočinout, využili by krátkodobé pohlídání dětí. Někteří pěstouni se zmiňují o tom, že chybí návazné služby pro děti, pro které dosažením 18. roku věku pěstounská péče skončí. Řada pěstounů si myslí, že v oblasti náhradní rodinné péče by se měla více využívat pomoc dobrovolníků.

8. Metodický pokyn

Výpovědi respondentů se pokusím zohlednit v návrhu metodického pokynu zaměřeného na odbornou přípravu žadatelů o pěstounskou péči. Jedná se o návrh, který je založený na osobních výpovědích pěstounů, kteří již přípravou prošli a tudíž mohou poskytnout zpětnou vazbu, sdělit s čím byli spokojeni či naopak nespokojeni, co se jim v přípravě nedostávalo, co by zlepšili apod.

8. 1 Návrh metodického pokynu pro přípravu

Tento návrh vychází z výpovědí respondentů v Plzeňském kraji a nelze jej tudíž srovnávat s metodickým doporučením MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče.

V návrhu zohledňuji zkušenosti respondentů s přípravou, jejich náměty a připomínky. Návrh metodického pokynu může posloužit jako námět pro zlepšení v určitých oblastech přípravy pro pracovníky Krajského úřadu v Plzni a pro organizace podílející se na tvorbě a pořádání příprav v Plzeňském kraji.

Cíl odborné přípravy

Odborná příprava se bude snažit naplnit cíle, kterými jsou:

- poskytnutí pravdivých informací o procesu zprostředkování NRP; prohloubení znalostí a dovedností
- vyjasnění představ žadatelů o tom, zda jejich rozhodnutí přijmout dítě do pěstounské péče je správné
- získání náhledu na osobnost žadatele, seznámení s jeho rodinou, navázání vzájemné spolupráce

Forma odborné přípravy

Z výpovědí respondentů je patrné, že skupinová práce v rámci přípravy pro ně byla obohacující. Nejvíce oceňovali možnost seznámit se s ostatními účastníky, vzájemně sdílet své pocity, společně diskutovat a navázat přátelství s osobami, které jsou ve stejné situaci.

Kromě skupinové práce by žadatelé také uvítali individuální konzultace s odborníky a psychology.

Struktura odborné přípravy

Odbornou přípravu bych rozvrhla do několika odpoledních setkání, po kterých by následovalo setkání víkendové. Odborná příprava by v sobě zahrnovala také návštěvu dětského domova.

Z časového hlediska je odborná příprava rozložena do 46 hodin. Pokud účastníci využijí možnost individuálních konzultací po ukončení přípravy, je časová náplň 48 hodin. Každé odpolední setkání je rozloženo do 5 hodin. Návštěva zařízení v sobě zahrnuje možnost navštívit kojenecký ústav a dětský domov, při každé návštěvě se počítá s 3 hodinami. Víkendové setkání, které probíhá od pátku do neděle, zahrnuje 20 hodin.

Skupina by neměla být příliš velká, navrhovala bych ji omezit maximálně pro cca 6 – 7 párů, s možností zařadit do skupiny i jednotlivce, kteří žádají o pěstounskou péči.

Pro vedení odborné přípravy bych volila dvojici muže a ženu, kteří by skupinu účastníků provázeli celým průběhem. Stálost vedoucích skupiny je velmi důležitá pro bližší navázání spolupráce a otevřenost práce ve skupině. V rámci jednotlivých bloků by se přípravy účastnili také další odborníci, kteří by přednášeli o různých tématech.

• *Úvodní setkání*

Cílem prvního setkání by bylo seznámení účastníků nejen mezi sebou, ale také s vedoucími, kteří je budou přípravou provázet. V samotném úvodu by si skupina měla vytyčit pravidla práce ve skupině, seznámit se s tím, co účastníky čeká, co je cílem přípravy.

Účastníci by také měli mít možnost zeptat se na to, co jim není jasné, získat informace o tom, v které části procesu zprostředkování se nacházejí, co je bude čekat.

Pro další společnou spolupráci je důležité, aby vedoucí účastníky informovali o tom, jakou oni zaujímají roli v procesu zprostředkování. Je důležité, aby byl navázaný vztah založený na důvěře. Účastníci by neměli mít pocit, že jsou sledováni a tím jakkoli svazováni ve svém chování a projevování.

V úvodním setkání by účastníci sdělili, jaká mají očekávaní od přípravy, co si přejí

dozvědět apod. Tato očekávání by byla zaznamenána a porovnána při posledním setkání. Na konci přípravy by účastnicí popřípadě vedoucí měli možnost zhodnotit, nakolik se jim povedlo tato očekávání naplnit.

• *2. setkání*

Má formu odpoledního bloku a je koncipováno do 5 hodin. Skupina se v rámci setkání sejde s odborníky z oblasti sociálně-právní ochrany dětí a náhradní rodinné péče. Formou přednášky a následné diskuse jsou účastníkům nastíněna témata: proces zprostředkování NRP, formy NRP, rodina, osobní historie dítěte.

• *3. setkání*

Má stejnou podobu i rozsah jako druhé setkání. Tohoto setkání se zúčastní psycholog, který účastníky seznámí s psychickou deprivací dítěte, jejími projevy a možnostmi, jak na ni reagovat. Lékař účastníky seznámí s nejrůznějšími onemocněními dítěte, které si mohou děti přinášet s sebou do rodiny. Právník podá informace o tom, jak bude probíhat soudní řízení, jaká jsou práva a povinnosti pěstounů, co bude potřeba zařídit apod.

Odpolední setkání jsou zaměřena více teoreticky, v rámci víkendového setkání budou mít účastníci možnost ověřit si získané znalosti v praxi. V rámci přípravy je upřednostňována práce v menších skupinkách, častější diskuse, uvolňovací a zahřívací techniky a nácvik konkrétních dovedností.

• *Víkendové setkání*

Je koncipováno jako pobytové setkání účastníků spolu s vedoucími přípravy a dalšími odborníky. Pobyt probíhá od pátku do neděle a je rozdělen do dopoledních a odpoledních bloků. Čas mezi bloky mohou účastníci strávit dle svého uvážení. Z časového hlediska odborné přípravy je započítávána jen práce v blocích, která činí 20 hodin.

Víkendového setkání se mohou účastnit také děti žadatelů, pro které je připraven doprovodný program. V rámci jednoho bloku se děti zapojí do práce ve skupině, vedoucí přípravy a další odborníci mají možnost sledovat, jak rodina funguje, jak si její členové rozumějí.

Témata víkendového setkání jsou zaměřena na:

- příprava na setkání s biologickou rodinou dítěte, kontakt s biologickou rodinou
- převzetí dítěte do rodiny (začlenění, kontakt s novými členy rodiny)
- kontakt s pěstounskou rodinou, která vychovává děti v pěstounské péči – seznámení se s rodinou (možnost diskuse a otázek)

Víkendové setkání nabízí účastníkům poznat sebe sama, ostatní členy a získat potřebné znalosti a dovednosti, které mohou dále upotřebit.

• *Návštěva zařízení*

Součástí odborné přípravy je návštěva zařízení, z kterých přicházejí děti do pěstounské péče. Je důležité, aby byli účastníci seznámeni s tím, v jakém zařízení dítě vyrůstalo před tím, než přijde do nové rodiny. Prostřednictvím této návštěvy mohou účastníci nahlédnout do tohoto prostředí, seznámit se s chodem zařízení. Přínosné je také pohovořit si s personálem zařízení, psychologem či vedením zařízení. Díky této návštěvě si účastníci propojí získané poznatky v praxi.

• *Závěrečné setkání*

Na tomto setkání by měl být prostor pro zodpovězení posledních otázek, vyjasnění nejasných informací, zhodnocení původních očekávání účastníků. Dále by vedoucí kurzu měli shrnout témata, o kterých bylo hovořeno, zhodnotit, jak se jim ve skupině pracovalo, nastínit účastníkům co je čeká po absolvování odborné přípravy.

V rámci přípravy je přínosné získat zpětnou vazbu od samotných účastníků např. formou krátkého dotazníku. Dotazník by měl sledovat:

- ověření získaných znalostí – část dotazníku by se zaměřovala na porozumění probíraným tématům (oblast náhradní rodinné péče, potřeby dítěte, právní minimum…)
- oblast pocitů – v této části dotazníku by byl prostor pro zpětnou vazbu od účastníků, jak se v rámci přípravy cítili, jak se jim ve skupině pracovalo
- zhodnocení přípravy – v této části dotazníku by účastníci zhodnotili rozsah, formu práce, vedení kurzu a přínos do dalších let

- spokojenost X nespokojenost – prostor pro vlastní vyjádření účastníků
- náměty a doporučení – vedení přípravy uvítá prostřednictvím dotazníku také nové tipy na zlepšení přípravy co se týká např. nových témat, formy práce, rozsahu přípravy, vedení

Dotazník by měl být anonymní. Forma dotazníku může být kombinovaná, v jedné jeho části by účastníci měli možnost vybírat z předem připravených odpovědí, v jiné části dotazníku by měli prostor pro vlastní vyjádření.

Zpětná vazba od účastníků by byla přínosná pro organizaci, která pořádá odbornou přípravu. Prostřednictvím dotazníku by se jim dostalo pohledu samotných účastníků, jak oni přípravu vnímají, co se jim líbilo, či co se jim v ní nedostávalo. Nové náměty a doporučení účastníků by mohly posloužit k zamyšlení, co je možné vylepšit.

Prostřednictvím informací získaných z dotazníků mohou pracovníci krajského úřadu také hodnotit práci daných organizací.

Navázání spolupráce po ukončení přípravy

Účastníkům odborné přípravy by mělo být zdůrazněno, že absolvováním přípravy pro ně spolupráce s odborníky nekončí, ale naopak začíná. Mělo by jim být vysvětleno, jaké služby jsou jim k dispozici a na koho se mohou obrátit v případě jakýchkoli problémů či nejasností.

Jako velmi důležité spatřuji udržování kontaktu se sociální pracovnicí obecního úřadu obce s rozšířenou působností i v rámci přípravy, kterou zajišťuje krajský úřad, respektive organizace jím pověřené. Tento kontakt je potřebný pro další spolupráci s rodinou, pokud bude navázaný vztah založený na důvěře a spolupráci, bude se rodina na pracovnici obracet beze strachu při řešení obtížných situací.

S rodinou by se mělo po absolvování přípravy dále pracovat, zejména v době, kdy přijímá dítě do pěstounské péče. Sociální pracovnice by měla společně s rodinou zpracovat plán obsahující cíle jejich spolupráce. A při dalších setkáních s rodinou se k němu vracet a průběžně hodnotit, jak se jej daří naplňovat.

Pěstouni by měli mít možnost využívat nabídky služeb pro ně určených. Do těchto služeb patří zejména odborné poradenství, volnočasové aktivity pro děti, přednášky a besedy

pro náhradní rodiče. Z výpovědí respondentů je patrné, že by ocenili také nabídku respitní péče.

Tyto služby bych doplnila o činnost dobrovolníků, kteří by mohli zajišťovat pořádání akcí pro děti, letní tábory.

S ohledem na to, že vykonávání pěstounské péče je velice náročná činnost, bych navrhovala, aby byli pěstouni i v následujících letech dále vzdělávání v této oblasti.

Jak pěstouni uváděli v rozhovorech, osobní kontakt s pěstounskými rodinami je pro ně velmi důležitý. Svépomocné skupiny jsou dobrým místem pro to, aby zde vzájemně sdíleli své pocity a mohli si společně popovídat.

Závěr

Cílem diplomové práce bylo zjistit, jaké jsou zkušenosti žadatelů o pěstounskou péči s přípravou a procesem prověřování v Plzeňském kraji a na základě zjištěných zkušeností navrhnout metodický pokyn, jak postupovat při přípravě žadatelů o pěstounskou péči.

Zkušenosti žadatelů byly zjišťovány prostřednictvím rozhovorů s 10 respondenty, kteří prošli procesem prověřování a přípravou a v současné době vychovávají dítě nebo děti v pěstounské péči. Jednalo se o zmapování procesu prověřování v Plzeňském kraji, kdy bylo sledováno k jakým změnám v průběhu let došlo, jak se žadatelé v tomto procesu cítili, zda jim bylo něco nepříjemné, či co by si přáli zlepšit.

Z výpovědí respondentů je patrné, že někteří z nich by při prověřování ocenili osobnější přístup pracovníků, s kterými přicházejí během prověřování do kontaktu. Jedná se především o podporu a ochotu sociálních pracovnic na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností. Dále by respondenti uvítali více porozumění a projeveného zájmu od psychologa, s kterým přicházejí do kontaktu při psychologickém vyšetření na krajském úřadě. Nejvíce vyzdvihují právě osobní přístup pracovníků, který je pro ně hodně důležitý v momentě, kdy stojí na začátku svého rozhodnutí stát se pěstouny.

V námětech, co by se mohlo v procesu prověřování zlepšit, velká část respondentů uvedla, že by jako noví žadatelé uvítali osobní kontakt s již existujícími pěstounskými rodinami, přáli by si mít možnost seznámit se s pěstouny a poznat, jak taková rodina funguje. Někteří z respondentů by se také nebránili tomu, aby se v procesu prověřování mluvilo i o negativech pěstounské péče, aby byli o všem pravdivě informováni a nic jim nebylo zakrýváno.

Prostřednictvím rozhovorů byly u respondentů zjišťovány také jejich osobní zkušenosti s odbornou přípravou v Plzeňském kraji. Zajímala jsem se o to, jakou měla příprava formu a rozsah, které organizace ji zajišťovaly a zda byli s jejím obsahem respondenti spokojeni a zda pro ně byla v příštích letech přínosem či naopak. Uvítala jsem také náměty od respondentů, co by si přáli zlepšit, jaká témata by do přípravy doplnili.

Odborná příprava pro žadatele o pěstounskou péči v Plzeňském kraji probíhá od platnosti zákona č. 359/1999 o sociálně-právní ochraně dětí, dříve ji zajišťovala Poradna pro

rodinu, manželství a mezilidské vztahy v Plzni a Salesiánské středisko dětí a mládeže v Plzni. V současné době ji zajišťuje Poradna pro náhradní rodinnou péči v Plzni.

Výše oslovení respondenti v Plzeňském kraj byli prověřování v letech 1996 – 2008. Toto široké časové rozpětí umožňuje vzájemné porovnání jejich výpovědí a lze také vysledovat řadu změn, ke kterým v průběhu let došlo. Některé tyto změny vycházejí z novely zákona o sociálně-právní ochraně dětí a metodického doporučení MPSV č. 7/2009, jiné ze zkušeností, které načerpaly plzeňské organizace podílející se na vedení odborné přípravy.

Respondenti, kteří přípravou neprošli, nebo ji absolvovali v samých počátcích jejího zavedení do praxe, byli při hodnocení odborné přípravy rozpačití, nebyli si jistí, zda pro ně byla v příštích letech přínosem. Naopak respondenti, kteří absolvovali odbornou přípravu v nedávné době, především pod vedením Salesiánského střediska, byli s průběhem velmi spokojeni, hodnotili ji kladně.

Nové náměty a připomínky od respondentů jsem zapracovala do návrhu metodického pokynu. Ten zohledňuje, jak by se mělo postupovat při vedené odborné přípravy. Návrh vychází z osobních výpovědí respondentů a pracovnic krajského úřadu v Plzni. Může posloužit jako námět pro zlepšení v oblasti procesu prověřování a přípravy v Plzeňském kraji.

Uvedené zkušenosti žadatelů o pěstounskou péči s procesem prověřování a přípravou jsou zpětnou vazbou především pro sociální pracovnice oddělení sociálně-právní ochrany dětí v Plzni a další pracovníky, kteří s žadateli o pěstounskou péči přicházejí během prověřování a přípravy do kontaktu.

Práce nabízí zhodnocení situace v oblasti pěstounské péče v Plzeňském kraji. Z tohoto zhodnocení lze vycházet při hledání nových námětů pro zlepšení práce s pěstounskými rodinami. Práce ukazuje také pohled pěstounů, jak oni vnímají svět kolem sebe a lidi, s kterými přicházejí do kontaktu, jaká jsou jejich přání a potřeby. Tento pohled může být námětem i inspirací k zlepšení nabídky služeb pro pěstouny.

Byla bych ráda, kdyby tato diplomová práce přispěla k zlepšení pozice pěstounů v Plzeňském kraji.

Resumé

Diplomová práce v úvodu upozorňuje na důležitost rodiny pro dítě. V dalších kapitolách popisuje systém náhradní rodinné péče, více se zaměřuje na pěstounskou péči. Popisuje jednotlivé formy pěstounské péče a nabízí přehled zákonných norem, které se k pěstounské péči vztahují. Následující kapitola pak konkrétně popisuje přípravu a proces prověřování žadatelů o pěstounskou péči. V závěru práce jsou zhodnoceny zkušenosti žadatelů s přípravou a procesem prověřování v Plzeňském kraji. Ty jsou pak zohledněny v návrhu metodického pokynu, jak postupovat při přípravě žadatelů o pěstounskou péči v Plzeňském kraji.

Resumé (English)

In the introduction, diploma thesis deals with the importance of a family for an infant. In further chapters, system of alternative parenting is described with the concentration on foster care. Particular forms of foster care are described and a list of rules of law in the relation to foster care are presented. Following chapter describes in detail foster parent licensing, including verification and preparation of foster care applicants. In the conclusion of the thesis, I devote to an evaluation of experience concerning the foster parent licensing, including verification and preparation of particular foster care applicants in Plzeň Region.

Seznam použité literatury

Odborná literatura

Bubleová, V. a kol.: *Průvodce Náhradní rodinnou péčí.* Středisko Náhradní rodinné péče, Praha 2010

Disman, M.: *Jak se vyrábí sociologická znalost.* Nakladatelství Karolinum, Praha 2006

Dohnalová, R., Hrubá, K. Kloub, J., Kristová, V.: *Zpráva o vývoji práv dětí v ČR v letech 2003 – 2005.* Liga lidských práv, Praha 2005

Hofrová, V., Rotreklová, E.: *Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů.* TRIADA, Brno 2009

Hortová, M. : *Cesty k pravému rodičovství.* Sociální práce 2/2003, Asociace vzdělavatelů v sociální práci, Brno 2003

Christenson, B.L., & McMurtry, J.: *A longitudinal evaluation of the preservice training and retention of kinship and nonkinship foster/adoptive families one and a half years after training.* Child Welfare*, 2009*

Jandourek, J.: *Sociologický slovník.* Portál, Praha 2001

Králíčková, Z.: *Instituty náhradní rodinné péče.* Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Brno 2009

Kovařík, J.: *Náhradní rodinná péče v praxi.* Portál, Praha 2004

Langmeier, J., Matějček, Z.: *Psychická deprivace v dětství.* Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1963

Matějček, Z.: *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny.* Portál, Praha 1999

Matějček, Z., Bubleová, V., Kovařík, J.: *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace.* Psychiatrické centrum, Praha 1997

Matoušek, O.: *Rodina jako instituce a vztahová síť.* Sociologické nakladatelství, Praha 1997

Matoušek, O.: *Ústavní péče.* Sociologické nakladatelství, Praha 1999

Matoušek, O.: *Metody a řízení sociální práce.* Portál, Praha 2003a

Matoušek, O.: *Slovník sociální práce.* Portál, Praha 2003b

de Singly, F. : *Sociologie současné rodiny.* Portál, Praha 1999

Svobodová, M., Vrbovská, P., Bártová, D.*: Zpráva o stávajícím stavu náhradní rodinné péče o děti a mládež bez rodinného zázemí v ČR (2001).* Sociální práce 2/2003, Asociace vzdělavatelů v sociální práci, Brno 2003

Škoviera, A.: *Dilemata náhradní výchovy.* Portál, Praha 2007

Vaculík, M., Ježek, S., Wortner, V.: *Základní pojmy z metodologie psychologie.* Masarykova univerzita, Brno 2006

Výrost J., Slaměník I. : *Aplikovaná sociální psychologie I.* Portál, Praha 1998

Zákony a doporučení

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí

Metodické doporučení MPSV č. 7/2009 k odbornému posuzování žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče

Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči

Závěrečná doporučení Výboru pro práva dítěte: Česká republika, 2003

Internetové zdroje

Adopce. 2010. *Pěstounská péče.* [online] [cit. 4.2. 2010] Dostupné z: <http://www.adopce.com/beta/adopce/pp.php?stranka=11>

Department of children and family services. 2010. *Foster care.* [online] [cit. 30.6. 2010] Dostupné z: <http://www.state.il.us/dcfs/foster/index.shtml>

Foster family coalition. 2010. *Trainining opportunities.* [online] [cit. 25.4. 2010] Dostupné z: <http://www.ffcnwt.com/index_files/Page314.htm>

Child Welfare League of America. 2010. *The PRIDE program.* [online] [cit. 25.4. 2010] Dostupné z:<http://www.cwla.org/programs/trieschman/pride.htm>

Child Welfare Partnership. 2010. *Foster family training.* [online] [cit. 29.6. 2010] Dostupné z:<http://www.icwpartnership.org/resource/>

Jelínková, R. 2010. *Výbor OSN pro práva dětí kritizoval naplňování dětských práv v České republice.* [online] [cit. 10.5. 2010] Dostupné z: <http://www.llp.cz/cz/tiskove-zpravy/vybor-osn-pro-prava-deti-kritizoval-naplnovani-detskych-prav-v-ceske-republice-z20>

Krajský úřad Plzeňského kraje. 2010. *Zprostředkování náhradní rodinné péče.* [online] [cit.1.3. 2010] Dostupné z: <http://www.kr-plzensky.cz/article.asp?itm=38009>

Máma táta. 2010. *Čo to je program PRIDE?.* [online] [cit. 15.3. 2010] Dostupné z: <http://www.mamatata.sk/index.cfm?module=Article&page=ShowArticle&ArticleID=2323>

MPSV. 2009. *Národní akční plán k transformaci a sjednocení systému péče o ohrožené děti na období 2009 až 2011.* [online] [cit. 30.4. 2010] Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7440/NAP.pdf>

Salesiánské středisko dětí a mládeže. 2010. *Náhradní rodičovská péče.* [online] [cit.18.4.2010] Dostupné z: <http://www.sdbplzen.cz/nahradni-rodicovska-pece-nrp/>

Salesiánské středisko dětí a mládeže. 2010. *Kurzy náhradní rodičovské péče.* [online] [cit.18.4.2010] Dostupné z: <http://www.sdbplzen.cz/kurzy-/>

Sdružení pěstounských rodin. 2010. *Formy náhradní rodinné péče.* [online] [cit. 12.3. 2010] Dostupné z: <http://www.pestouni.cz/poradna/infoonrp/cz/podrobneji-o-formach-nahradni-rodinne-pece/ >

Úsměv jako dar. 2010. *Příprava náhradních rodičů prostřednictvím programu PRIDE.* [online] [cit. 15.3. 2010] Dostupné z: <http://www.usmev.sk/index.php?option=com_content&task=view&id=83&Itemid=87>